

0.907

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ISKOLAÜGYE 1920-TÓL 1938-IG

ÍRTA

HAMVAS JÓZSEF

91. KÖTET

3. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ISKOLAÜGYE 1920-TÓL 1938-IG

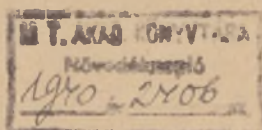
ÍRTA

HAMVAS JÓZSEF

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Bevezető	3
I. Az újjáépítés 1920—1926	5
II. Alkotószervezés 1926—1938	15

Bevezető.

A vidék életető ereje a természet, a városé a kultúra. A vidék esztendeje a természet adakozó kedvétől, vagy fősvénységétől függ, a város fejlődésében mindent az ember munkája és erkölce terem meg nemzedékek számára. A vidéken egyénenkint dől el az emberek sorsa, egymás mellett lakó emberek vagyona, műveltsége, világnézete nem hat feltétlenül kölcsönösen. A városban a társadalom lendülete irányítja az egyének sorsát aszerint, hogy az uralkodó lelkület hívei-e, vagy nem.

A társadalom lelkületét a kultúra neveli. A kultúra egymást megértő emberek közös szellemi működése. Ez a közösség feltételezi a városi életet és az állam berendezésében a főváros szerepét.

A magyar kultúrélethez szükséges főváros gondolata hamarabb ébredt öntudatra költőinkben és gondolkodóinkban, mint a közéletben. A nemzeti hagyomány ugyan állandóan tisztelte és óvta a régi hatalmi középpontnak, a nemzeti királyok székvárosának gondolatát. Buda felszabadítása a török uralom alól hálára kötelezte a nemzetet az uralkodóház iránt. A szabadságharcban a nemzet közvéleménye kényszerítette Görgeyt, hogy Budát ostromolja a megvert és hátráló osztrák sereg üldözése helyett. A kiegyezéssel felszabadult nemzeti erők természetes középpontja lett Budapest. Az ország forgalmának középpontjává Baross Gábor tette. Ha lehet a jelen adataiból a jövőre következtetni, Budapestnek középpontba vonzó ereje mindig jobban szélesül és bizonyosan túlterjed az ország határain.

Az a sorsdöntő szerep, amely alkotmányunk védelmében hosszú időn át a vármegyéknek jutott, nem termelte ki a középpont szükségességét. A vármegyék felaprózták a közéletet. A nemzeti küzdelemnek ez volt akkor a leghatásosabb módja. Nagy, egységes támadások ellen a gerilla-harcok mindig jól beváltak.

Ez a tagoltság azonban nemcsak a hatalom törekvését bénította meg, hanem a nemzetét is. A tagadás, mint nemzeti elv, lehetetlenné tette a fejlődésre törekvést. Ez a tagadás világnézetté lett, mely nemcsak a hatalom központosító törekvései ellen öltözött páncélba, hanem az európai haladás gondolataival szemben is és csak nagy küzdelmek árán tudta a haladó eszmék iránt egyébként fogékony magyarságból az elavult állami berendezés helyett az újkori államot kitermelni.

A nemzeti élet középpontjának hiányát már a tizennyolcadik században megérezte Kármán József és Pestet irodalmi és társadalmi középponttá akarta tenni. Legalább tél idejére ide szeretne volna gyűjteni a magyar előkelőséget.

Kármán fiatalon halt meg és a napoleoni háborúk alatt nem érett tovább ez a gondolat. Kisfaludy Károly valósította meg Kármán tervét. A köréje csoportosult fiatal irodalom Pesten telepedett meg. Ide kerül az alakuló Tudományos Akadémia, itt épül fel a nemzet színháza, ide jön fel Petőfivel, Jókaival sok új tehetség. Lelkes fiatalok itt szervezkednek az európai koreszmék hirdetésére. 1848. márciusában a nemzet vezére lesz Pest. Úttörő, új világot hirdető az egész magyarság számára.

Az elnyomás korában is innen pezsdült föl az újraéledés. A kultúra fegyvereivel innen indult el a magyar, hogy visszaszerezze, ami elveszett. A kultúra pedig nem élhet meg szerető támogatás nélkül. A fejlődő gazdasági élet meggazdagodó emberei csak igen kis részben tettek eleget ennek a kötelezettségüknek. Annál nagyobb elismerés illeti meg a székesfőváros vezetőségét és törvényhatósági bizottságát, hogy a kultúrfejlesztés számára nem sajnálta az áldozatos támogatást.

Ez a támogatás elsősorban az iskolákkal szemben nyilatkozott meg. Csak, aki megérti Magyarország és vele Budapest gazdasági helyzetét a háborús összeomlás és forradalmakat követő időkben, az tudja megbecsülni azt az áldozatot, amit Budapest iskolái érdekében ezekben az időkben hozott.

Még pedig nemcsak azokban az iskolákban, amikre a törvény kötelezi. Az oktatáson kívül a gyermekgondozás, oktatóképzés, hazafias és kulturális intézmények létesítése és támogatása által. Olyan magas kultúrszínvonalon álló rendszert épített ki, ami a magyarság újraéledésének nehéz harcában legfontosabb tényezővé emelkedett.

Ez a rendszer intézményeiben és kereteiben méltóan képviselte egy kultúrnemzet fővárosának iskolaügyét. Az itt tárgyalt tizennyolc esztendő ennek a kultúrmunkának áttekintése. Ennek az ismertetésnek keretében e sokfelé ágazó munkásságnak csak jellemzően kiemelkedő mozzanatait lehetett bemutatni, de így is megláthatja belőle az érdeklődő olvasó, hogy a főváros vezetőségének hivatalszobáiban és a közgyűlésen megértették Budapest oktatásügyének fontosságát és az általuk nyújtott lehetőségek keretében buzgó, képzett oktató személyzet nevelte a jövőt.

Forrásaim voltak: a Fővárosi Közlöny évfolyamai, értesítők, *Elekes Dezső*: Budapest szerepe Magyarország szellemi életében, *dr. Asztalos József*: Nagy-Budapest köz-oktatásügye, *dr. Thirring Gusztáv*: Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve 1921—1924., de főleg *dr. Illyefalvi I. Lajos*: Budapest Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyvei.

I.

Az újjáépítés.

1920—1926.

A forradalmakat követő időkben nemcsak a felzaklatott lelkek zavarták meg az iskolák munkáját, hanem szerencsétlen külső körülmények is.

A feldult gazdasági életben nem lehetett a közszükségletek ellátásáról gondoskodni. Így lépett fel a szénhiány, mely *szénszünet*-tel szakította meg az oktatást. A főváros bírta legjobban az ellentállást. Leánygimnáziumaiban, főreál- és felsőkereskedelmi iskoláiban 1921. december hó 15-ig általában rendes tanítás folyt és a karácsonyi szünet befejeztével legnagyobb részük újra megkezdhette a tanítást, míg az állami intézetekben a miniszter január 15-ig tartó karácsonyi szünetet rendelt el.

Ehhez a tanítást gátló körülményhez járultak a fellépő *járványos betegségek*. A gyermekek között kanyaró- és vörhenyjárvány pusztított. Azokban az osztályokban, ahová 14 éven aluli gyermekek jártak, be kellett szüntetni a tanítást.

Az oktató személyzetet sem kímélték a járványok. A hosszabb ideig tartó betegségek nagy arányokat öltöttek. Számos esetben kellett helyettesítő munkaerőket alkalmazni. Az oktatásnak ez a veszedelme csak az 1925/26-iki iskolai évben szűnt meg teljesen.

Az iskola munkájának régi mederben való berendezését hátráltatta az is, hogy *az iskolaépületeket megviselte a háború* és az utána következő események. A háború alatt katonákat szállásoltak el az iskolai épületekben, a háború után menekülteket helyeztek el bennük. A fővárosnak mintegy ötven iskoláját érintették ezek a viszonyok és a tanulóknak csak más iskolában lehetett helyet jelölni, ahol összezsúfolva, meg nem felelő körülmények között nem is lehetett teljes eredménnyel tanítani, pedig a súlyos lelki válságokon keresztülment társadalomnak éppen most lett volna nagy szüksége az iskola segítő erejére.

A főváros ismételten kérte a kincstárt az iskolaépületekben okozott kár megtérítésére, de eredmény nélkül. Erre a magáéból már 1920-ban hat millió

koronát fordított a javításra. Emellett a meg nem felelő bérelt épületekben elhelyezett iskolák számára barakiskolákat és állandó épületeket emelt.

Még az iskolák világítása is akadályokat gördített a tanítás elé. A fel nem használható iskolák növendékei más iskolákba jártak, még pedig délután. Az iskolaépületek gázvilágításra voltak berendezve és az alacsony nyomás miatt ez a világítás nem működött. A főváros kénytelen volt a villamosvilágítást berendezni.

Következésképpen folyt a más célra lefoglalt épületek visszaszerzése, de a tanulók növekedő száma megkövetelte új iskolák építését és a meglévőknek kibővítését. A tanács több évre szóló programot dolgozott ki, melynek első részletét az 1926-iki költségvetésbe vették fel.

De már 1925-ben megépült a Simor-utcai polgári fiú- és leányiskola. 1926-ban a Szemere-utcai, Hernád-utcai, Sziget-utcai iskolákra emeletet építettek, 1927-ben az Őrnagy-utcai, 1928-ban a Dianna-utcai elemi iskolákat bővítették ki. Az 1929—30-iki évben több elemi iskolát építettek 8 tanteremmel és tornateremmel, 1928—30-ban a Bocskay-úti elemi iskolát építették meg hasonló méretekben, 1929—30-ban a Diószegi-úti kisdédóvót és a Diósároknál az erdei iskolát, 1931-ben a Római-fürdői elemi iskolát és kisdédóvót. 1932-ben a Maglódi-úton és a Szőnyi-úton épül elemi iskola.

Azonban nemcsak az iskolaépületeket viselte meg a háború, hanem az oktató személyzet gazdasági helyzetét is.

1920-ban a *közköztatási alkalmazottak fizetése* három részből állt: fizetésből, háborús segélyből és drágasági pótlékból. Ehhez járult 1921. április elsejétől a rendkívüli, 1922. május elsejétől az átmeneti segély. 1923. július elsejével ezeket az illetményeket egységes fizetésbe vonták össze. A korona folytonos romlásával ez a fizetés számbelileg állandóan emelkedett. 1924. július elsejétől a fizetéseket aranykoronában állapították meg. 1925. január elsejétől a fizetéseket emelték, 1925. július elsejétől a bekövetkezendő státus- és illetményrendezéssel kapcsolatban 15 százalékos pótlékot engedélyeztek a közoktatási alkalmazottak számára.

Önként vállalta a főváros a *hitoktatók díjazását*, holott az 1868 : XXXVIII. t.-c. 57. §-a szerint a hit- és erkölcsstan oktatásáról a vallásfelekezetek maguk tartoznak gondoskodni. A fővárost ebben az elhatározásában az vezette, hogy a vallásos nevelés hathatós támogatásával olyan nemzedék kerüljön ki iskoláiból, mely ellent tudjon állni a kor romboló, vallásellenes támadásainak. 1924-ben a törvényesen bevett keresztény egyházak hitoktatási segélyét a hitoktatóknak fizetési fokozatba való beszorzásával oldotta meg, az izraelita hitközségek segélyét a tanulók arányszámaszerint egy összegben állapította meg.

Súlyos veszteségeket okozott a főváros közoktatásának az 1923. évi XXV. t.-c. értelmében elrendelt *létszámcsökkentés*.

Az 1923/24. iskolai év végével meg kellett szüntetni két kisdédóvót, 4 elemi iskolát, 7 önálló kisegítő iskolát, 1 polgári leányiskolát, 5 iparos- és

3 kereskedőtanonciskolát, 3 női kereskedelmi szaktanfolyamot, 2 női ipari tanfolyamot. Ezek a beszüntetések főleg az iparos és kereskedő osztály képzését károsították meg.

Ennek következtében 919 alkalmazottat mentett föl a tanács. Részletezve: 4 főreáliskolai, 8 leánygimnáziumi, 14 felsőkereskedelmi iskolai, 1 iparrajziskolai tanárt, 2 polgári iskolai igazgatót, 73 polgári iskolai tanárt, 8 elemi iskolai igazgatót, 242 elemi iskolai tanítót, 7 leány iparostanonciskolai tanítónőt, 15 óvónőt, 505 szaktanítót, 3 szakoktatót és 27 felügyelőnőt. Ezek között rendes állásban működött 384, szaktanítói és szakoktatói állásban 508. Három havi felmondás mellett elküldtek 217-et.

Ennyi iskola és oktató esett ki a főváros közoktatásából a gazdasági mérleg megjavítása céljából. Ezt a nyereséget számokban ki lehetett fejezni, de azt a kulturális kárt, amit ez a veszteség okozott, a felszínen nem lehetett megállapítani. Az állásukat veszített emberek sorsáról nem is szólva.

A gazdasági helyzet által megrontott költségvetési mérleg megjavítására az elbocsátások mellett az iskolapénzek felemelésére is sor került. Az elemi oktatás, természetesen, ingyenes maradt, a többi iskolafajknál emelkedett. Igaz, hogy a főváros tekintettel volt a szülők anyagi helyzetére és méltányos fokozatokat állapított meg.

Budapest jövője lakosainak kultúrfokától függ. A katonai nevelés, az állam fegyveres védelme, ingyenes.

A szellemi önvédelem, a lelkek kiművelése és a nemzeti munkába való belenevelése még nagyobb ellenállást biztosít, mint a katonai nevelés. A harcoló ember értéke is növekszik kultúrájával. Ezért kell mind könnyebbé, olcsóbbá, hozzáférhetőbbé tenni az iskolai oktatást.

Az oktató személyzetre nehezedő gazdasági viszonyok lehetetlenné tették a továbbfejlesztéshez szükséges könyvek vásárlását. Ezért fokozott jelentőséghez jutottak a tanári könyvtárak.

A főváros 1925-ben elrendelte, hogy a közép- és polgári iskolák felvételi díjának tíz százalékát a tanári, tíz százalékát az ifjúsági könyvtár gyarapítására fordítsák.

A beszerzendő könyvekre nézve a közoktatási miniszter könyvjegyzéke adott irányt. Szükséges volna a könyvszerzés rendszerébe az egész oktató személyzetet bevonni. Ez a több ezer főből álló kultúrált testület sokkal szélesebb körben foglalkozhatná az értékes munkák megjelölésével, mint a hivatalos jegyzék csekély számú összeállítója.

A koreszmék változása kihatással volt a kézikönyvekre is. Az iskolának fel kell használni a múlt értékeit, bele kell vezetni növendékeit a jelenbe és elő kell készíteni növendékeit arra, hogy a jelen időtálló elemeivel építhesse meg a jövőt.

1920/21-ben 93 *kisdedővő* működik 316 óvónővel. Továbbfejlesztetni az intézményt egyelőre nem lehetett. Az óvónőket a Pedagógiai Szeminárium-

ban képezték tovább. Az 1924-ben végrehajtott létszámcsökkentés óta 86 kisdédóvó működött 196 állandóan beosztott óvónővel. A kisdédóvókkal kapcsolatosan 38 napközi otthon volt.

A községi *elemi népiskolát* az 1868. XXXVIII. t.-c. teremtette meg, mely a polgári községet jelölte ki iskolafenntartóul. Az 1921—1925-ig terjedő időszakban az elemi iskolák életében nevezetes mozzanatok nem igen fordulnak elő. 1924—25-ben már érezhető volt a háború hatása. 2088 tanulóval kevesebb iratkozott be, mint a megelőző évben, 1925—26-ban 2269 tanulóval újra kevesebb.

A külső területeken, a *gazdasági népiskolákba* azok a tanulók kötelesek járni, akik a mindennapos népiskolát elvégezték, más intézetben nem folytatják tanulmányaikat és sem iparos, sem kereskedői pályára nem léptek.

Azon tanköteles leányok részére, akik nyilvános iskolákba nem járnak, tanulmányaikat magánúton nem folytatják, a székesfőváros *háztartási népiskolákat* állított fel.

Ismétlőköteles gyermekek részére, akik tanoncok akarnak lenni, de még nem szerződtek el, ipari irányú ismétlő iskola létesült. A gyakorlati tanítás felszerelt munkatermekben történik.

1925-ben a gazdasági és háztartási népiskolát újjászervezik.

Az *iparostanonciskolák* általánosak és szakirányúak. Az általánosba azok kerülnek, akiknek iparágában kevesen vannak. Ezek az iskolák a Levente testedző egyesületekben végzik a testgyakorlatot.

Az 1868. évi törvény szerint a gyermekek kötelesek 6—12 évig a mindennapi elemi, 13—15 éves korukig *ismétlő iskolába* járni. Az ismétlő iskolában, a kereskedő tanoncok kereskedő tanonccsktatóba járnak, ahol a rendes tárgyak mellett a könyvvitel, kereskedelmi levelezés, kereskedelmi számtan, váltóismeret és közzgazdaság alapelveit is tanulják.

1924-ben a droguista testület kérésére megnyílt az egyéves *droguista továbbképző tanfolyam*. Ezzel a droguista képzésnek három foka lett: 1. Hároméves, négy közép, vagy polgári iskolát végzettek számára. 2. Egyéves, érettségizettek számára. 3. Egyéves továbbképző tanfolyam segédek részére.

Az oktatáson kívül a tanulók gondozására szolgáltak a *napközi otthonok*. 1921-ben már annyira kész volt ezek szervezése, hogy csak ott nem létesültek az elemi iskolák mellett, ahol hiányzott a megfelelő tanterem, vagy udvar. Ebben az évben már 92 elemi iskolában 172 csoport működik átlag 25—35 tanulóval.

A színpad eleven hatásának képző erejét is felismerték a főváros közoktatásának vezetői. 1921. óta rendeznek az eleminél magasabbfokú iskolák tanulói számára előadásokat a Városi Színházban. A darabok kiválasztása úgy a nevelés, mint az irodalom szempontjából jó. Az előadás színvonalát az biztosítja, hogy a Nemzeti Színház művészei adják elő a darabokat.

A magyar gyermekek egészségének gondozására is példát mutat a főváros. Ha országos veszedelmet jelentett a jövő tekintetében, a háborút követő nehéz években a gyermekek nélkülözése és egészségi állapota, a kultúrérzékével öntudatos főváros elsősorban érezte, hogy itt mentő munkára van szükség.

1925. tavaszán dr. Végh János tiszti főorvos ajánlatára, kísérletképen, hét körzetben *iskolaorvost* alkalmaztat. A kísérlet beigazolta, mennyire szükség volt erre az intézményre és ugyanez év decemberében a közgyűlési határozat 47 egészségügyi körzetbe osztotta be a főváros iskoláit. Ezen kívül öt szakorvosi rendelő intézetet létesítettek. Előttük működött már a fogorvosi rendelőintézet 1922. óta, mely négy év alatt 51.778 fogtömést, 29.693 fogeltávolítást és 168 fogműtétet végzett.

A gyengé táplálkozás, a napfény és tiszta levegő hiánya, állandó veszedelme a nagyvárosi gyermeknek. Valóságos veszedelemmé nőtt azonban a háborút követő években.

A külföld jó szíve sokat segített a legnehezebb időben, de a főváros is kötelességének érezte, hogy gyermekei megmentésére mindent elkövessen.

1922-ben 250 gyermeket nyaraltatott öt nyaralótelepen. 1923-ban már a vidékre is kiterjedt a *nyaraltatás szervezése*, ahol 340 gyermeket helyeztek el, míg öt fővárosi üdülőtelepen 218 gyermek nyaralt. 1924-ben a vidék 38 községében 363, a fővárosi üdülőtelepeken 140 gyermek nyaralt. 1925-ben 102 község 648 gyermeket fogadott be, a zebegényi nyaralótelepen 94 gyermeket helyeztek el. Szép eredmények ezek, de az orvosilag nyaralásra ajánlott gyermekeknek csak 14 százaléka mehetett nyaralni. 1926-ban már 3241 fiút és 2757 leányt lehetett nyaralóra küldeni.

A háború és forradalom alatt az *iskolai fürdők* annyira megrongálódtak, hogy az iskolai fürdőzés elmaradt. Megindult rendbehozataluk. 22 iskolában vették tervbe a fürdők létesítését, ezek körzeti középcentek lesznek és a körzetbe beosztott iskolák növendékei használják majd a fürdőket. (1926.)

1925. december elejétől 1926. május végéig 30 iskolai konyha működött. Kisdedóvókban a gyermekek nemcsak reggeltől estig való gondozásban, hanem egész napi étkezésben is részesültek.

A háború utáni iskola a testnevelésben fejlődött legerősebben. A főváros iskolaügyi vezetése kezdettől fogva nagy gondot fordított erre. Az elemi iskolák tanítóit szakképzett polgári iskolai oktatók tanították be és egységes rendszert hoztak valamennyi iskolába. Játéktereket létesítettek, a meglevőket fejlesztették. A tornatermekben mutatkozó hiányokat pótolták 1925-re az újjászervezett testnevelés már zavartalanul működött.

A *tornatanítás* módszere általánosan a svéd-torna lett. 1925-ben már 43 gyógytorna tanfolyam volt. Ezeket 21 gyógytornatanárnő vezette 3 szakorvos állandó felügyelete mellett. Az idegen táncok ellenszeréül a tanács azoknak a tanároknak és tanítóknak, akiknek táncmesteri oklevelük volt,

táncanfolyamok tartását engedte meg, 1925-ben 60 táncanfolyam működött. A fiúk a kardvívásban, a lányok a törvívásban nyertek kiképzést és ezzel a főváros hozzájárult a világhírű magyar vívás jövője nemzedékének neveléséhez. Az úszásban, lövészetben, szabadtéri sportban is felhasználták a lehetőségeket. Sportpályák létesülnek és a főváros a magyar sport kiváló nevelője és támogatója lesz.

A Székesfővárosi Községi *Cserkész Főparancsnokság* 1922-ben lépett életbe.

Ebben az évben 21 csapat volt 840 cserkésszel. 1923-ban a cserkészek létszáma 1200, 1924-ben a létszám meghaladja az 1300-at.

1923-ban megalakul az Országos Cserkészleány Szövetség. Ettől kezdve a leánycsapatok munkáját ez vezeti a fővárosban is.

Csapatversenyek folynak a legkülönbözőbb cserkész munkából. Hatóságok és intézmények állandóan igénybeveszik rendfenntartás és rendezés céljaira a cserkészeket.

1925. nyarán összpontosító csapattábor rendeznek, ezen a fővárosi csapatokon kívül 4 vendégcsapat is részt vesz.

Az elemi népoktatáson túl az 1868-iki iskolai törvény a nagyobb községek köteleességévé tette *polgári iskolák* felállítását is. Ez az iskolatípus az iparos, kereskedő pályára lépő ifjúság műveltségét akarja emelni, de a közalkalmazottak alsóbb fokai számára is képesítést nyújt. Jelentősége a közép-pontok kultúrshívnvonalának emelkedésével egyre növekszik és Budapest ennek az iskolatípusnak fejlesztésével is vezető szerepet szerzett az ország közoktatásában.

A három testvérváros egyesítésekor csak 3 polgári fiúiskola, 2 polgári leányiskola volt Budapesten. 1926-ban 23 polgári fiúiskola és 30 leányiskola van. Ezekben 53 igazgató, 1 testnevelési igazgató, 794 rendes és 36 ideiglenes tanár működött. 558 osztályban 21.248 tanulót tanítottak. Egy-egy osztály átlagos létszáma 38 volt. Az egészségügyi órákon orvosok tanítottak.

A kerületi tiszti orvos kiválasztotta azokat a növendékeket, akikre szervezetük gyengesége miatt a zárt teremben való oktatás károsan hatott, ezek kerti oktatásban részesültek.

Az 1924-ben végrehajtott létszámcsökkentés károsan hatott a polgári iskolára. 74 oktatóval lett kevesebb, holott ekkor még a tanulók létszáma alig változott. A háborús csökkenés apálya még nem jutott el a polgári iskoláig. A munkaerőben beállott veszteséget másképp nem lehetett kiegyenlíteni, mint a munka csökkentésével. Ezért szűnt meg a polgári leányiskolákban a német nyelv csoportos tanítása, megszűntek az osztályfőnöki órák és elvonták az iskolák vezetői mellett segítésre beosztott tanerőket.

A főváros *középisikoláit* a nemzeti öntudat ápolására történelmünk nagyjairól nevezték el. Így a Réáltanoda-utcai főreált Eötvös József báróról, a Horánszky-utcai főreált Vörösmarty Mihályról, a várbeli leánygimnáziumot

Szilágyi Erzsébetről, a Váci-utcait Gizella királynéról, a Szemere-utcait Ráskay Leáról, a Práter-utcait Zrínyi Ilonáról nevezték el.

Ezek a történelmi nevek a nemzeti erények egy-egy típusát képviselik. Az intézetek, amelyeknek házi szelleme lett a történelmi nagyság, kegyeletesen ápolták a mult értékének tiszteletét. Hazafias ünnepeken vezető szerepet vitt ez a név és életük jelentősége példaadás lett az ifjúság számára.

A két főreáliskola 28 osztályába 1925/26-ban 1326, a négy leánygimnázium 47 osztályába 1848 tanuló iratkozott be.

A fővárosi reáliskoláknak szinte száz évre visszamenő multja van. 1847-ben már volt »Városi reál- és főelemi tanoda« a Kötő-utcában. Ennek negyedik osztálya, két évfolyamra osztva, alkotta a reáliskolát. A hatosztályos reáliskola felállítását 1854-ben határozta el Pest város községtanácsa. 1855-ben nyílt meg és évenként bővülve 1857-ben vált teljessé. Ebben németül tanítottak, míg a Kötő-utcai régi iskolában magyarul folyt a tanítás. Ez az iskola azonban az 1857/58. iskolai évvel megszűnik. Az 1860/1. év közepén magyar lesz a tanítás nyelve a reáliskolában. 1871-ben nyílik meg a második reáliskola.

A polgári iskolák megalakulásával a reál ipari irányú és kiválóan technikai irányú képzése megszűnt. Az 1875-iki miniszeri rendelet életbe léptette a nyolcosztályú reáliskolát, középiskolai jelleggel és célja a magasabb műveltség nyújtása mellett a tudományos pályára való előkészítés lett.

A leányközépiskolák fejlődése valóságos korrajz. A mult század hetvenes éveinek közepén szükségét látja a kormány annak, hogy a középosztály leányainak a polgári osztályoknál magasabb műveltséget adjon. Az elnyomás korában számos magánintézet nevelte így tovább a leányokat, a kötelező német iskolák után magyar szellemben, magyar műveltségre. A nemzeti élet felszabadulása után tudomásul kellett venni, hogy ez a továbbképzés most már az állam kötelessége. Így alakult ki egy tanítási terv, mely minden gyakorlati cél nélkül tisztán műveltség fejlesztésére törekedett.

A főváros a polgári iskolákkal összekapcsolt továbbképző tanfolyamokat rendezett be eleinte, majd kifejlesztette az önálló felsőbb leányiskolát.

Azonban nem az oktatásügy vezetősége, hanem az idők irányították a fejlődést. A felsőbb leányiskolák helyett a leányok mindinkább a fiúgimnáziumba iratkoztak be, mint magántanulók, mert az iskolában egyetemi tanulmányukra és oklevélre jogosító bizonyítványt akartak szerezni.

Ennek az iránynak szolgálatában először a tudomány egyetemre készülő tanulók számára tanfolyamok nyíltak meg a felsőbb leányiskolák mellett, majd az ötödik osztálytól kezdve lettek gimnáziummá, végre teljes leánygimnáziumok alakultak ki.

Gyakorlati célt szolgálnak *a felső kereskedelmi iskolák*. A főváros 1926-ig 10 felső kereskedelmi iskolát tartott fenn 93 osztállyal, 3647 tanuló számára. A középiskolák mintájára ezeket az iskolákat is a nemzet nagyjairól nevezték el. A Horthy Miklós-úti női felső kereskedelmi iskolát Szent Gellért-

ről, a Márvány-utcai fiú kereskedelmit Kossuth Lajosról, a Ponty-utcai fiúiskolát Hunfalvy Jánosról, a Jurányi-utcai nőit Árpádházi Boldog Margitról, az Izabella-utcai fiúiskolát Wesselényi Miklós báróról, a Kertész-utcai iskolát II. Rákóczi Ferencről, a Vas-utcait Széchenyi István grófról, a Bezerédi-utcait Dobó Katalinról, (aki egyébként Krisztina volt,) a Mester-utcai fiúiskolát Szent Istvánról, a nőit Teleki Blanka grófnőről.

Értékes ága az oktatásnak a *kertgazdasági tanfolyamok* és az iskolai gyakorló telepek. Az általános szükségre való tekintettel a tanács nők számára kertgazdasági szabadiskolát létesített és iskolai növénykertet alapított.

A kereskedelmi ismeretek megszerzésére női kereskedelmi szaktanfolyamok nyílnak meg.

A fővárosnak a maga nemében egyedülálló szakiskolája a Mária Terézia idejében alapított *iparrajskola*. A gyakorlati képzésnek ez a kitűnő intézménye a jóhírű magyar ipar további fejlődését segíti elő. Hasonló célt szolgál a női ipari tanfolyamok és a nőipariskolák.

A középiskolai tantervből hiányzó *zeneoktatást* a főváros zeneiskolákkal és tanfolyamokkal pótolja. Az *énektanítás* szervezése és fejlesztése sokat köszönhet dr. Kacsóh Pongrác főigazgatónak és Karvaly Viktor szakfelügyelőnek.

Az iskolák működését támogatta a *Fővárosi Pedagógiai Könyvtár*.

1920-ban megdöbbentően szomorú képe volt. 1912-ben sokat ígérő fejlődésnek indult, de a háború két utolsó éve és a kommunizmus lerombolta. 1921-től 24-ig tartott a megmaradt anyag átnézése, a hiányok megállapítása, a széthurcolt könyvanyag visszaszerzése. 12.000 sürgetést és intőt küldtek szét a könyvtárból kivett könyvek olvasóinak.

A rendelkezésre álló összeg nem volt elég a hiányok pótlására. 1922-től kezdve még a magyar szaklapokat sem lehetett járni. Csak 1924-ben lehetett újra a fontosabb szaklapokat megrendelni.

1925. január elsejével nyert a könyvtár önálló hatáskört Kremmer Dezső dr.-nak, a Fővárosi Nyilvános Könyvtár igazgatójának vezetése alatt. Ő vette kezébe a szakszerű rekonstrukciót, megrendelte az elmaradt szakfolyóiratokat, úgyhogy az év végéig már 105 folyóiratot bocsáthattak az olvasók rendelkezésére. Ez év folyamán a könyvtár 1432 kötettel gyarapodott. Az 1921—24. évekre visszamenőleg 94 különböző szaklapot és folyóiratot rendelt meg a könyvtár.

Az iskolák munkáját kiegészítette az 1924-ben megszervezett *iskolán kívüli népművelési bizottság*. A bizottság még ez évben 12 analfabéta tanfolyamot rendezett 233 hallgatóval, 28 előadás sorozatot 64.216 hallgatóval és 58 tanfolyamot 22.533 hallgatóval. 1925-ben 12 analfabéta tanfolyam volt 1564 órával és körülbelül 200 hallgatóval, 59 ismeretterjesztő tanfolyam 1128 órán át 67.480 hallgatóval, 20 továbbképző tanfolyam 3280 órán át 6677 hallgatóval, 24 gyakorlati tanfolyam 1260 órán át 323 hallgatóval,

4 szabad egyetemi tanfolyam 236 órán 780 hallgatóval, 632 délutánon 24 ifjúsági mozgófénykép előadás, hangversennyel összekötött 46 kultúr-délután és 34 színielőadás. Ezen kívül megszervezett népszerűvé lett 20 vándornépkönyvtárt.

Tervbe vette még a bizottság a tanonc és munkásképzést, az egészségügyi és népszerű tudományos előadásokat. Az ismeretterjesztő népfőiskolai és az ifjúsági egyesületek számára a vezető képző tanfolyamokat, a szabad-egyetemi ciklusokat, a szülő és szociális iskolákat.

Az oktatás anyagi eszközeiül szolgáltak és az oktatók munkájához jelentős segítséget nyújtottak a *tanszerkészítő műhelyek*. Termelésük legnagyobb részét az elemi és polgári iskolák, valamint a felsőkereskedelmi iskolák vették fel.

A tanítás korszerűvé tételéhez megvásárolta a főváros a *Pedagógiai Filmgyárat*. 1926-ban már 80 darab kész filmje volt és 10 darab félkész állapotban.

Iskolai *bűtorjavító műhely* is működött. 1917-ben létesült, 1922-ben bővítették ki. A műhely önköltségi árban dolgozott az iskolák számára és így lényegesen olcsóbban végezte a munkát. Teljesítése 1921-től 1925-ig 7751 aranykoronáról 91.912 aranykoronára emelkedett.

Budapest közoktatására fejlesztő hatással volt a közgyűlésnek az a határozata, mely a székesfőváros tisztviselőinek *fizetését rendezte* és emelte.

A háború, a forradalmak, a korona elértéktelenedése a tisztviselők megélhetését annyira megtámadta, hogy a munkaerő csökkentésétől kellett félni és az elégedetlenség megszilárdulásától, ami a fennálló rendet megfenyegethette.

A főváros fizetésrendezése nem kényszeredett részletmunka volt, hanem gyökeres és egészséges intézkedés. Íme maguk az adatok:

A középiskolai A fokozatban a fizetés 128 pengőtől 255 pengőig terjedt, a rendezés után 244 és 408 pengő között állt a fizetés. A B fokozatban 278-tól 325-ig volt és 456-tól 552-ig lett. A C fokozatban 348-tól 394-ig volt és 608-tól 720-ig lett.

A polgári iskoláknál A fokozatban a 100 pengőtől 215-ig terjedt fizetés 196-tól 364-ig emelkedett. A B fokozatban 232-től 267-ig volt, 396-tól 464-ig lett. A C fokozatban 302-től 328-ig volt és 504-től 552-ig emelkedett.

Az elemi iskoláknál az A fokozat fizetése 70 pengőtől 174 pengőig terjedt. A rendezés után 176-tól 304-ig emelkedett. A B fokozatban 197-től 215-ig terjedt a fizetés, 324-től 384-ig emelkedett. A C fokozatban 232-től 244-ig volt és 416-tól 448-ig lett.

A kisdédóvónál az A fokozatban volt 86-tól 151-ig, lett 244-től 284-ig.

A fővárosi tisztviselői fizetésrendezés mértékét mutatja, hogy amíg a fővárosnál a legmagasabb fokozatban az emelkedés 954 pengő volt, az

államnál 328. A legalacsonyabb fokon az államnál 41, a fővárosnál 82 pengő volt az emelkedés.

Az oktatószemélyzet fizetésjavaslatával kapcsolatban beosztásuk rendszere is megváltozott.

Az eddigi kilenc fokozat hatra csökkent. Megszűnt az egyetemi képesítéssel nem bíró tanárok külön csoportja, valamint a szaktanítók részére megállapított két csoport.

Megkönnyítették az óvónők, tanítók és tanárok számára a magasabb fizetési fokozatba való bejutást. Kimondták, hogy akit rendszeres állásba választanak, annak beszámítják az idegen iskoláknál rendszeres állásban, valamint a fővárosi iskoláknál ideiglenes és helyettes minőségben eltöltött éveket.

A szaktanítók munkakörét úgy szabályozták, hogy csak az iparos- és kereskedőtanonciskoláknál, női kereskedelmi, ipari és kertgazdasági tanfolyamoknál, felsőbb zeneiskoláknál és zenetanfolyamoknál, továbbá irodai tennivalók ellátására a középfokú oktatási intézeteknél és az iskolaköteleseket nyilvántartó hivatalnál alkalmazhatók, mint iparos- vagy kereskedőtanonciskolai tanítók, kereskedelmi szaktanfolyami tanárok vagy írástanítók, nőipari tanfolyami tanítók, kertgazdasági tanfolyami tanítók és kertészettanítók, zenetanárok és iskolai kezelőnők. E szaktanítók létszámát 350-ben állapították meg. Ennek a rendezésnek következtében e szaktanítói állások a rendszeres állásokkal minden tekintetben egyenlő elbánás alá estek.

A tisztviselőknek az államnál bevezetett *A* és *B* csoportba való osztását a főváros nem alkalmazta.

A székesfőváros közönsége áldozatos megértéssel szervezte újjá kultúrájának otthonait, az iskolákat. Ez az újjáépítés az 1926-ik esztendővel jóformán befejezte a nagy munkát. Zavartalanul folyhatott tovább a megindult tevékenység. A biztosan lerakott alapokra rá lehetett rakni a jövő épületét.

II.

Alkotó szervezés.

1926—1938.

Budapest székesfőváros törvény által kötelezve fenntartotta elemi iskoláit, kisdédóvóit, ismétlő iskoláit, az iparostanonciskolákat fiúk és leányok számára, kereskedőtanonciskoláit és polgári iskoláit.

Törvényes kötelezettségén felül tartotta fenn reáliskoláit, leány középiskoláit, a nőipariskolát, felsőkereskedelmi iskolát, női kereskedelmi szaktanfolyamot, drogista továbbképző tanfolyamot, középiskolát végzetek egyéves kereskedelmi tanfolyamát, a női gazdasági és háztartási iskolát, a háztartási irányú továbbképző tanfolyamot, kertészképző iskolát, felső mezőgazdasági iskolát, zenetanfolyamokat, felsőbb zeneiskolát, pedagógiai szemináriumot, gyógypedagógiai nevelő- és tanintézetet és iparrajziskolát. Ezeknek az önként vállalt intézeteknek száma 93.

Az 1926-ik évvel a romokból való újjáépítés munkáját általában befejezettek lehet tekinteni. A háború veszedelmes utókövetkezményei a tanulók létszámában is enyhülni kezdtek. A háború által okozott csökkenés az 1925/26. iskolai évben érte el a mélypontot, a következő évben a létszám már emelkedni kezdett.

Az oktatást gátló körülmények, a szénszünetek, járványok megszűntek, vagy legalább is nem akasztották meg az iskolák munkáját. A tanítás ugyan az 1926-ik évben két héttel később indult meg miniszteri rendelet alapján és ez, tekintettel arra, hogy szeptembertől karácsonyig az évi anyagnak felét végzi el az iskola és a pihent ifjúság legértékesebb munkaidejéből vészett el ez a két hét, nem okozott észrevehető hiányokat.

Az 1927. év az oktató személyzet körében számos régi óhajtaást teljesített. A megüresedett közoktatási rendszeres állásokat betöltötték. Több, mint ezer ideiglenes alkalmazott jutott választás útján végleges állásba. Ezeknek nagy része 6—10 esztendőre szolgált ideiglenes minőségben, de voltak olyanok is, akiket annak idején az 1924. évi létszámcökkentésnél elbocsátottak.

Ebben az évben a gyermekvédelmet is hathatósan továbbfejlesztette a főváros. A napközi otthonok tovább működtek, a nyaraltatott gyermekek száma emelkedett, a gyermekek étkeztetése zavartalanul tovább folyt, az iskolaorvosi intézményt nagy arányokban fejlesztette tovább a főváros. Az iskolaorvosok mellé beosztott gondozó nővérek munkásságát az iskola-nővéri intézmény működési körébe vonták. Ezzel lehetővé vált, hogy a támogatásra szoruló tanulók helyzetét alaposabban megismerhessék.

Az iskolák anyagi ellátása is zavartalan volt. Járványos betegség tömegesen nem fordult elő és az oktató személyzet mulasztása sem öltött nagyobb méreteket.

Az 1927/28. iskolai évben a tanítás ismét 12 nappal később kezdődött, miniszteri rendelet alapján.

Az év folyamán az iskolai gyermekvédelmi intézkedések fokozatosan tökéletesedtek. Újítás volt több elemi iskolában a *hetedik osztály* megnyitása.

Megnehezítette a tanítást a *tanteremhiány*, ezért a legtöbb elemi iskola váltakozó osztályokkal volt kénytelen tanítani.

A más célokra felhasznált iskolaépületek visszaszerzése az 1926/27-iki iskolai évre még nem sikerült teljesen. A Tüzoltó-utcai elemi iskola épületét még mindig a Szent István-kórház használta, a Jurányi-utcai baraképületben a II. kerületi állami főgimnázium tanított. A Váli-utcai épületet a Szent Margit leánygimnázium és a cisztercita rendi gimnázium használta. Az Áldás-utcai iskolaépület több termét az Irgalmas Nővérek leánygimnáziuma foglalta el. Az Elnök-utcai polgári fiúiskola épületének nagy részében az állami reál-gimnázium volt elhelyezve. A Baross-utcai iskola épületét, a menekült családok távozása után, a Szent Benedekrend főgimnáziuma számára engedte át a főváros. Nem lehetett még elhelyezni a Lajos-utcai, Hernád- és Dembinski-utcai iskolaépületben lakó menekülteket. Az iskolaépületben elhelyezett menekült lakásáról a főváros az építési program keretében tervezte a gondoskodást.

Az idegen célra lefoglalt iskolaépületek nagy részét 1927-ben sem lehetett felszabadítani. A Lajos-utcai, Hernád-utcai és Dembinski-utcai iskolaépületekben évek óta lakó menekülteket a népjóléti minisztérium még ebben az évben sem helyezte ki, a kitelepítésről a főváros volt kénytelen gondoskodni. Lakásokat ajánlottak föl a menekülteknek, de a felszabadult iskolaépületek úgy meg voltak rongálva, hogy csak nagy anyagi áldozattal lehetett eredeti rendeltetésüknek visszaadni.

A katonaság által használt iskolaépületek helyreállítási költségét a kincstár még ebben az évben sem térítette meg a fővárosnak.

A tanács több évre szóló *iskolaépítési programot* állított össze. Tervbe vették elsősorban a Lenke-úti kisdudóvót és elemi iskolát, a Ceglédi-úti elemi iskolát, a Római-fürdőtelepen elemi iskolát, a Farkasréten kisdudóvót és elemi iskolát.

További sorrendbe felvették az Erzsébet királyné-úton, Tomori-úton, Kőbányán és Bécsi-úton építendő iskolákat.

1928. folyamán a Diana-úti elemi iskola egy emelet ráépítése által bővült. Itt nyert végleges elhelyezést a Költő-utcai kisdedóvó is.

Ebben az évben üresedett meg a Tűzoltó-utcai baraképület az állami Fáy András leánygimnázium kiköltöztetésével. De az épület olyan rossz karban volt, hogy iskolai célokra alig lehetett használni. Felszabadult az Áldás-utcai elemi iskola is az Irgalmas Nővérek leánygimnáziumának távozásával.

Iskolaépítési célokra vásárolt telkeket a főváros a Viola-utcában, Szentmihályi-úton és a Thököly-úton.

Részletes iskolaépítési programm készült, ennek keresztülvitele, első részletében 1929. tavaszán indult meg.

A tervbe vett új iskolák közül a Lenke-úti elemi iskola és kisdedóvó, a Rómaifürdő-telepi elemi iskola és az Üllői-úti elemi iskola építése, valamint a Ceglédi-úti kisdedóvóhoz egy tanterem hozzáépítése 1929. folyamán befejezést nyert és 1930. elején át lehetett adni a tanításnak.

A székesfőváros volt tanácsa 1930-ban két évre szóló iskolaépítési programmot dolgozott ki 4,694.250 pengő előirányzattal. Minthogy azonban az 1931. évi költségvetés a számításba vett 2 millió pengő helyett 1 milliót tudott csak beállítani, a kidolgozott tervet csak részleteiben lehetett megvalósítani.

1932-ben az iskolaépületek jobb kihasználására és takarékoságból változtatásokat és átcsoportosításokat végeztek. Felmondtak iskolai célokra bérelt épületeket. A tanulók csekély száma miatt megszüntették a rákosfalvai gyógypedagógiai intézetet olyan formán, hogy a növendékeket a Miklós-téri intézetbe helyezték át. A rákosfalvai intézet baraképületében a Templom-téri polgári iskolát helyezték el.

Megnyitották az első *tanoncotthont* a Kazinczy-utcában, a másodikat a Bajnok-utcában. Ebben a kettőben 100 szegény rászoruló tanonc nyert elhelyezést és csaknem ingyenes étkeztetést.

A Mester-utcai polgári leányiskola épületében *irányító polgári leányiskolát* állítottak fel. Ez fiúiskolára bővült.

Megkezdtek a Népligetben, a Simor-utca és a vasúti töltés között a tanuló ifjúság részére nagyszabású, minden sportigényt kielégítő *sporttelep* munkálatait. Új játszó és sportterek létesítésére is megállapították a terveket.

A leánycserkészek részére a Szépvölgyi-úton levő kiránduloházban nagyobb *cserkészotthont* rendeztek be. A fiú cserkészek ügyeinek rendezésére a Telepy-utcai polgári iskola épületében rendeztek be központi irodát.

1933-ban az 1931-ben megállapított építési programmból már csak az óbudai hegyvidéki elemi iskola és az Egressy-úti kertészképző iskola emeletráépítése maradt ki, a többi elkészült. Számos iskolaépületet rendbe-

hoztak, átalakítottak, hogy a részben megszüntetett, részben áttelepített iskolákat megfelelően elhelyezhessék.

A folytatólagos iskolaépítési programból 1934-ben elkészült a Horthy Miklós-úti elemi leányiskolai épület, a Soproni-úti elemi iskola és kisdudóvó, a Fenyves-úti elemi, az Üllői-úti elemi és a Ceglédi-úti kisdudóvó kibővítése.

1935-ben megkezdtek a Szilágyi Erzsébet-leánygimnázium új épületét, folytatták a Népligetben létesített iskolai sporttelep építési munkálatait.

A Mester-utcai irányító polgári iskola céljaira az építkezés 1936. nyarára szintén elkészült. Az új helyiségeket e fontos közoktatási intézmény az 1936—37. iskolaév kezdetével vette használatba. Ezzel az iskolaépítkezésre juttatott 2,800.000 pengőből 1,300.000 pengő első részlet felhasználást nyert. A program második részletének felhasználására 1937-re tervezték a százados-úti polgári leányiskolát, az Álmos vezér-téri polgári fiú- és leányiskolát és a Harmat-utcai elemi iskolát.

A főváros a tisztviselők fizetési javításával egyidejőleg annak idején a *nyugdíjasok, özvegyek és árvák illetményeit* is rendezni akarta.

A belügyminiszter felhívta a főváros figyelmét arra a miniszterelnöki rendeletre, hogy a közoktatási alkalmazottak nyugdíját az állami rendelkezésnek megfelelően rendezze, vagyis csak azoknak a nyugdíját, az özvegyek és árvák ellátási díját emelje, akik 1925. július elseje után mentek nyugdíjba.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése, tekintettel arra, hogy a nehéz megélhetési viszonyok alatt mindenki egyformán szenved, nem tett különbséget a régi és új nyugdíjasok között és valamennyi közoktatási nyugdíjasnak, özvegynek és árvának ellátási díját a tényleges alkalmazottak részére megállapított illetmények alapulvétele mellett állapította meg.

A belügyminiszter ezt a határozatot nem hagyta jóvá. A közgyűlés azonban megmaradt eredeti álláspontja mellett és az 1925. július elseje előtt nyugalomba ment közoktatási alkalmazottak részére rendkívüli segélyt engedélyezett.

A belügyminiszter ezt a határozatot se hagyta jóvá, azt azonban megengedte, hogy az 1925. július elseje előtt nyugalmazott alkalmazottak 1926. július elsejétől december 31-ig megkapják 50 százalékát annak az összegnek, amivel az új nyugdíjasok mögött elmaradtak.

Így szűnt meg az ellentét az állami intézkedés és a főváros szándéka között.

Az 1926—27. évben szabályozták a közoktatási alkalmazottak lakáspénzét is. Különösen nemes intézkedés volt, hogy az ellátási díjat élvező árvák részére is engedélyeztek lakáspénzt, még pedig olyan mértékben, amilyen összegű lakáspénzt a volt alkalmazott özvegye kapott. Ha valamely alkalmazottnak több teljes árvája maradt, a lakáspénz együttesen illette meg őket.

A székesfőváros, mint iskolafenntartó, állandó közoktatási segélyekkel támogatta a vallás — erkölcsi nevelést.

Az iskolapénzek beszedésével kapcsolatban erre az iskolaévre eltörölték a régi szabályzatnak azt az intézkedését, hogy az iskolapénz fizetésével hátralékos tanuló a hátralék levonásáig az iskola látogatásától eltiltható. Ennek az emberséges határozatnak anyagilag rossz következménye lett, mert nagymértékben felszaporodott azoknak száma, akik késedelmesen, vagy egyáltalában nem fizettek.

Az iskolák fűtése most már nem okozott zavart. A székesfőváros a nyári szünet alatt egész télre ellátta az iskolákat fűtőanyaggal. A fűtőanyag gazdaságos felhasználását, valamint a kályhákat és fűtőtesteket műszaki közgei által ellenőriztette.

Az *iskolai könyvtárak* fejlesztésére is gondja volt a fővárosnak. Erre a célra az 1926-iki költségvetésben 55 ezer pengőt állapított meg. A forradalmi időkben elpusztult könyvtárak mindig jobban meg tudtak felelni rendeltetésüknek.

A tanács megértő intézkedése volt, hogy a megváltozott tanítási terv által megkívánt új könyvek mellett a régi könyvek használatát is megengedte két esztendőre. Ezt az intézkedést a közoktatási miniszter is jóváhagyta.

1926-ban a főváros területén élő iskolaköteles gyermekek száma 104.441 volt. Az 1925. évben 107.855 iskolaköteles gyermek volt nyilvántartva. A kerületi törzskönyvvezetők lelkiismeretes munkájának köszönhető, hogy pontosan ellenőrizhették az iskolakerülőket.

A napközi otthonokat is továbbfejlesztették. 1926-ban 101 elemi iskolában 229 csoport működött, csoportonként 30—35 tanulóval. Itt gondoskodtak a növendékek iskolai tanulmányainak kiegészítéséről és megfelelő foglalkoztatásával is, különösen edző tornagyakorlatok és kirándulások által.

A közoktatási ügyosztály havonként három délután rendezett ifjúsági előadást a Városi Színházban a középiskolák ifjúságának irodalmi képzésére. Rostand, Moliere, Herceg, Szigligeti, Vörösmarty, Csiky, Schiller és Kacsóh darabjai kerültek színre.

A szegény iskolásgyermekek *étkeztetésére* 60 konyha működött ötezer iskolás és óvodás gyermek táplálására. Ezenkívül a kisdédóvókkal kapcsolatban létesített gyermekotthonokban az óvodás gyermekek az egész iskolai évben nemcsak reggeltől estig tartó gondozásban, hanem egész napi étkezésben is részesültek.

Iskolai nyaraltatásban részesült 3241 fiú és 2757 leány.

Az 1926-iki közgyűlési határozat értelmében megállapították a székesfőváros közoktatási intézeteinél alkalmazott oktató személyzet létszámát. A megállapított létszám keretén belül bekövetkező üresedések betöltésénél a belügyminiszter engedélyére ezentúl nem volt szükség.

A közgyűlés 1927. májusában az összes szaktanítói állásokat rendszeres állásokká szervezte át.

A megüresedett és a rendszeresített szakoktatói állásokra, a kihirdetett pályázat után, 3031 kérvény érkezett ezekből, a közoktatási bizottság kijelentése alapján, 1927. októberében 1118 állást töltött be a tanács.

1928-ban a közgyűlés határozatával megszervezték a felsőkereskedelmi iskolákhoz 20 tanszéket, a főreáliskolákhoz egyet, a polgári iskolákhoz 3 igazgatói állást, a fiúiparostanonciskolákhoz 7 igazgatói állást, 28 tanszéket, a tanszerkészítő intézethez 1 igazgatói, 1 gondnoki, 1 gyűjteménykészítői, 1 műszerészi, 1 preparátori állást. A gyógypedagógiai intézetekhez egy tanári állást, az elemi iskolákhoz 152 tanítót, 8 énektanítói állást. Végül a kisdudóvókhoz 32 óvónői állást. E 257 új állás szervezésével a közoktatási intézeteknél alkalmazott rendszeres oktatók száma 3598-ról 3853-ra emelkedett.

Az állami tisztviselők fizetésemelésével párhuzamban a főváros az oktatószemélyzet fizetését is emelte. Tervezetéhez azonban a belügyminiszter nem mindenben járult hozzá. Így nem engedte meg a fizetések kikerekítését, a mellékfoglalkozás gyanánt ellátott igazgatási, szakfelügyeleti teendők után megállapított díjazásoknak és a nyugdíjba be nem számított működési pótlékoknak, valamint a kültelki pótlékoknak felemelését sem.

Minthogy így a miniszteri döntés a főváros által összeállított költségvetést nem fogadta el, amíg végleges intézkedés nem történik, a közgyűlés addig is, tekintettel a nehéz megélhetési viszonyokra, a belügyminiszter által megállapított keretek között a felemelt fizetéseket kiutalta.

1929-ben megejtették az új tanügyi választásokat. Megválasztott a tanács 36 óvónőt, 6 elemi iskolai igazgatót, 214 tanítót, 13 énektanítót, 3 polgári iskolai igazgatót, 20 polgári fiúiskolai tanárt, 16 polgári leányiskolai tanárt, 8 iparostanonciskolai igazgatót, 31 tanítót, 3 leányiparostanonciskolai tanítóval, 1 testnevelési igazgatót, 3 főreáliskolai tanárt, 1 leányközépiskolai igazgatót, 2 tanárt, 2 felsőkereskedelmi iskolai igazgatót, 26 tanárt, 5 női kereskedelmi szaktanfolyami tanárt, 1 tanszerkészítő igazgatót, 1 gondnokot, 1 gyűjteménykészítőt, 1 műszerészt, 1 kertgazdasági tanfolyami igazgatót, 1 női ipariskolai tanítónőt, 1 felső zeneiskolai tanárt, 3 zenetanfolyami tanárt, 1 gyógypedagógiai intézeti tanárt.

A pályázat kitűzése óta megüresedett állásokat is még ez év folyamán betöltötte a tanács, de az átszervezés kormányhatósági jóváhagyásig függőben tartotta két leányközépiskolai, 1 felsőkereskedelmi iskolai és 1 kereskedelmi szaktanfolyami tanszék betöltését.

A minisztérium megszüntette az állami középiskolai tanároknál az eddigi fizetési osztályok rendszerét és helyette a *széniumos rendszert* vezette be. Ennél a rendszernél a magasabb fizetési fokozatba való bejutás nincs üresedéshez kötve. Általában három évi várakozási idő után előlép az alkalmazott.

A főváros közoktatási alkalmazottjai valamennyien eddig is e rendszer szerint kapták fizetésüket. De ez a rendszer nem volt tisztán széniumos. Ez az automatikus előlépés csak az *A* osztályon belül történt meg. A *B* fizetési osztályba, az igazgatók osztályába való belépés, már nem automatikusan, hanem kiválasztás útján, a polgármester külön határozata alapján történt, ha a megállapított létszámon belül üresedés volt.

A kormányrendelet az állami tanárok számára, bizonyos fizetési fokozatokban kedvezőbb helyzetet teremtett, mint a fővárosi tanároknál bevezetett rendszer, mert a fővárosnál ugyan magasabb fizetést érthettek el a középiskolai tanárok, mint az államnál, de amíg az államnál a legmagasabb fizetést minden tanár elérhette, aki 32 évig szolgál, a fővárosnál csak a létszám tíz százaléka, sőt a *B* fizetési osztályba az igazgatókat is beleszámítva csak 5 százalék.

Méltányosnak látszott tehát a fővárosnál is a széniumos rendszer teljes keresztülvitele. Hogy azonban az érdemes oktató munkáját a kevésbbé érdemesétől megkülönböztessék, szükségesnek látszott annak elhatározása, hogy egyes esetekben az *A* osztályban a várakozási idő meghosszabbítható legyen a *B* osztályba való lépés előtt.

A székesfőváros közoktatási alkalmazottai a végleges állásra történő kinevezés előtt rendszeren több évig szolgálnak ideiglenes vagy helyettes minőségben. 1926-ban úgy határozott a közgyűlés, hogy ezt a szolgálatot be kell számítani a rendessé való kinevezés után. Ez a határozat azonban azt a korlátozást hozta, hogy ez a beszámítás csak az 1925. július elseje után megválasztott oktatókra szóljon, a megelőzően megválasztottakra nem.

Ez a határozat ellenkezett az 1918-ban hozott közgyűlési határozattal, amely szerint az 1918. előtt megválasztott minden oktátónak be kell számítani szolgálati idejét, aki legalább 100 napon helyettesi minőségben működött. Így az 1918. és 1925. között megválasztott közoktatási alkalmazottak elestek volna helyettesi idejüknek beszámításától. Ezt a sérelmet 1926-ban orvosolták.

A hadviseltekre nézve kimondták, hogy az 1914. július 25. és 1918. december 31. között katonai szolgálatban eltöltött időt, továbbá ebből a katonai szolgálatból kifolyó hadifogságban eltöltött időt, az utóbbit a visszatérés napjáig, rendszeres állásukba való megválasztásukkor, úgy kell beszámítani, mintha az előírt képesítés birtokában ezt az időt megszakítás nélkül a főváros szolgálatában töltötték volna.

A polgári iskolai igazgatók heti óraszámát így állapították meg: ha négyosztályú iskolát vezetnek, kötelező heti óraszámuk 12, ha öt-nyolc osztályt, 8, ha 9—12 osztályt, 6. A polgári iskolákhoz beosztott tanárokat az eddigi heti 20 óra helyett 22 órára kötelezték.

A középiskolai igazgatók ha nyolc osztályú iskolát vezetnek, heti 6—8 órában, ha ennél több osztályt, heti 3—5 órában kötelesek tanítani.

Ezek azok a fontosabb határozatok, melyek szerint a székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1931. január elsejétől kezdődő hatállyal a közoktatási alkalmazottak illetményeit szabályozta.

1931. szeptember elsejével a közalkalmazottakkal közös sors sujtott a főváros közoktatási személyzetére. Az államháztartás egyensúlyának fenntartására azt a negatív formát választotta, hogy személyzeti kiadásait csökkentette, bár ezzel kapcsolatban a megélhetési viszonyokat nem javította meg. A tisztviselői fizetésekből elvont összeg súlyosan érezte hiányát az ipari és kereskedelmi életben, meggyengítette az állam gazdasági életét is. Ezért nem teljesült az a remény, hogy a fizetés csökkentését 1932. június 30-tól majd meg lehet szüntetni, mert az addig elvont összegek helyrehozzák az államháztartás mérlegét.

A fizetés csökkenése a magasabb fizetési osztályokban 12 százalékos, a többiben 10 százalékos volt. A nyugdíjasoknál az 1927. novemberétől nyugalomba mentekét 15 százalékkal, az 1925. július elseje után nyugalomba mentekét tízzel, a megelőző időben nyugdíjazottakét öt százalékkal csökkentették. Ezzel a csökkentéssel a különbözőképen ellátott nyugdíjasok illetményei között lévő különbségek enyhültek.

Ez a csökkenés a lakáspénzt nem érintette.

Az első fizetéscsökkentés nem hozta meg az államháztartás megjavításához fűzött reményeket. Azért, nemcsak hogy nem szűnt meg a fizetés leszállítása 1932. július elsejével, amint azt az első leszállítás alkalmával remélték, sőt tovább kellett menni a fizetések csökkentésének útján.

Természetesen következett e módszer alkalmazásából, hogy az újabb csökkentésnek nagyobbra kellett lenni, mint az elsőnek, minthogy az első leszállítás által okozott gazdasági helyzet hiányait is enyhíteni kellett.

A legmagasabb fizetési csoportok fizetését 19 százalékkal kellett csökkenteni, a következő csoportét 18 százalékkal, az alatta levő fokon tizenhatal, a legalacsonyabb fokon 12 százalékkal, az ideiglenes, helyettes, óradíjas alkalmazottakét tíz százalékkal.

A nyugdíjasok ellátása a három különböző fokozatban kettő és három százalékkal csökkentek.

Ehhez járult, hogy ezzel az alkalommal úgy a tényleges, mint a nyugdíjazott közalkalmazottak lakáspénze is nyolc százalékkal csökkent. Úgyisint le kellett szállítani a családi pótlékot is.

A székesfővárosi közoktatási alkalmazottak 1932. július elsejétől további intézkedésig az általuk eltöltött várakozási idő alapján magasabb fizetési fokozatba nem léphettek.

1934. januárjában életbelépett a közoktatási alkalmazottak *külön munkáit szabályozó rendelet*, mely megállapította az iskolai teendőkkal kapcsolatos díjtalanul elvégezendő munkákat és azok beosztását, valamint a tanítási órákon kívül, kirándulásokon, tanulók egyéb kíséreténél járó külön díjazást.

A kirándulások költségeinek fedezésére a beíratási díj 10 százalékát lehet felhasználni a középiskoláknál és a polgári iskoláknál 50 százalékát.

Az 1935. évi VI. t.-c. újjraszervezte Magyarország közoktatását. Egyszerűsítette a közoktatásügyi igazgatást, a különböző iskolarendszerek irányításában nagyobb egyöntetűséget teremtett és biztosította a szakszerűséget.

E törvény alapján a közoktatási miniszter a népiskolák és kisdedovók tanulmányi felügyeletének részben való ellátására az ország egész területén *körzeti iskolafelügyelőket* bízott meg.

A székesfőváros területére megbízott körzeti iskolafelügyelők működésének megkezdésével a székesfővárosi kir. tanfelügyelő mellett működő külön óvodai szakfelügyelet, valamint az elemi iskolai külön ének, rajz, torna és kézimunka szakfelügyelet megszűnt.

A törvény végrehajtásaként sor került a kir. főigazgatók jogkörének és működésének szabályozására is, valamint a középiskolák és középfokú iskolák és szakiskolák tanulmányi felügyelőinek megbízására, végül a népművelési intézmények vezetésének és felügyeletének rendezésére.

Ez a rendszer elősegíti az iskolák egymásra hatásának és kapcsolatának megkönnyítését, de valójában az iskolák fölé épített intézmény, melynek az igazgatásban meglesz a hatása, mert szabványos rendet teremt, de azzal a veszedelemmel fenyeget, hogy az oktatás legértékesebb elemét, az oktató egyéniségét kifejlődésében korlátozhatja és ezzel megakadályozhatja az oktató és tanítvány között szükséges meleg kapcsolatok létrejöttét, ami kedvessé teszi a tanítást és természetessé a fegyelmet.

A tanácsköztársaság alatt tanusított magatartásuk miatt elbocsátott közoktatási alkalmazottak közül többen kérték fegyelmi ügyük újravételét. A *revízió* iránti kérelemmel a közgyűlés már 1925-ben foglalkozott és az újravételt méltányosnak tartotta.

Minthogy az újravétel egyéves záros határidőhöz volt kötve, a közoktatási miniszter a folyamatba tett eljárások jogi természetére kijelentette, hogy csak rendkívüli esetekre vonatkozó méltányosságról lehet szó. Az ügy újravételénél hozott határozat nem jelenti az állásba való visszahelyezést, sem az időközi illetmények kiutalását.

A miniszteri leirat alapján folytatta a tanács a kérelmek tárgyalását és a közgyűlés a következő módosításokat engedélyezte azok számára, akik tanácsai vélemény szerint erre méltóak:

1927. július elsejétől, kegyképen olyan ellátást kaphatnak, ami megilletné őket, ha az elbocsátás időpontjában szolgálatképtelenné váltak volna. Különös méltánylást érdemlő esetekben az engedélyezett ellátási díj tíz százalékkal magasabb összegben állapítható meg.

Ezekben a rendkívüli méltánylást érdemlő esetekben egyszer és mindenkorra segély is engedélyezhető. Ez azonban nem haladhatja meg a 4000

pengőt. Ha azonban a felülvizsgálat azt állapítaná meg, hogy még ezek az enyhítések is túlszigorúak a kérelmező esetében, hogy az illetőt újra lehet alkalmazni és úgy kell tekinteni, mintha a létszámcsökkentésnél bocsátották volna el.

Ezt a javaslatot a belügyminiszter csak módosításokkal hagyta jóvá 1928-ban.

Nem fogadta el az újraalkalmazás biztosítására vonatkozó pontot. Kikötötte, hogy a kegydíjak engedélyezésére vonatkozó tanácsi határozatot jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kell felterjeszteni. Az ellátások pedig csak kivételesen engedélyezhetők. Hangsúlyozta a miniszteri leirat, hogy a jogerős fegyelmi ítéleteknek ilyen enyhítése a jövőre nézve precedensül nem szolgálhat.

A tanács a 145 beérkezett kérelem ügyében 1928. folyamán 32 esetben hozott határozatot.

A közgyűlési határozattal engedélyezett méltányossági felülvizsgálatokat a tanács 1929-ben is folytatta és 80 ügyben hozott határozatot. Ezeket a határozatokat a közoktatásügyi miniszter mind jóváhagyta. A következő évben a revízió ügye befejezést nyert.

A háború után az iskolák fontos feladata lett a *testnevelés*. A főváros ennek megfelelően a polgári iskolai testnevelési tanszemélyzet részére továbbképző tanfolyamot rendezett, az elemi iskolákhoz pedig kiválóbb testnevelési tanárokat küldött ki, akik bemutató előadásokat tartottak.

Nem feledkeztek meg a testileg fejletlen gyermekekről sem. 43 iskolában gyógytanfolyamot tartottak.

Az úszást télen a Rudas-fürdő, nyáron a lágymányosi kikötő uszodájában tanították. A vívást a középiskolai tanulóknak rendszerint az iskola testnevelési tanára tanította. A fiúk a Budapesti Polgári Lövész Egylet lövöldéjében nyertek oktatást a céllövésben. A korcsolyázás céljaira az intézetek udvarán készítettek jégpályát.

A székesfőváros testnevelési ügyének fejlettségét 1926. május hó 13-án és 14-én mutatták be a Ferencvárosi Torna Club pályáján a polgári fiú- és leányiskolák növendékei. Az ünnepi bemutaton megjelentek és elismerésüket fejezték ki a Kormányzó úr Ófőméltósága, a Fenséges főhercegi család tagjai, a székesfőváros polgármestere és tanácsa és számos más előkelőség.

A megmaradt bevételből, a székesfőváros tanácsának hozzájárulásával, 3—3 testnevelési tanár tanulmányi segílyt kapott, a polgári leányiskolák részére díszes vándordíj zászló készült és a közoktatásügyi ügyosztály testnevelési könyvtára körülbelül 200 kötet testnevelési könyvvel gyarapodott.

A Millenniumi Sporttelepet és játszóteret a főváros Budapesti Sport Egyesületének adták bérbe azzal a kikötéssel, hogy a székesfővárosi iskolák tanulói a pályát délelőttönként és hetenkint háromszor, délután játékok és atlétikai tréningek céljaira használhatják.

A testnevelés terén 1927-ben is tovább folyt a rendszeres munka. A Rudas-fürdőben tanári felügyelet és ellenőrzés mellett kéthónapos kurzusokon évente mintegy 600 diák tanult úszni. Megkezdtek a polgári fiú és leány-középiskolák tanulói részére is az úszásoktatás megszervezését.

A táncot leginkább a leányiskolákban tanították. Táncmesteri oklevéllel bíró testnevelési tanárok nemzeti táncokra tanították az ifjúságot.

A Marczibányi-téri játszóteret rendbehozták és megfelelő játékszerekkel felszerelték.

Megszervezték az összes elemi iskolákkal kapcsolatos napközi otthonokban a kötelező játékdélutánokat. A napközi otthonokba beosztott tanszemélyzet részére játéktanulmányi tanfolyam nyílt. Ezen 320 hallgató vett részt.

A vívásoktatás a középiskolákban szakszerű vezetéssel továbbfolyt. A céllövészetben mintegy 400 diák nyert ingyenes kiképzést a Budai Polgári Lövész Egyesület lövöldéjében.

A szabadtéri sportoknál megszervezték az ifjúságnak a téli sportokban való kiképzését is.

Az 1928. év folyamán a tanács több testnevelési tanárt küldött ki az amszterdami olimpiászra. Tapasztalataikról előadásokban számoltak be.

Az úszás oktatását továbbfejlesztették. A Rudas-fürdőben mintegy ezer diák tanult meg úszni. A leányközépiskolák számára külön úszótanfolyamokat rendezett be a közoktatási ügyosztály a Császárfürdőben.

A táncoktatás most is főleg a leányiskolákban folyt és a főszerep a magyar táncok tanítása volt, de tanították a jó társaságokban elfogadott és az iskolai erkölcsökkel megférő külföldi eredetű táncokat is.

A rendszeres játékokkal való foglalkoztatás érdekében a napközi otthonokba beosztott tanszemélyzet részére öt helyen játékvezetői tanfolyamot állítottak fel. Ezeken 320 hallgató vett részt. A vívásoktatás is rendszeresen továbbfolyt a középiskolákban.

A céllövésben mintegy 300 diák nyert kiképzést. A téli sportokban való kiképzésre testnevelési tanárokat rendeltek ki.

Testnevelési tanár volt a főreáliskoláknál 4, a felsőkereskedelmi iskoláknál 15, leánygimnáziumoknál 7, polgári iskoláknál 84, gyógytorna-tanfolyamoknál 28, összesen 138.

1929-ben a testnevelés továbbfejlődött. Az úszásoktatást télen most már három uszodában végezték, nyáron pedig a Lágymányosi és a Millenáris sporttelepen levő uszodákban. Ezeken a kurzusokon mintegy 2000 fiú és leány tanulta meg az úszást.

A leányközépiskolák tanulói a Császárfürdőben tanultak úszni.

Rendszeresítette a közoktatásügyi tanács a téli vízizipológázásokat. Ez a határozat a világhírű magyar vízizipoló utánpótlása szempontjából bírt jelentőséggel. Természetes, hogy az ifjúság nagy lelkesedéssel vett részt benne.

A táncitanítás továbbfolyt a leányiskolákban. A fiúiskolák növendékei a céllövésben tovább gyakoroltak. A vívás mindkét nembeli középiskolában a bevezetett rendszer szerint tovább folyt.

A szabadtéri sportokban kosár- és kézilabda-mérkőzéseket rendeztek a középfokú fiú- és leányiskolák tanuló ifjúságával.

Egyelőre 30 fiúközépiskolai tanuló részére különítanfolyamot rendeztek.

Az iskolai év végére a székesfővárosi főreál-, fiú és női kereskedelmi iskolák, kereskedelmi szaktanfolyamok és a leányközépiskolák részvételével nagyszabású torna-, sport- és játékönnepet készítettek elő.

A nevelő testgyakorlás szakszerű tanítása mellett különös gondot fordított a székesfőváros polgármestere a tanulóifjúság célszerű sportoltatására is.

Úszótanfolyamot rendezett a közoktatási ügyosztály a Nemzeti Sportuszodában az úszásban már jártas és külön a még úszni nem tudó fiú- és leánytanulók részére. Külön tanfolyamok voltak nyáron a lágymányosi Magyar Úszó Egyesület uszodájában a Millenáris sporttelepen és a dunai Levente-uszodában, ahol tanári felügyelet és ellenőrzés mellett kéthónapos tanfolyamokon mintegy 3000 diák tanulta meg az úszást. Így bővült ezen a téren 1931-re az oktatás.

A margitszigeti Nemzeti Sportuszodában a közoktatási ügyosztály téli vízipoló mérkőzéseket rendezett. A síoktatás tovább folyt. Szánkázásban, sflélésben testnevelési tanárok irányították az ifjúságot. A Marczibányi-téri iskolai játszótéren melegező házat építettek. Ezt modern felszereléssel és orvosi segélyhellyel látták el.

A Népligetben tennisztanfolyamot nyitottak, a Hernád-utcai polgári fiúiskola tornatermében birkozó tanfolyamot.

A céllövésben 300 diák nyert kiképzést. Megrendezték a székesfővárosi testnevelési tanárok céllövő ünnepét.

Elkészült a Hunor-utcai játszótér és 1931. májusában adták át a használatnak. A népligeti iskolai játszótér talajegyengetése és bekerítése befejezést nyert. Előkészületeket tett a közoktatási ügyosztály a Diószegi-út mellett fekvő területnek iskolai játszótér céljára való felhasználására.

A torna-, sport- és játékönnepen mintegy 3000 tanuló vett részt és úgy itt, mint a polgári leányiskolák tornaünnepének főversenyén a testképzés magas fejlettségét látta a közönség.

Az úszásoktatás most már egész éven át folyt az újan felépített Nemzeti Sportuszodában, nyáron a Lágymányosi és a Millenáris sporttelepen levő uszodákban, valamint a dunai Levente-uszodában. Ebben az évben mintegy 3000 fiú és leány tanult meg úszni.

Rendszerezítette a közoktatási ügyosztály a diák vízipoló mérkőzéseket. Középiskolai Téli Vízipoló Kupa néven tartották meg ezeket a kedvelt versenyeket a Nemzeti Sportuszodában.

Lehetővé tették a középiskolai ifjúság számára a birkózásban és boxolásban való kiképzést is az arra testileg alkalmas tanulók részére. Ugyancsak alkalmat adtak az evezősportban való kiképzésre is.

Intézményesen megszervezték a téli sportokban való kiképzést is. Bevezették a teniszsport oktatását.

Ebben az évben a közoktatási ügyosztály a polgári leányiskolák számára nagyszabású torna — sport — és játékkünnepet rendezett a Ferencvárosi Torna Club pályáján 20.000 néző előtt.

Befejeződött a Hunor-utcai játszótér megépítése és elkezdték a Timár-utcai játszótérét.

A széleskörűen megszervezett testnevelés 1933-ban is állandóan foglalkoztatta és fejlesztette az ifjúságot. A népligeti iskolai sporttelep építéséhez a harmadik részletet az 1934. évi költségvetésbe illesztették.

A testnevelő tanárokat 1934-ben továbbképezték a teniszben, síoktatásban, vívásban és úszás tanításában.

A Téli Víziló Kupa mérkőzésen valamennyi budapesti középiskola résztvett. A győzelmet székesfővárosi iskola szerezte meg.

A polgári iskolák részére rendszeresített II. Rákóczi Ferenc vándorzászlóért folyó összetett torna, atlétikai és úszóversenyeken a zászlót az Álmos vezér-téri polgári fiúiskola nyerte el.

Elkészült a Népligetben építés alatt álló diákstadion gyeppályája, futópályája és földtribünje. Befejezést nyert a Városmajori-parkban három iskolai teniszpálya építése.

A székesfőváros az 1935/36. évben is továbbképezte a testnevelési tanárokat. Bevett szokásként tovább rendezték a fiú és leány középiskolák részére a sporttanfolyamokat. A leányok tenisz és vívásoktatásban részesültek. A tenisztanfolyamon 42, a vívótanfolyamon 15 leány vett részt. A középfokú iskolák fiútanulói birkózásban, ökölvívásban, evezésben, teniszben, vívásban, céllövésben és sí-sportban gyakoroltak. A birkózásnak 21, az ökölvívásnak 23, az evezésnek 25, a vívásnak 26, a tenisznek 60, céllövésnek 105, a sínek 58 résztvevője volt.

Az úszásban is évről-évre tovább folyt a tanítás, ahol ezrével vettek részt a fiú- és leánynövendékek. A Népligeti iskolai sporttelep munkálatai annyira előrehaladtak, hogy egyes részeit már használni lehetett a és munkálatok állandóan továbbfolytak.

1936. júniusában a főváros átvette a millenáris versenypálya és uszoda kezelését. Első feladat volt mindkettőnek használható állapotba való helyezése.

Így gondoskodott a főváros az ifjúság testi neveléséről. Eleget tett ezzel a köz kívánalmainak, mely a test kiképzésére különös figyelemmel van, de szolgálatot tett az egész magyarságnak, mikor az ifjaknak ekkora tömeget edzette meg.

A testnevelést szervesen egészítette ki a *cserkészet* intézménye. Ebben már nem csupán a szervezet ápolására és fejlesztésére gondoltak, hanem a lelkület fegyelmzésére is. Ebben a korban, amelyben a régi és új irányok keveredése különösen az ifjúságra hathatott zavarólag, igen jó szolgálatot tett a cserkészet irányító hatása.

A cserkészcsapatok 1926-ban már a főváros mindenfokú iskolájában működtek. A Székesfővárosi Cserkész Főparancsnokság kötelékébe 22 cserkészcsapat tartozott 1115 cserkészfiúval.

Ezek a cserkészek résztvettek a Magyar Cserkész Szövetség által 1926. júliusában rendezett Nemzeti Nagytáborozáson. Ezenkívül résztvettek a Kir. Magy. Automobil Club által rendezett Nemzetközi Motorbicikli versenyen, ahol rendfenntartási, telefon- és mentőszolgálatot teljesítettek. Ugyanúgy a Svábhegyi és a Guggerhegyi Hegyiversenyen.

A főváros leányiskolaiban 9 leánycserkészcsapat működött 360 leánycserkésszel. Résztvettek a Magyar Leánycserkész Szövetség által rendezett ének, szavaló, elméleti és kézügyességi, majd főzési versenyen. Rendeztek egy kiállítást, kalauzolták a Nemzeti Nagytáborra látogatóul jött bolgár leánycserkészeket, résztvettek az elsősegélynyújtási tanfolyamon, rendeztek számos kirándulást és nyári táborozást.

A Székesfővárosi Községi Cserkész Főparancsnokság kötelékébe 1927-ben 24 fiú- és 8 leánycserkészcsapat tartozott.

Mint már évek óta, ebben az évben is közmegelégedésre működtek versenyeken és ünnepi alkalmaknál, mint telefonépítők, kezelők, mentők és rendezők. Résztvettek a Kossuth-szobor leleplezésén, a Limanovai Emlékbizottság által rendezett ünnepségen, az Eucharisztikus körmeneten és számos kulturális és hazafias ünnepségen és a Főparancsnokság által rendezett különböző ügyességet fokozó versenyben. A nyári Nagytáborban résztvett 23 csapat 3—6 hétig terjedő időben, 20—80-ig terjedő létszámmal.

A fővárosi iskolákban működő leánycserkészcsapatok is élénk résztvettek a leánycserkészek munkájában. Példaadásukkal nevelték a felránduló vidékieket is. Itt is voltak megfelelő ügyességet képző versenyek. Résztvettek a svájci nemzetközi táborozáson és gyakorlottságukkal és modorukkal elismerést és barátokat szereztek magyarságuknak.

1928-ban a székesfővárosi községi cserkészcsapatvezetőség kötelékébe tartozott 3 középiskolai, 2 felsőkereskedelmi iskolai, 15 polgári fiú cserkészcsapat, 3 elemi iskolai cserkészapród- és farkaskölyök csapat. A taglétszám körülbelül 2000 volt. Valamennyien 3—6 hetes nyári táborozáson vettek részt.

Egy csapat Lengyelországban, 3 csapat a Nemzetközi Vezértáborban szerepelt.

Mint minden évben, most is résztvettek a főváros és más hatóságok és egyesületek által rendezett nemzeti ünnepeken.

Külön verseny, együttes cserkészmunka ez év folyamán négy volt, husvétkor fényképkiállítás.

A fővárosi csoportvezetőség alá tartozó 4 leánygimnáziumi, 10 polgári leányiskolai, 2 leányiparostanonciskolai leánycserkész csapatnak 1200 tagja volt. Résztvettek a magyar cserkészleányszövetség által rendezett világkongresszusnak Magyarországon tartott ülésein. Voltak 3—4 hetes nyári táborozáson. Kiküldötteik résztvettek a németországi vezetőképző tanfolyamon.

Karácsonykor valamennyi csapat szegény családokat segélyezett és újszülötteket kelengyével látott el.

1929-ben a fővárosi leánycserkészcsapatok résztvettek a németországi nemzetközi leánycserkész táborozáson. Tíz csapat pedig 2—3 hétre Magyarország különböző pontjain volt nyári táborban.

A fiúcsapatok megnyerték Kanderstegben a svájci nemzetközi sí-verseny vándordíját másodszor. Résztvettek az Eucharisztikus körmeneten, a Szent István-napi ünnepségeken, több hazafias ünnepen. Mindenütt a rendfenn-tartást és elsősegélynyújtást szolgálták.

Résztvettek a Magyar Cserkész Szövetség által rendezett cserkész-matinén, rendezték a Magyar Cserkésznapot és szép sikerrel vettek részt az angliai nemzetközi cserkész-táborban.

24 cserkészcsapat volt az ország különböző részén 3—6 hétig tartó nyári nagy táborban, 11 csapat 3—12 napig terjedő mozgótáborban, 9 csapat 2—5 napig terjedő előkészítő táborban. Résztvettek a Magyar Cserkész Szövetség által rendezett síversenyben.

Fokozatosan képezték ki az arra alkalmas fiúkat a Budapestre és környékére érkező idegenek kalauzolására. Így kalauzolták már a paduai motorosokat és a Fassio tagjait, valamint a nemzetközi archeológiai társaság régészeit.

Két cserkészfiút a Magyar Cserkész Szövetség életmentésért tüntetett ki.

1931-ben a fővárosi cserkészek kötelékébe 30 fiúcserekészcsapat tartozott 2300 cserkésszel. Ezen kívül 2 reáliskola, 1 polgári fiúiskola és 1 iparostanonciskola cserkészcsapatában öregcserkész is volt már. Az elemi iskolában működő csoportok közül négy csapat a farkas-mozgalomhoz, hét csapat a cserkész-apród mozgalomhoz volt beszervezve. A csapatok létszáma 1931-ben hárommal emelkedett.

A csapatok kötelékébe tartozó csoportok, egy kivételével, rövidebb, vagy hosszabb ideig mind táborban voltak. Két csoport Bulgáriában, egy Olaszországban és Franciaországban, egy pedig Németországban járt.

A főváros 1932-ben cserkészcsapatainak 12.000 pengő táborozási segélyt adott. A cserkészcsapatok létszáma ebben az évben 2400 cserkész volt.

A csapatok a IV. világjamboree munkájában, mint idegenvezetők szerepelnek. Ebből a célból 1932. szeptemberétől angolul tanulnak és Budapest nevezetességeiről előadásokat hallgatnak.

A Magyar Cserkészleány Szövetség kötelékébe ebben az évben 130 leánycserkészcsapat tartozott, 6000 taggal. Ebből 17 csapat a községi iskolákban, 18 pedig a főváros különböző intézményei keretében alakult.

Elsősegélynyújtási, játékkészítő, csipkeverő, lámpaernyőkészítő, bőrmunka-, művészi betűvető, magyar tánc, gondozónői, gyermekgondozó és úszótanfolyamokat rendezett a szövetség. 120 cserkészleány vett részt a szövetség által rendezett német, angol és francia nyelvtanfolyamokon és az augusztusi világjamboreen mint idegenvezetők, igen hasznos szolgálatot teljesítettek.

A leánycserkészek gondozták a szegény családokat és a nehéz sorban élő magyar anyák részére 250 vándorkosarat készítettek csecsemőkelengyével.

Külföldi táborozáson voltak Ausztriában, Németországban, Svájcban, Hollandiában, Svédországban és Angliában.

Az iskolai cserkészcsapatok 1933-ban 12.000 pengő táborozási segílyt kaptak. A községi iskolai csapatok résztvettek a gödöllői világtábor sajtó-csoportjában, a szállítási csoportban, a fogadó bizottságban és a gazdasági csoportban. De főleg az idegenvezetést látták el. A parancsnokok és tisztek között többen nyertek elismerést.

1934-ben a székesfővárosi cserkészcsoport teljes rajjal vett részt a lengyelországi jamboreen. Ez a csoport úgy a külföldiek, mint a táborparancsnokság előtt teljes elismerést aratott. Az egész kéthetes táborozás alatt ők főztek a magyar tábor vezetőségének. Az idegenforgalmi hivatal 10.000 propagandafüzetét a lengyel és külföldi résztvevők között szétosztották.

A csapatok tagjai résztvettek a svédországi öregcserkész jamboreen és a vízi-cserkészek által rendezett passau-budapesti evezőstúrán.

Három cserkészcsapat kivételével két héttől négy hétig tartó időközben nyári nagytáborban volt. Korcsolyaverseny volt február folyamán. Résztvettek az első cserkész-kerület által rendezett minden nagyobb megmozduláson.

A Kossuth öregcserkészcsapat irányítása mellett kiállítást rendeztek a külföldön járt cserkészek gyűjteményeiből. A Katonai Mária Terézia Rend felszólítására hat rendlovag sírjának díszítését vállalták, Mindszentek és Halottak napján. Számos esetben segítettek ünnepek, felvonulások, tisztelegések alkalmával mint rendezők, mint díszőrség.

Ezt a munkát folytatták a következő években is. 1935-re a leánycserkészlet mutatott örvendetes fejlődést. Az előző év 500 leánycserkészenek létszáma ebben az évben 1500-ra emelkedett. 27 községi leányiskolában alakult új cserkészcsapat.

A cserkészlet test és lélekemelő intézménye magyarrá lett. A székesfőváros jótekonny ápolása mellett erkölcsöt és egészséget vitt az ifjúságba.

A fővárosi idegenforgalom emelésére már 1926. tavaszán a tanács több *diákszállót* létesített. Így a Szapáry-utcában, a Simor-utcai polgári és

elemi iskolában, a Váci-úton és a Wesselényi-utcai elemi iskolában. Ezekben 260 ágygal rendeztek be a tanulmányútra érkező hazai és külföldi diákság számára.

A tanács ezzel az intézménnyel kapcsolatban propagandát fejtett ki a külföldi iskolákban és ennek következtében a külföldi diákság nagy számban kereste föl a diákszállókat.

A genfi »Értelmi Együttműködés Nemzetközi Intézete« üdvözölte a székesfőváros tanácsát, mert először valósította meg ezt a gondolatot és áldozatkészségeért háláját fejezte ki. A milánói egyetem a székesfőváros tanácsa által megküldött szervezeti szabályzat alapján állítja fel egyetemi diákszállóját.

A diákszálló napi három pengő ellátási díj fejében lakást, teljes és bőséges ellátást, napi két villamosjegyet és szakszerű kalauzolást biztosít a megszálló csoportoknak. Kívánságra útiprogrammot állít össze és a tanulmányutakkal összefüggő kérdéseket elintézi.

A diákszállók működésük első évében 5674 reggelit, 4305 ebédet, 4718 vacsorát, 7786 villamosjegyet adtak és 79 napon át kalauzolták a vendégeket.

A diákszállók 20.050 pengő bevételeivel szemben 1600 pengő személyi 9500 pengő ételmezési és 3000 pengő dologi kiadás merült föl.

Ez a kedvező erkölcsi és anyagi eredmény mutatja az intézmény életrevalóságát és azt, hogy a főváros ezen a téren is figyelmet és elismerést érdemelt ki kezdeményezésével.

A *tanulmányi kirándulásokat* 1934-től kezdve szervezte a főváros. A kirándulásokat április, május, szeptember és október hónapokra osztották be. A résztvevő tanulók száma 1934. tavaszán 2843, ez év őszén 3730, 1935. tavaszán 5865, őszén 4660 volt. Minden kirándulásra képes úti-terv készült, amit a kirándulás napja előtt a résztvevő tanulóknak szétosztottak.

Az 1935. évben 17 kiránduló különvonatot indítottak különböző vidéki városokba. Így Egerbe, Pécsre, Vác és Visegrádra, Esztergomba, a Balatonhoz, Kaposvárra, Székesfehérvárra, Szegedre. Háromnapos tanulmányutat tettek Bécsbe. Budapest 919 osztrák középiskolai tanulót látott vendégül.

A külföldi kirándulásokat az általános viszonyok mindig nehezebbé tették, itthon, a lehetőség szerint továbbfolytak.

A *gyermekvédelmet* a főváros állandóan fontos kötelességének tekintette. Az iskoláknak nemcsak a tanulók szellemi fejlődésére kellett vigyázni, hanem egészséges testi és erkölcsi fejlődésére is.

A szükséges körzettanulmányokat az iskolanővérek végezték. Ők jártak el a különböző hatóságoknál és egyesületeknél a gyermekek érdekében.

Az elemi iskolák szegény és elhagyott tanulóit a napközi otthonokban gyűjtötték össze. Ezeknek működése a tanítási órák befejezésétől délután öt óráig tart. Itt végzik el a tanulók leckéiket, aztán játszanak, mesét hallgatnak, énekelnek, tornáznak, kézimunkával foglalkoznak.

Kedvező időben a foglalkoztatás a szabadban történik. A napközi otthonok vezetői elvégezték a részükre szervezett játéktanfolyamot.

Egy-egy csoportban 25—30 tanulót gondoztak. Ilyen csoport a főváros 113 elemi iskolájában 1928-ban 323 működött.

A külső területeken nyári napközi otthonok voltak. Itt gondozták és szórakoztatták azokat a gyermekeket, akiknek szülei egész nap távol, munkában vannak. Délelőtt kilenc órától, délután öt óráig voltak nyitva. A bukott tanulók is itt készültek, tanítói felügyelet alatt, javító vizsgájukra. Innen rendeztek kirándulásokat a Zugligetbe és Hűvösvölgybe. Ezeken a kirándulásokon, minden tanuló hetenkint egyszer-kétszer vett részt. A kirándulásokon a tanulók ebédet kaptak.

A bevált napközi otthonok intézményét kiterjesztették a polgári iskolákra is. Itt a vezető oktatók főcélja az volt, hogy a növendékeket iskolai munkájukhoz segítsék. Igen sok gyermeket az otthon körülményei zavartak a tanulásban és nem volt, aki ebben segítette, útbaigazította volna őket. Itt megtalálták a nyugalmat és a szakszerű vezetést.

1928. elején 28 polgári iskolában 49 csoportot szerveztek, csoportonként 25—30 tanulóval. Ezek 3—4 órán keresztül részesültek gondozásban a közoktatási ügyosztály irányítása mellett.

A gyermekek étkeztetését a felnőttekével együtt a közjótékonysági osztály végezte. Az étkező gyermekek hetenkint 28 fillért, ha vasárnap nem étkeztek, 24 fillért fizettek. A gyermekétkeztetési akcióra a főváros 1928-ban 650.000 pengőt fordított. 65 főzőhelyen 1,708.500 ebédet osztottak ki.

A gyermekfelruházás költségeit, ép úgy, mint az étkeztetést, a főváros az ínségadóból fedezte. 1928. telén 8000 gyermeket ruháztak fel.

Ebben az évben a fővárosi iskolák nyaralásra ajánlottak 11.284 gyermeket, a különböző társadalmi egyesületek 6548-at. Ezek közül nyaralt 14.844. A nyaralásban nem részesíthető tanulók részére a tanács felépítette a svábhegyi Nádor-kútnál a második kirándulólábazat.

1929-ben, a múlt évi nyolc elemi iskolai napközi otthonnal szemben 14 működött.

Kedvező időben a foglalkoztatás mindig a szabadban volt. Legújabb játékszerük a tollas labda lett, amit különösen a kisebbek szerettek meg nagyon.

Ezeknek az otthonoknak működése a nyári szünyidőben is tovább folyt. Ekkor délelőtt 9-től délután 5-ig voltak nyitva.

35 polgári iskolában 65 csoportot szerveztek ebben az évben, ahol a tanulók 3—4 órán át részesültek gondozásban.

Nagyobb lendülettel indult meg és állandóan fokozódott a tanulóknak ingyenes iskolai kézikönyvvel való ellátása.

Hasonlóképpen sokezer tanulót segélyez a főváros évenként ingyenes iskolaszerekkel is.

Az elemi iskolák tanulói között 1929-ben 69.692 kézikönyvet osztottak ki. Könyvsegélyezésben részesült 19.629 tanuló.

Ennek eredménye, hogy a 115 fővárosi elemi iskola közül 51-ben a tanulók 100 százalékig el voltak látva könyvvel, 19-ben 90—99 százalékig volt a tanulóknak könyve, 18-ban 80—89 százalékuknak, 14-ben 60—79 százalékuknak és 13-ban 40—50 százalékuknak. Számszerint csak 463 tanulóknak nem volt könyve, ez pedig a tanulók létszámának 9 tized százaléka.

A fiú- és leánytanonciskolába beiratkozott tanulók 4765 darab könyvet kaptak. Az iparostanoncokat, a törvény rendelkezése szerint, a munkaadó mesterek lettek volna kötelesek könyvvel ellátni.

Az ismétlő fiú- és leányiskolákban 3568 könyvet osztottak ki.

A polgári iskolák szegény tanulóinak ingyen könyvvel való ellátására a beiratási díjak tíz százalékát fordították. A beiratási díjak megszűnése óta a székesfőváros költségvetésébe vette fel azt az összeget, amit az iskolák azelőtt erre a célra fordítottak. A tanács 1929-ben 26.135 pengőt utalványozott a szegénysorsú polgári iskolai tanulóknak kézikönyvek és iskolaszerek beszerzésére.

A gyermekétkeztetési akcióra 1929-ben 865.000 pengőt fordított a főváros. Ez év december eleje óta a leányiparostanonciskolák növendékei is kaphatnak itt ebédet.

A gyermekfelruházás ebben az évben is tovább folyt az iskolanővéri intézmény révén. De tízezer pengő gyűlt össze az iskolák perselyében is és az oktató testület buzgalma is sok ruhát, fehérneműt, könyvet, játékot gyűjtött.

A gyermeknyaraltatásban 17.852 gyermek vett részt. Ez az akció 1922. óta hatalmas méreteket öltött. 1922-ben 462 gyermek nyaralt, 23-ban 1046, 1924-ben 503, 25-ben 742, 26-ban 5998, 27-ben 10.899, 28-ban 14.844, 29-ben 17.852.

A nyári napközi otthonokba járó gyermekek ebben az évben is egésznapos kirándulásokra mentek ki.

A tejellátást is szervezték. A tejtovábbvitte által felajánlott ingyen tejen kívül a főváros 1929. évi költségvetésébe 60 ezer pengőt vett fel.

Az 1931. év folyamán az elemi iskolákban háromszáz napközi otthoncsoport működött és mindegyik csoportban 25—30 gyermek nyert gondozást. Az elemi iskolai otthonok a nyári szünet alatt is nyitva voltak.

Ügyszintén tovább folyt a napközi otthonok működése a polgári iskolákban is.

A tanulóknak ingyen kézikönyvekkel való megsegítése mindig nagyobb gondot okozott az iskolák hatóságainak. A nehéz gazdasági körülmények miatt olyan családok is kérték ezt a segítséget, ahol azelőtt meg tudták venni a könyveket és írószereket. Ezzel növekedett a szegénysorsú tanulók száma, a támogatásra felhasználható hitelek pedig évről-évre csökkentek.

Legnehezebb lett a helyzet az elemi, a továbbképző és az iparostanonciskolákban. Ezekben ezrével jelennek meg tanulók, akiknek se könyvük, se iskolaszerük.

Az elemi iskolák 48.905 tanulójaiból 28.118, tehát a teljes létszám 57·5 százaléka kért könyveket és iskolaszereket. Az elemi iskola V—VIII. osztályának tanulóiból 98·8 százalékot láttak el ingyen könyvvel és iskolaszerrel. Kiosztásra került 91.611 könyv 105.661 pengő értékben, ezenkívül 22.115 pengő árú iskolaszer.

Az iparostanonciskolákba beiratkozott 15.865 tanonc közül 8697 kért könyvet, tehát több, mint a fele. Kapott 6067 tanuló. A törvény elrendelése szerint pedig könyveikről és iskolaszerekről a munkaadók lettek volna kötelesek gondoskodni.

A főváros 26 továbbképző, ismétlő iskolájába 3995 tanuló iratkozott be. Itt a létszám 93 százaléka kért ingyen könyvet.

1932. folyamán 300 napközi otthon csoport működött, minden csoportban 30—35 gyermeket gondoztak.

Ebben az évben nyitotta meg a főváros első tanoncotthonát, Budapest Székesfővárosi Községi Tanoncotthon elnevezéssel. Befogadóképessége 60.

A kézikönyvvel és iskolaszerekkel való segélyezés is továbbfolyt. Az elemi iskolákban 28.488 növendéket láttak el részben, vagy egészben iskolakönyvvel. Iskolaszerrel 18.700 tanulót látott el a főváros. Az elemi iskolák VII.—VIII. osztályai számára, ahol még nem voltak rendszeres iskolakönyvek, 5000 darab ifjúsági és irodalmi művet szereztek be.

A továbbképző iskolákban kézikönyv és iskolaszerrel való támogatásban részesült 3277 tanuló.

Az iparostanonciskolákban az iskolai év végén 1500 irodalmi és ipari szakkönyvet osztottak szét jutalomképen a jobb előmenetelű iparostanoncok között. Itt iskolaszerrel 1231 tanulót segítettek.

A polgári iskolai szegény tanulók részére 17.040 pengőért szereztek be kézikönyvet. A középiskolákban erre a célra 9500 pengőt költöttek.

Az 1933. évben az elemi iskolákban 300 napközi otthon működött, ugyanannyi, mint a megelőző évben.

Az iparostanoncokat két otthon fogadta be. Ide csak beszerződtetett tanoncokat vettek fel, szerződésük tartamára. Ellátásukért a tanulók, vagyoni viszonyaiknak megfelelően havi 12 vagy 6 pengőt fizettek, vagy teljesen ingyenesek voltak. Ezért szállást, reggelit és vacsorát kaptak. Vallásos és hazafias nevelésben részesültek.

A szegény tanulóknak kézikönyvvvel való segítése ebben az évben még jobban kiszélesült.

Az elemi iskolai tanulók számára beszerzett könyvekért a főváros 37.980 pengőt adott. Számos olyan községi elemi iskola volt, ahol minden tanuló könyvsegélyben részesült. Az elemi iskolák VII.—VIII. osztályai számára 1700 darab ifjúsági irodalmi művet szereztek be.

Az ismétlő iskoláknak jóformán valamennyi tanulóját a főváros látta el könyvekkel. Az iparostanonciskoláknál új beszerzésre nem volt szükség, mert a megszűnt 23 iskola könyvei is a működő iskolákban kerülhettek szétosztásra. A polgári iskolai szegény tanulók számára 8799 könyvet szerzett be a főváros. A középfokú iskolai tanulók segítésére 2817 könyvet vettek.

Az 1934/35. iskolai évben az elemi iskolákban 297 napközi otthon-csoport működött, minden csoportban átlag 30—40 gyermek nyert gondozást. A tanoncotthonok férőhelyeit is szaporították.

Az iskolakönyvvvel való segítség ebben az évben nem működhetett a megelőző évek arányaiban. Nem lehetett minden kérésnek eleget tenni. A költségvetésben az erre szolgáló tétel évről-évre csökken, a nyomorúság pedig nő. Minden évben több gyermek folyamodik könyvekért. 13.122 tanulónak csak részben voltak könyvei, 6934 nem volt ellátva. A főváros a szegénysorsú tanulók támogatására mindig a jobb papíryanagra nyomott, drágább könyveket vásárolja, mert az olcsó kiadású könyvek, tapasztalat szerint, egy év alatt tönkremennek, míg a jobbak három, négy, öt éven át is eltartanak.

Az 1935/36. iskolai év folyamán az elemi iskolákban 309 napközi otthon működött, tehát tizenkettővel több, mint a megelőző évben. A tanoncotthonok is tovább működtek.

Ingyen iskolakönyvért mindig többen fordulnak az iskolákhoz. Egyes városrészek iskoláiban jóformán valamennyi tanuló rászorult a hatóságok és a társadalom támogatására. Az 1935/36. iskolai évre beírt 95.963 tanuló közül 70.084 kért könyvet és iskolaszert. Segélyben részesült 61.180 tanuló. Az ismétlő iskolákban a tanulók csak egy könyvet használtak, az olvasókönyvet. A szükséges mennyiséget szinte egészében a főváros szerezte be.

A polgári és középiskolákban a megszervezett segélykönyvtárak támogatták a szegény tanulókat.

Igy működött tovább a székesfőváros gyermekvédelme a fokozódó szükségletekkel szemben a tőle telhető legnagyobb áldozatkészséggel.

1926. február elsejével az *iskolaorvosi intézményt* a községi iskolák csaknem mindegyikére kiterjesztették. A főváros kerületeit 47 iskolaorvosi körzetre osztották. Mindegyikben egy-egy iskolaorvos és egy-egy gondozónővér látta el az iskolaegészségügyi szolgálatot. A szem-, fül-, orr-, gége-, ideg- és bőrbajokban szenvedőket szakorvosok kezelték. Az iskola fogorvosi rendelők mellé Röntgen-laboratóriumot létesített a főváros.

Az iskolaorvosok legelső munkája volt a torna, rajz, kézimunka alól való felmentésekre szoruló gyermekek kiválogatása és megvizsgálása. Ugyancsak ők végezték el a kötelező trachomavizsgálatot is.

Az iskolaorvosok gondot fordítottak a gyermekek tisztaságára is. Filmelőadásokkal összekötött szülői értekezleteket tartottak. Feladatuk lett a hibás beszédű gyermekek összeírása.

A tisztí főorvosi hivatal érdeme, hogy azok a szegény gyermekek, akik nem voltak valamely betegpénztárnak tagjai, pár nap alatt megkapták az ingyen szemüveget az eddigi hosszas utánjárás helyett. Ezenkívül előterjesztést tett, hogy a szakorvosok a szegény tanulók részére az Országos Betegápolási Alap terhére orvosságot rendelhessenek. Az iskolaorvosok működését támogatták a melléjük rendelt asszisztensek.

Az iskolai év első felében az iskolaorvosok 406 gyermeket utaltak kórházba. Ezeknek felvételét is sok esetben az iskolaorvosok eszközölték ki a túltömött kórházakba, vagy klinikákra.

Tüdőbeteg volt 4942. Nyílt tuberkolózisban szenvedett 13, ezeket kitiltották az iskolából. Szívbeteg volt 2114, erősen tisztátalan 4730.

Az iskolanővérek 2742 esetben látogatták meg a tanulók lakását. Ezek a látogatások megdöbbenő szociális viszonyokat tártak fel. Hiába volt a főváros minden emberbaráti intézkedése, melyek az iskolaorvosok által, a gyermekek egészségét akarták megmenteni. Hiányzott a szülők gondossága, a kellő táplálkozás, a jó levegő, a megfelelő ruha. Az erkölcsileg lezüllött környezetből a gyermekeket megfelelő helyre juttatták.

A bevált iskolaorvosi intézményt a tanács 1927-ben továbbfejlesztette. A 47 körzetet 62-re emelte és kiterjesztette az intézmény hatáskörét a kisdudóvókra is. A 62 körzetbe 250 közoktatási intézmény került. Egy egy körzetbe 4—6 egymáshoz közelfekvő intézet 1—2000 tanulója tartozott. A körzet iskolaorvosa az egészségtan tanítást is ellátta.

Az iskolaorvosi intézmény hatáskörébe utalta a tanács a gyógytornatanfolyamok ellenőrzését is. Ilyen gyógytornatanfolyam 1927-ben 43 volt.

Az intézmény 1927-ben 63 iskolaorvosból, 15 szakorvosból, 17 fogorvosból, 62 iskolanővérből és 15 szakorvosi asszisztensből állt.

Az iskolaorvosok működése az iskolai év elején kezdődött. Ekkor megvizsgálták a gyermeket és valamennyiről törzslapot állítottak ki. Az évenként kétszer megújuló vizsgálat a törzslapon a gyermek fejlődését mutatta ki.

Az Országos Stefánia Szövetség az iskolaorvosok rendelkezésére bocsátotta a náluk gondozott kisdudók adatait. Ezekkel az orvosok az óvodai gyermekek törzslapjait egészítették ki.

Az 1927-ben fellépett influenzajárvány nagyon megterhelte az iskolaorvosokat. Az influenzás tanulók fokozottabb ellenőrzése mellett az iskola általános egészségügyére is nagyobb figyelmet kellett fordítani.

Az újonnan alakított iskolaorvosi kar számára a tisztí főorvos iskolaszakorvosok által szakorvosi előadás sorozatot rendezett, még a tanítás megkezdése előtt. Ennek célja volt az iskolaorvosi intézmény továbbfejlesztése és megerősítése, az iskolaszakorvosok és iskolaorvosok között az együttműködés végleges megállapítása és megkönnyítése, az iskolaorvosi vizsgálatoknak fokozottabb gonddal és nagyobb pontossággal való elvégzése.

A tanács elrendelte, hogy minden iskolaorvos köteles hetenkint legalább 18 órát körzetében tölteni.

Tanácsi határozat alapján a tisztí főorvos megbízta dr. Dollinger Béla egyetemi tanárt, testgyógyászati iskolaszakorvost, hogy a gyógytorna tanfolyamokat vizsgálja át, állandóan ellenőrizze és a legmodernebb orvosi irányelvek szerint szervezze.

Az iskolanővéri intézménynél 1927-ben 20 iskolanővér működött. Gyermekbírósági tárgyaláson 121 esetben jelentek meg. 1573 hivatalos utat tettek és 54 szakelőadáson vettek részt, 5 gyermekotthont tartottak fenn.

1928-ban adta ki a közoktatási ügyosztály, a tisztí főorvosi hivatallal egyetértően az iskolai gyermekvédelmi szolgálatra vonatkozó »Tájékoztató«-t, mely útmutatást ad az összes érdekelteknek és magában foglalja az addig megjelent iskolai gyermekvédelmi vonatkozású rendeleteket és határozatokat.

A tanulók szakorvosi vizsgálatát az előző évi 6 szakorvosi rendelői intézet helyett ebben az évben 10 szakorvosi rendelőintézet végezte. 1928-ban ezenkívül a székesfőváros tanácsa a két belgyógyászati rendelőt létesített, a szemszakorvosi rendelők számát kettővel szaporította. A 10 szakorvosi rendelőn felül egy Röntgen-laboratórium és 9 fogorvosi rendelőintézet állt az iskolai egészségügy és gyermekvédelem szolgálatában. A tüdőbeteg gyermekek vizsgálatára az iskolaorvosok a 6 székesfővárosi tüdőbeteg-gondozó intézetet vették igénybe.

Az intézmény személyzete 1928-ban 63 iskolaorvosból, 17 szakorvosból, 62 iskolanővérből és 19 szakorvosi, illetve fogorvosi asszisztensből állt.

Az Országos Tejpropaganda Bizottság az 1928. év folyamán a tisztí főorvosi hivatal közreműködésével 900 iskolásgyermeken végzett *tejtáplálási kísérleteket*.

A gyermekeket három csoportba osztották. Az első csoport tejet és zsemlét, a második csak zsemlét kapott, a harmadik semmit.

A 60 napig tartó kísérleti időben négyszer mérték le a gyermekeket. Ezek a lemerések igazolták, hogy a kísérletek eredménye megfelelt a várakozásnak.

A tejjel táplált gyermekek legnagyobb növekedése 3·35 kg volt, testmagasságban 4 cm. Ebben a csoportban a legkisebb súlynövekedés fiúknál 1·14 kg, a nem tápláltaknál 0·44 kg volt. Leányoknál az arány 1·15 és 0·75 kg között váltakozott. De nemcsak ez volt a tapasztalat, hanem az igazgatóknak

és osztálytanítóknak megfigyelése szerint a gyermekek a tejfogyasztás után figyelmesebbek és nyugodtabbak voltak az iskolában.

A tejkísérletek eredménye készítette a főváros tanácsát arra, hogy a tejárusítást a főváros összes iskoláiba bevezesse. A leszállított tej minden 100 palackja után a tejvállalatok 20 palackot adtak ingyen szegény tanulók részére. Naponként mintegy 8000 szegénysorsú iskolásgyermek részesült ingyenes tejkiosztásban.

Az *iskolanővéri intézmény* 1928-ban érte a fejlődésnek azt a fokát, amelyen meg lehetett állapítani a végleges szervezetet. Ekkor egyesítették őket a gondozó nővéreknek nevezett munkatársakkal.

Az intézmény élére vezető iskolanővér került, aki a melléje beosztott 3 központi iskolanővér segítségével irányítja az intézmény működését. Az iskolanővéri 13 kerületben egy-egy kerületi iskolanővér látja el a szolgáltatást. Végül az iskolaorvosi körzetek mindegyikében egy—egy, összesen 62 körzeti iskolanővér működik.

Működésük a következő :

Az osztálytanító, igazgató, vagy iskolaorvos felhívja a körzeti iskolanővér figyelmét egy-egy védelemre szoruló gyermekre. Erre a gyermek helyzetéről alapos tájékozódást szerez és ehhezképest eljár a nyújtandó segélyezés dolgában. Ha a segítséget maga nem tudja megszerezni, átadja a gyermek ügyét a kerületi iskolanővérnek.

A körzeti iskolanővér látogatja a beteg gyermekeket is és tapasztalatait jelenti az iskolaorvosnak.

A körzeti iskolanővérek 1928-ban 15.871, a kerületi iskolanővérek 3395 környezettanulmányt végeztek. Ezekből 4587 szociális szempontból vált szükségessé, a többi beteglátogatás volt.

Az Iskolanővéri Intézmény 2—6 éves gyermekek gondozására öt gyermekotthont tartott fenn. Ezekben az otthonokban részint olyan gyermekeket vettek fel, akiknek idősebb testvére azon a címen mulasztotta az iskolát, hogy kisebb testvéreire kell vigyázni, részint olyanokat, akiknek anyja munkába járt, végül rosszul táplált gyermekeket. Ezekben a gyermekotthonokban összesen 370 gyermek részesült teljes napközi gondozásban.

A Telepy-utcai iskolában foglalkoztató műhelyt tartottak fenn az iskolanővérek, 12—16 éves leányok számára. Itt fűzővarrást, himzést és főzést tanultak és megóvták őket a fiatal leányokat fenyegető veszedelmektől.

1929-ben az iskolaorvosi szolgálat 287 közoktatási intézet 84.772 tanulója terjedt ki. A személyzet 64 iskolaorvosból, 18 szakorvosból, 21 fogorvosból és 20 asszisztensből állt.

Értékes anyaggal gyarapodott az intézmény néhai Juba Adolf iskolaorvosi vonatkozású gyűjteményének megvásárlása által. A gyűjteményt a Pedagógiai Könyvtárral kapcsolatban helyezi el a főváros.

Ez év decemberében adta ki a székesfőváros polgármestere a rendeletet, melyben az óvodás gyermekeknek és az elemi iskolák I. és II. osztályú tanulóinak diftériaellenes védőoltását engedélyezte. Az oltásokat szülői beleegyezéshez kötötték. Ezen az alapon a tanulók 80 százalékát oltották be. Az eredmények ellenőrzése után javasolják az oltások kötelezővé tételét.

Ebben az évben 48 tornateremben 30—40 főből álló 134 csoportban 4500 hibás testalkatú tanuló végzett szakszerű tornagyakorlatokat külön képesítéssel bíró gyógytornatanárok vezetése mellett, orvosi felügyelet alatt. A gyógytornára szoruló gyermekek száma olyan nagy, hogy új csoportok szervezése lett kívánatos.

Az iskolanővérek ebben az évben is igen értékes munkát végeztek. A körzeti iskolanővérek 7343, a kerületi iskolanővérek 2067 körzettanulmányt végeztek.

Az általuk fenntartott gyermekotthonok száma ez év folyamán hárommal emelkedett.

Az oktató személyzet számára a gyermekvédelmi tárgyú előadások ebben az évben is továbbfolytak.

A közoktatási ügyosztály hatáskörébe tartozó iskolaorvosi szolgálat 1931-ben 295 közoktatási intézet 88.407 tanulója terjedt ki. Ez mutatja, mekkora feladatot vállalt magára a főváros, mikor az ifjúság egészségének ellenőrzését elhatározta. Budapest lakosságának szinte tizedrésze került az iskolaorvosok felügyelete alá és gondosan keresztülvitt rendszerben ennek az óriási tömegnek minden egyes tagja megfelelő figyelemben, ápolásban, orvosi kezelésben részesült.

Az 1929-ben elhatározott csukamájolaj-akció tovább folyt. Minden iskolaorvosi körzet egy-egy elemi iskolájában és néhány kisdédóvóban 40—50 szegénysorsú gyermeket választott ki. Ezen az úton 2986 gyermek 1930. október 30-tól december 14-ig, majd 1931. január 12-től március 31-ig naponta kapta a csukamájolajat. Erre a táplálásra az iskolaorvosok a tuberkulózisra, a mirigy nagyobbodására hajlamos, vérszegény, gyenge, ideg- és csontrendszerű szegénysorsú tanulókat választották ki.

Gyógytornatanításban 5200 gyermek vett részt, 53 tornateremben 134 csoportban, 30—40-es létszámmal.

Az iskolanővéri intézmény tovább is áldásosan működött. 1931-ben a körzeti iskolanővérek 13.482, a kerületiek 1656 környezet-tanulmányt végeztek. Az intézmény erkölcsi támogatásban részesített 1268 gyermeket, anyagi támogatást nyújtott 71.280 esetben 360.853 pengő értékben, egészségügyi támogatást adott 1165 tanulónak.

Az iskolanővéri intézmény által fenntartott gyermekotthonok száma ismét kettővel emelkedett. Ezeknek a gyermekotthonoknak legjobb és leg-hathatósabb pártfogója a Kormányzóné Öföméltósága volt, aki maga több kis gyermek ellátási költségét viseli.

A nyaraltatásra küldött 15.360 gyermek ebben az évben 421.983 napon át nyaralt.

Az iskolai tejellátás 1931-ben a közjótékony-sági és szociálpolitikai ügyosztály hatáskörébe került. Szegény tanulók részére, a tejvállalatokkal szemben kikötött ingyentejen kívül a székesfőváros maga is vásárol tejet és erre a célra 1931-ben költségvetésébe 80.000 pengőt vett fel.

Az iskolaorvosi intézmény a főváros leghatalmasabb gyermekvédő testületévé nőtt. Szervezetében előírt munkáját 1932-ben is hatásosan folytatta. A gyógytornaoktatás is tovább folyt. 55 tornateremben 136 csoportban, átlag 30—40-es létszámmal folytak ezek a gyógyító testgyakorlatok.

A körzeti iskolanővérek az év folyamán 18.044, a kerületi iskolanővérek 1503 körzettanulmányt végeztek. Erkölcsi támogatásban részesítettek 1186 gyermeket, anyagi támogatást nyújtottak 46.676 esetben. Mulasztásokat ellenőriztek 1801 alkalommal. Egészségügyi támogatásban részesítettek 1745 tanulót.

Az ingyentej-akció 1932. november 3-tól 1933. március 7-ig tartott. Ezalatt 60.545 palack tejet osztottak ki szegény tanulók között.

Az iskolaorvosi szolgálat 1933-ban 93.500 tanulóra terjedt ki. Az egész személyzet 64 iskolaorvosból, 39 iskola-szakorvosból és 20 asszisztensből állt. Továbbfolyt a tejakció, a gyenge és hibás tanulók külön kezelése és oktatása.

Az iskolaorvosi ellenőrzés alatt álló gyermekek jobb megfigyelésre 11 fiókszakorvosi vizsgáló működött a 11 központi vizsgálón felül. Iskolaorvosi felügyelet alá került a két önálló iparostanonciskola is, 1400 tanulóval.

Az iskolanővérek 22.656 körzeti, 2492 kerületi tanulmányt végeztek.

A gyermeknyaraltatási intézmény 9289 gyermeket üdültetett 232.738 napon át, 387.297 pengő költséggel.

1934/35-ben az iskolaorvosi intézmény 287 közoktatási intézet 94.932 tanulója-ra terjedt ki. Munkájuk a megelőző években kialakult rendszer szerint folyt tovább.

Az iskolanővérek ebben az évben 13.324 környezettanulmányt végeztek. Erkölcsi támogatásban részesítettek 1415 gyermeket, anyagi támogatást nyújtottak 15.751 esetben, 125.595 pengő értékben, mulasztókat ellenőriztek 1780 esetben, egészségügyi támogatásban részesítettek 34.735 tanulót.

A több, mint egy évtizede működő iskolaorvosi intézmény jó hatása most már tisztán látható. Igen sok gyermeknél csak az iskolaorvosok vizsgálata alapján szereztek a szülők tudomást gyermekük szervezetének fogyatkozásairól. A gyermekkorban felfedezett bajok számos esetben még gyógyíthatók voltak. Tekintettel arra, hogy Budapest lakosságának szinte tíz százaléka került így iskolaorvosi felügyelet alá, a főváros egészségügye olyan jelentékeny ápolásban részesült, ami az egész fejlődő nemzedékre jótékony hatással lesz.

1935-től kezdve különös gonddal kezdték figyelni az általános testnevelésben résztvevő tanulókat épp úgy, mint az edzéseken és versenyeken résztvevőket. Ebben a korban, mikor a testfejlesztés messze túlnőtt régi keretein, mindig fontosabb lett annak vizsgálása, hogy az általános rendszer nem okoz-e kárt a gyengébb szervezetekben, amikre nézve megerőltető túlterhelést jelent.

Az iskolaorvosok működését állandóan segíti az iskolanővéri intézmény, mely számos esetben nyújt erkölcsi, anyagi és egészségügyi támogatást.

Az 1935/36. iskolaévvvel a tanulóknak fogkefével való ellátása is megkezdődött és ebben az évben 4570 fogkefét osztottak ki.

A főváros továbbfolytatta a gyermekek üdültetését és részben saját üdülőtelepein, részben bérelteken. Zalában, Somogyban, Borsodban, Pest-megyében és külföldi csereakció révén.

A *Levente-intézmény* is hatalmas fejlődésnek indult. 1926-ban már az összes iparos- és kereskedőtanonc ifjak a Levente testedző egyesületekben végezték a kötelező testgyakorlatokat. Az ifjúsági oktatók kiképzésére tanfolyamok nyíltak. Az iparos és kereskedőtanonc leventék szellemi továbbképzése a Levente-egyesületekkel kapcsolatos ifjúsági önképzőkörökben történt, az iskola ifjúságának irányítása mellett.

A Levente-egyesületek működését, a polgármester elnöklete alatt, a törvényhatósági testnevelési bizottság ellenőrizte. A kerületi testnevelési bizottságok elnöke a kerületi előljáró lett.

1927-ben a székesfőváros iskolán kívüli 12—21 éves ifjúsága 160 levente-egyesületben 400 képzett oktató vezetésével tett eleget testgyakorlási kötelezettségének. A székesfőváros 2000 levente nyaraltatását tette lehetővé.

Fejlődést mutat a levente sportversenyek rendezése és eredménye is. 1927. júniusában rendezték meg első évben a kerületi évváró ünnep mellett a nagyszabású törvényhatósági évváró tornaünnepet. 1200 levente mutatott be zenés gyakorlatokat példás fegyellemmel.

A törvényhatósági testnevelési alap költségvetésében levente-táborozási célokra előirányzott összeg 1928. nyarán 2000 levente táborozását tette lehetővé.

A főváros leventeintézményének fejlődését mutatják az évről-évre rendezett évváró sportversenyeknek mindig jobb eredményei, valamint az Országos Testnevelési Tanács által rendezett országos levente-versenyeken elért sikerek. Így szintén a nyári táborozások mindig szebb eredménye.

1929. júniusában nyílt meg a második kerületi levente otthon 40 ágyas internátussal.

Fejlődtek ebben az évben a zenekarok is. A főváros mind a tíz kerületének saját leventezenekara lett.

A leventék szellemi továbbképzését, a fővárosi népművelési bizottság támogatásával, ismeretterjesztő előadások szolgálják.

A fővárosi levente-egyesületek, részletes kimutatás szerint a következő versenyekben vettek részt: Lóverseny, mezei futóverseny, zártrendű szabadgyakorlatok versenye, evezős verseny, évváró sport-ünnep, lövészverseny, kerékpárverseny, úszóverseny, kegyeleti staféta, birkózó verseny, országos levente-verseny.

1931-ben telt le tíz éve annak, hogy a levente intézmény létesült. Fejlesztéséből a főváros dícséretes buzgalommal és áldozatkészséggel vette ki részét.

Az intézmény jubiláris esztendejében fokozott mértékben folytatta tevékenységét. A sítanfolyamban fokozódó számmal vettek részt a leventék. 1931. márciusában bajnoki szertornaversenyt, majd bajnoki ökölvívó versenyt rendeztek. A tömegsport célját szolgálta áprilisban a mezei futóverseny, melyen 250 futó vett részt. A Testnevelési Felügyelőség májusban rendezte az atlétikai versenyeket. Zártrendű gyakorlatokat az egyes kerületek mintaszakaszai verseny keretében mutattak be kifogástalanul. Juniusban úszóversenyt rendeztek. A vízipoló csapat is értékes tevékenységet fejtett ki. Az evezős sport fellendítésére az evezős tanfolyam szolgált. A vízisport fejlesztését szolgálta a Siófokon felállított vitorlás tanfolyam is.

A céllövészeti verseny is kitűnő eredménnyel zárult.

A fővárosi leventék képzésében elért fokot a versenyeket nyert eredmények mutatják.

A síversenyen az egyéni versenyben első, a csoportversenyben második és harmadik díjat nyertek. Cegléden a birkózóversenyen a leventecsoport második lett, 4 első és 4 második helyezéssel, a Budapesten rendezett ökölvívó versenyen első helyre jutott. A Dorogon rendezett atlétikai versenyeket nagy fölényrel nyerték. A budapesti úszóversenyeken is nagy fölényrel győztek. A szolnoki céllövőversenyen a csapatversenyben második, az egyéni versenyben első díjat nyertek. Az országos céllövő versenyben ötös csapatuk a második díjat nyerte.

A Testnevelési Bizottság áldozatkészségéből táboroztak a Balaton partján Aligán, Világoson, Szántódon, Siófokon, Fonyódon, Bogláron és Révfülöpön. Egy-egy csoport két hétig táborozott. A nyaraló tanulók 95 százalékanál az átlagos súlygyarapodás $1-1\frac{1}{2}$ kiló volt.

Azok a leventék, akik nem vehettek részt a táborozásban, a dunai levente-uszodában élvezték a nyarat. Ötvenezernél több levente használta az uszodát 2 fillérért.

A Székesfőváros Testnevelési Bizottsága ebben az évben két új intézményt létesített a fővárosi levente mozgalom számára. Az egyiket Érden, a másikat a budapesti régi lóversenytéren.

Érden 25.000 pengő költséggel üdülőházat létesítettek 80 levente befogadására. Az üdülőházat 1931. szeptemberében avatták fel.

A másik új intézmény a VII. kerületi sportcsarnok és levente-otthon. Ez 1931. őszre befejezést nyert.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság is állandóan bekapcsolódott a levente intézmény munkájába. Ismeretterjesztő előadások voltak a téli hónapokban, vándorkönyvtárak nyújtották az olvasnivaló könyveket. Ezek a könyvtárak elkísérték a leventéket a balatoni táborozásba is. 2456 levente 7784 ízben vette igénybe ezeket a könyvtárakat.

A leventék zenei kiképzéséről is gondoskodtak. Látogatták a Népművelési Bizottság vigadói hangversenyeit. Zenekaraik szépen fejlődtek. Pünkösdkor megrendezték a közönség által megkedvelt zenekari versenyüket a városligeti Iparcsarnok előtt.

Hazafias érzéseket ápoltak az emlékünnepek is. Március 15-én megemlékeztek a tabáni és Kerepesi temetőben a szabadságharc elhunyt nagyjairól. Május 21-én a Budavár bevételekor elesett hős honvédek emlékezetét ünnepelték meg. Október hatodikát az országzászló előtt ünnepelték. December 24-én a Gellért-szálló előcsarnokában hangulatos karácsonyfa-ünnep folyt le.

1932. márciusában a leventék bajnoki szertornaversenyén 85 versenyző vett részt általános tetszést nyert eredménnyel. A mezei futóverseny áprilisban volt. Az ökölvívó levente-bajnokságot a Beketow-cirkuszban rendezték és elsőrangú sportlátványosságot nyújtott. Ugyanitt folyt le a budapesti birkózóverseny. Megtartották a céllövő versenyt is.

Az évzáró sportünnep fényes ünnepséggé lett júniusban a Millenáris-pályán. A Himnusz 100 főből álló levente-zenekar játszott. A változatos és rendszeres képzést bizonyító gyakorlatok az oktatók lelkiismeretes munkáját és a leventék lelkes ügybuzgalmát mutatták meg.

A díjkiosztás után táborozás következett. Hazafias szoborcsoportok és a leventezenekar által játszott Hiszekegy a jövőbe vetett reményt hirdették.

Júniusban folyt le a leventék evezős versenye, melyen 90 levente evezett. A M. A. Sz. keleti stafétájában 11 csoporttal vettek részt.

A nyári táborozások ebben az évben is a Balaton mellett voltak. Június 26-án kezdődtek és augusztus 20-án értek véget.

Új leventeotthon nyílt meg az újpesti rakparton.

Gondosan folyt tovább a leventék szellemi képzése is. Az iparostanonciskolákkal kapcsolatos levente egyesületekben 1301 ismeretterjesztő előadást tartott a főváros Népművelési Bizottsága. A beszámoló jelentések azt vallják, hogy ezeket az előadásokat a leventék nagy számban és nagy érdeklődéssel hallgatták.

A zene iránt is állandó érdeklődés mutatkozik. A Testnevelési Felügyelőség és a Népművelési Bizottság a kiosztott ingyen jegyekkel elősegíti, hogy a Székesfővárosi Zenekar által rendezett vigadói hangversenyeken résztvehettek. A városligetben rendezett ingyenes hangversenyeiket is sok levente

hallgatja. Maguk is rendeznek kultúrdélutánokat és szorgalmasan olvassák a vándorkönyvtárak könyveit.

Kegyelettel ülték meg ebben az évben is a hazafias ünnepeket.

1933-ban töltötte be a székesfőváros levente intézménye első tíz esztendejét. Az egészségesen fejlődő szervezet évről-évre gazdagabb lett szervezetének különböző ágaiban, de erősödött az ifjak erősödő öntudatában is.

A kiképzési időszaknak megfelelően ebben az évben is eldöntésre kerültek a bajnoki versenyek a szertornában, ökölvívásban, birkózásban, mezei futóversenyben, atletikában, lövészetben.

A nyári táborhelyeket ismét a Balatonnál állították fel, Aligán, Világoson, Szárszón, Bogláron és Fonyódon. A nyári üdültetést szolgálták az alkalmi táborokon kívül a síófoki és érdi levente-üdülők házak. Ünnepiesen felavatták a lágymányosi vízisporttelepet. A fővárosi leventeuszodának a nyár folyamán 35.481 látogatója volt.

Ez év októberében avatták fel és adták át rendeltetésének a Váci-úti sportpályán közadakozásból felépített leventeotthont és lövész gondnoki lakást.

A levente kultúr csoportok gazdag munkásságát mutatja, hogy 1933. szeptember elsejétől 1934. június 30-ig 17 színelőadást, 24 hazafias ünnepet, 24 szavalókórust, 14 szavaló versenyt, 10 költői versenyt, 10 prózai versenyt rendeztek.

Kegyeletes emlékünnepeket rendeztek nagyjaink sírjainál. Mélyhatású karácsonyfa-ünnepeket tartottak. Ehhez a Törvényhatósági Testnevelési Bizottság 25.000 pengővel járult. Minden hónap második vasárnapján levente-díszőrség állt az Ereklýs Országzászlónál. Minden őrcsapat egy oktatóból és 25 leventéből állt. A déli zenés őrváltáshoz kivonult az egész őrcsapat a levente-zenekar kíséretében, mely a Himnusz és Hiszekegy eljátszása után térzenét adott a Szabadság-téren.

A főváros leventéi ezalatt az első évtized alatt nemcsak testi kiképzésükben értek el örvendeztes eredményeket, hanem lelki képzésük is mindig jobban mélyült. A főváros gondoskodásából olyan hazafias, vallásos, erkölcsi és művészi vezetést kaptak, mely testben és lélekben egységes, erős és értékes felnőtteket nevelt a hazának.

A nemzeti nevelés legfontosabb tényezője azonban a székesfőváros hatalmasan kifejlődött iskolarendszere volt.

Az 1926. év folyamán 89 *kisdedóvó* működött 207 állandóan beosztott óvónővel. Az 1924/25. iskolai év elején beírt 6409 gyermekkel szemben az 1925/26. iskolai év első hónapjában 7706 gyermeket írtak be. Ez a szám 1926-ban kilencezren felül emelkedett.

A kisdedóvókkal kapcsolatban 1926-ban 56 napközi otthon működött.

A kisdedóvók ellenőrzését két, kormányhatóságilag kiküldött látogató óvónő végezte. Ezek közül az egyiket a fővárosi óvónők közül nevezte ki a miniszter.

A fővárosi óvónők elméleti és gyakorlati továbbképzésére a tanács továbbképző tanfolyamot rendezett a Pedagógiai Szemináriumban.

A székesfőváros 1927-ben 89 kisdédóvót tartott fenn, de mellettük a napközi otthonok száma 56-ról 67-re emelkedett. A működő óvónők száma 220 volt, a gyermekek létszáma háromszázzal emelkedett.

1928-ban eggyel kevesebb kisdédóvó volt, mert a Vágóhíd-utcai, egymás mellett fekvő két kisdédóvót a tanács egyesítette. A kisdédóvók közül négygyel több volt napközi otthonnal kapcsolatos. A működő óvónők száma 231 volt, tehát tizeneggyel több, mint a múlt évben. A beírt gyermekek száma meghaladta a kilencezret.

Hét kisdédóvóban gyermekotthont rendezett be a tanács.

Az óvónők továbbképzésére a tanács ebben az évben is tanfolyamot rendezett be a Pedagógiai Szemináriumban.

1929-ben a kisdédóvók hasonló keretek között működtek, mint a megelőző évben. Épp így folyt az óvónők továbbképzése. Csekély változással a következő két évben is.

1932-ben a súlyos gazdasági viszonyok miatt a gyermekotthonok újabb kibővítése vált szükségessé. A Diószegi-úti, Szépvölgy-utcai és Maglódi-úti kisdédóvókat gyermekotthonokká szervezték át. Ezekkel a fővárosnak 13 gyermekotthona lett, amelyek 25 kisdédóvóban gondoskodnak a gyermekek étkeztetéséről. A kisdédóvóba járó gyermekek létszáma ebben az évben 10.825 volt.

Ez a létszám 1933-ban 11.167-re emelkedett. A napközi otthonokban 3819 gyermek részesült gondozásban.

1934/35-ben 86 kisdédóvó 79 napközi otthonnal működött. A gyermekek létszáma 11.131 volt, tehát valamivel kevesebb, mint a megelőző évben. A gyermekotthonokban összesen 4975 gyermeket gondoztak.

A következő évben 84 kisdédóvó működött 79 napközi otthonnal. A gyermekek létszáma 12.280 volt. A gyermekotthonokban 4856 gyermek részesült gondozásban. 1935/36-ban 5506, 1937/38-ban 5638 fiút és 5075 leányt ápoltak a községi kisdédóvók.

A gyermekgondozás tehát ezen a legalsóbb fokon is a legnagyobb gonddal és áldozatkészséggel folyt. A főváros szinte szülői szeretettel vette oltalmába a gyermekeket, főleg ott, ahol a család nem tudta gondozni őket. A kisdédóvóknak szakképzett vezetése biztosította az eredményes munkát és a gondozott gyermekek testi és lelki egészséges fejlődését.

A kisdédóvókból kinőtt gyermekek továbbfejlesztését az *elemi iskolák* vették át.

1926-ban a főváros 111 elemi iskolát tartott fenn 1420 osztállyal, 1827 tanerővel, 45.898 gyermek számára.

A gyenge képességű és fejletlenebb gyermekeket kivették az iskola általános munkájából és kislétszámú osztályokban gyűjtötték össze. Összesen 51 ilyen kislétszámú osztály működött körülbelül 1000 tanulóval.

Az 1925/26-ik iskolaévben állította fel a tanács a főváros területének három különböző pontján a gyógypedagógiai intézeteket, melyekben a gyenge-elméjű és érzékszervi fogyatkozásban szenvedő gyermekeket igyekeztek a társadalom számára megmenteni.

A Toldy Ferenc-utcában a nagyothalló és gyengén látó gyermekeket tanították. Az intézet internátusában 30 növendéket lehetett elhelyezni. Az intézettel kapcsolatos lett a Beszédtani Laboratórium, ahol a súlyosabb beszédhibában szenvedő gyermekeket orvosok és gyógypedagógusok vizsgálták meg.

A második gyógypedagógiai intézetben, melyet a Miklós-téren helyeztek el, a gyenge tehetségű, de képezhető, azonban zárt intézeti nevelésre szorult növendékek nyertek oktatást. Ez is internátussal összekötve működött.

A harmadik intézetben, Rákosfalván, iskolaköteles sorban levő, gyenge tehetségű, de képezhető növendékek jutottak elhelyezéshez.

Ezekben az intézetekben megfelelő kézügyességi oktatásban is részesültek a növendékek, ipari vagy gazdasági teendőkben képezik ki őket, hogy az intézet elhagyása után hasznos munkát végezhesenek. A Miklós-téri iskolába 30, a rákosfalvaiban 50 növendéket vehettek fel.

1926. óta működik önállóan a főváros minta elemi iskolája, a Mária Terézia-téri *gyakorló elemi iskola*. A legkiválóbb és legképzettebb tanerők vezetésével a főváros fiatal tanítói gyakorlatilag sajátítják el a pedagógiai ismereteket, melyeknek elméletét a Pedagógiai Szemináriumban szerezték meg.

Az *ismétlő népiskolákban* gazdasági, háztartási és háziipari ismereteket tanítottak. A külső területeken a gazdasági népiskolákban oktattak mezőgazdasági, kertészeti, gyümölcsstermelési, szőlőművelési, erdőgazdasági, állattenyésztési és egyéb gazdasági ismeretekre. Ez a gazdasági iskola három osztályú volt.

A még iskolaköteles leányok, továbbképzését a *háztartási népiskolák* látták el.

Az ipartelepeken és gyárakban dolgozó lakosság gyermekeinek ismétlő iskolái *ipari irányú képzést* adtak.

A háztartási, gazdasági és háziipari ismétlő népiskolákba az 1925/26. iskolai évben 6415 tanuló iratkozott be.

1927-ben az elemi iskolák száma kettővel, az osztályoké 58-cal, a tanulóké 726-tal emelkedett.

A gyengébb tehetségű gyermekeket ebben az évben is részint kislétszámú osztályokban, részint gyógypedagógiai munkaiskolákban oktatták.

A 49 továbbképző, ismétlő népiskola az eddigi keretekben működött tovább.

1928-ban az iskolák száma nem emelkedett, de az osztályoké negyvenöt, a tanulóké szinte hétezerrel emelkedett.

A VII. osztályt kísérletképpen megnyitották, a következő évre tervezték a VIII. elemi osztály megnyitását. Megnyitottak összesen hat VII. osztályt. Ezeket 71 fiú- és 76 leánytanuló látogatta.

A gyenge tehetségű gyermekeket ebben az évben is kislétszámú osztályban gyűjtötték össze. 76 ilyen kislétszámú osztály működik 1000 tanulóval. Tovább folytatta működését a nagyothallók intézete. A Miklós-téri intézetben a leányok részére perzsa módon készülő szőnyegszövőműhelyt, a fiúknak pedig takácsműhelyt rendeztek be. A kézügyesség tanítása a kefe és cirokseprű készítésére is kiterjedt. A növendékek száma itt 34 volt.

A rákosfalvai gyógypedagógiai intézet 49 gyermeket vett fel.

Kipróbált rendszer szerint működtek tovább az ismétlő népiskolák, a gazdasági továbbképző, háztartási irányú továbbképző, háziipari irányú továbbképző ismétlő iskolák.

Az elemi iskolát 1929-ben is továbbfejlesztik. Ebben az évben is több VII. és VIII. osztályt nyitnak meg. Ezenkívül három új iskolát is szerveznek a Lenke-úton, a Keve-utcában és az Üllői-úton. Tovább folyik a gyenge-tehetségű és hibás szervezetű gyermekek külön oktatása.

Az ismétlőiskolákba 4829 tanuló iratkozott be, 660-nal kevesebb, mint a megelőző évben.

1932-ben elkészült a Lócsei-úton és a külső Egressy-úton egy-egy barakiskola elemi iskolák céljaira. Ezekben a tanítás 1933. szeptemberével kezdődik. Megszüntetik a Dohány-utcai, Baross-utcai és Ipar-utcai elemi iskolát. Az elsőben önálló iparostanonciskola lesz, a másodikat a Pedagógiai Szeminárium, a harmadikat a Mester-utcai polgári iskola kapja. A Nyár-utcai iskola a Kalász-utcába költözik át és helyiségeit szintén önálló iparostanonciskola kapja meg.

Néhány iskolában bevezették a reformírás tanítását kísérletképpen.

Gyenge szervezetű tanulók számára a főváros a Diósárok-úton erdei elemi iskolát létesített. Ez az iskola 10 holdas bekerített erdős területen a legmodernebbül van felszerelve. A Diana-úti elemi iskolával kapcsolatban szabadlevegős iskola létesült. A beutalást a tisztí főorvos véleménye alapján a polgármester mondja ki. Időtartama rendszerint három hónap. A felvehető tanulók száma 200. A felvett tanulók havi 60 pengő ellátási díjat fizetnek. De ezt megokolt esetben felében, vagy egészében elengedik.

Gyengébb tanulók számára állandóan kislétszámú osztályokat rendeztek be. Tovább működik a gyógypedagógiai intézet.

A főváros elemi iskoláit 1933-ban 24.683 fiú és 22.649 leány látogatta. Az erdei és szabadlevegős iskola tovább működött. A gyengébb szervezetű és tehetségű gyermekeket kislétszámú osztályokban és gyógypedagógiai intézményekben tanították.

1934/35-ben a székesfőváros közönsége 121 elemi iskolát tartott fenn, 1537 osztállyal. 95 osztály kislétszámú volt 1472 tanulóval. Az elemi iskolákba összesen 24.051 fiú és 22.163 leány járt.

Az 1925-ben kiadott elemi iskolai Állami Tanterv az oktatás anyagának lényeges részévé tette a helyi ismereteket. Budapest életének gazdag anyaga különös és alapos feldolgozást kívánt. Ennek elkészítésére a Pedagógiai Szeminárium gyakorló iskolájának oktató személyzete kapott megbízást. Ezt a munkát a szakfelügyelői kar közreműködésével, elvégezték és a tanító-testületeknek megküldték. A testületek egy évi tapasztalataik eredményeit közölték. Ezeknek a tapasztalatoknak figyelembevétele és feldolgozása után a munka végleges szövegezést nyert.

Az újrendszerű folyóírás öt éves tapasztalat után alkalmasnak mutatkozott az általános tanításra.

Az erdei és szabadlevegős iskolák ebben az évben is tovább működtek. Összesen 551 gyermek állt gondozás alatt. Úgyszintén továbbfolyt a gyógy-pedagógiai intézmények és az ismétlőiskolák működése.

Új iskolák építése, a meglévők kibővítése állandóan folyt. A 21 milliós kölcsönből iskolai építkezésekre juttatott 1,300.000 pengős első részletből az iskolaépítések 1935-re befejeződtek. Így a Sopron-Bánát-úti elemi iskola és gyermekotthonnal kapcsolatos kisdudóvó az 1935/36. iskolai év elején megnyílt. 1937. nyarára maradtak: a Diósárok-utcai erdei iskola fedett játszótére.

Ebben az évben tizeneggyel csökkent az iskolák száma, mert 18 iskolát, ahol ezt a tanulók száma megengedte, közös igazgatás alá helyeztek.

Az 1935/36 iskolai évtől kezdve az írástanulás módszeréül a reformírást kötelezővé tették. Az erdei szabadiskolák, valamint a kislétszámú osztályok az ideutalt tanulók számára állandóan működtek. 112 iskolában, 1489 osztályban, 2137 oktató 46.045 gyermeket tanított, 1937/38-ban 23.917 fiút és 22.151 leányt.

A székesfőváros a törvény rendelkezésére tartotta fenn elemi iskoláit, de nem csupán törvényes kötelességének tekintette ezt. Budapest fejlett kultúrérzéke tudta, hogy saját jövője függ az iskolák munkájától. Ezért bőkezűen segítette kiváló és lelkes szakembereinek munkáját, akik úgy a főváros vezetésében, főleg az iskolaügyek intézőinél, mint az iskolákban példát mutattak egész Magyarország iskolaügye számára.

A népoktatás legfelső fokául *a polgári iskolát* rendelte el a törvény.

1926-ban a fővárosi polgári iskolák száma 53, ebből 23 fiú, 30 leányiskola. Ezekben 53 igazgató, 1 testnevelési igazgató, 791 rendes és 43 ideiglenes tanár működött. 671 osztályban 26.367 tanulót oktattak.

Az osztályok számát tízzel csökkentette a tanács. A tanulók számának nagyobb mérvű csökkenése az osztályok számának még nagyobb apasztását tette volna lehetővé, de a tanács ettől eltekintett. Így egy-egy osztály

növendékeinek átlagos száma 36 lett, ami a tanítás eredményességét módította elő.

Az Aréna-úti polgári leányiskola négy osztálya, mint kerti iskola működött, ezekbe az osztályokba a tisztí orvosi vizsgálat alapján beosztott gyengébb szervezetű tanulók enyhébb időjárásnál a szabadban nyertek oktatást. Az internátusban tízórait, ebédet és uzsonnát kaptak. Itt nyert elhelyezést a továbbképző szabadiskola, mely a polgári iskolát végzett leányok számára gyakorlati és elméleti továbbképzést nyújtott.

Az Üteg-utcai polgári leányiskola és a Német-utcai fiúiskola mellett iskolai otthonokat tartott fenn a főváros. Itt a szegényebb néposztályok gyermekei a délutánokat szakszerű felügyelet mellett töltötték el.

A Papnövelde-utcai polgári leányiskolával kapcsolatosan a főváros 1926. szeptember elsejével *háztartási irányú továbbképző tanfolyamot* nyitott, mely főkép a főzésre és fehérnemű varrásra helyezi a fősúlyt. De elméleti továbbképzést is nyújt. A tanfolyam három évfolyamú és 50 növendéket fogad be.

A polgári iskolák növendékeinek száma 1927-ben 1800-al csökkent. Ennek magyarázata a háborús évek születésének csökkenésében van. Ennek a csökkenésnek megfelelően az osztályok számát ismét csökkentették.

A Papnövelde-utcai polgári leányiskolával kapcsolatos háztartási irányú továbbképző tanfolyam második évfolyama is megnyílt 50 növendékkel.

1928-ban a tanulók száma újra csökkent, még pedig 1652-vel. Az osztályok száma 34-el kevesebb lett.

Ebben az évben létesültek a polgári iskolák mellett is a napközi otthonok. 28 iskolában nyitották meg ezeket az otthonokat és a jelentkezett növendékekből 44 csoport alakult.

Rákosfalván és környékén a lakók polgári iskola megnyitását kérték. Ennek megfelelően a Templom-téri elemi iskola épületében a Százados-úti polgári iskola fiókjaként, egy-egy első fiú- és leányosztály nyílt meg.

1929-ben a tanulók száma szinte ezerrel nőtt. Egy osztály tanulóinak száma a múlt évi 13-al szemben 32-re emelkedett. Napközi otthon 21-gyel több volt. December havában betöltötték az üresedésben lévő tanügyi állásokat.

A polgári iskolai tanulók száma a régi létszám felé közeledett. 1932-ben kétezerrel több volt, mint a megelőző évben.

Az iskolai év végén az Üllői-úti és Práter-utcai polgári fiúiskolákat egyesítették és az eddig kórházi célokat szolgáló Telepy-utcai iskolaépületekbe helyezték át. A Kun-utcai épületben négyosztályos polgári leányiskola nyílt meg.

Az *irányító polgári iskola*, mely 1932-ben kezdte meg működését, az első évben csak leányosztályokra tagozódott. Miután a leányosztályokkal

végzett kísérletek eredménnyel jártak, megnyitak 1933-ban a fiúosztályok is. Az irányító polgári iskola a főváros valamennyi ilyenmű iskolájára egységes tanmenetet akar kidolgozni. 1933-ban a polgári iskolák tanulóinak létszáma 24.047 volt.

1934/35-ben a polgári iskolák tanulóinak létszáma 22.604.

Az iskolaév folyamán megszűntek a Fehérsas-téri, Kisczelli-utcai, Peterdy-utcai és Kun-utcai polgári iskolák. Növendékeiket a környék működő iskoláiba osztották be. Több polgári iskola új termekkel bővült.

Az irányító polgári iskolának eddigi eredményes munkássága bevált és pedagógiai körökben elismerésre talált.

A 21 millió pengős kölcsönnek iskolaépítésre juttatott összeg első részletéből, 1,300.000 pengőből 1936. nyarán megépítették a Mester-utcai irányító polgári iskola emeletét és toldalékát. Az új helyiségeket a polgári iskola az 1936/37. iskolaév kezdetével vette használatba.

1937. nyarára maradtak a Hungária-középkörúti polgári leányiskola kibővítése, még továbbra a Százados-úti polgári leányiskola és az Álmos vezér-téri polgári fiú- és leányiskola.

A modern pedagógia a Mester-utcai irányító iskola vezetésével, évről-évre állandósítja új oktató rendszerét. Ezen a téren a főváros úttörő, példaadó munkát végez. Ahol az elvek és a gyakorlat még nem fedik egymást, ott a tapasztalás szünteti meg a hézagokat.

1936/37-ben 24 fiú- és 28 leányiskolában 1074 oktató 21.047 tanulót oktatott. 1937/38-ban a polgári iskoláknak 10.080 fiú és 10.511 leány növendéke volt.

A polgári iskoláknak a magyar tanügy rendszerében hosszú időn át elhanyagolt helyzete volt. Középfokú oktatásnak szánt osztályai, az elemi oktatás körébe utalva, nem végezhettek magasabbrendű munkát és a társadalom se tekintett rájuk megfelelő megbecsüléssel. A polgári iskolai oktatás Budapestnek nagyon sokat köszönhet. Itt ismerték fel nagy jelentőségét, itt dolgoztak ki számára modern, gyümölcsözőtető módszereket, itt tették a középosztály értékes nevelőjévé.

Az iparos pályára kerülő ifjúság vezetését is céltudatosan irányította a főváros.

1926-ban Budapest 62 fiú *iparostanonciskolát* és 18 leánytanonciskolát tartott fenn.

Az oktató személyzet továbbképzésére a főváros az ipariskolával kapcsolatosan továbbképző rajztanfolyamot állított. Ebben az évben a rajztanfolyamokon mintegy száz tanító vett részt.

A fiú iparostanonciskolában az 1925/26-ik iskolai évben 19.318 tanuló iratkozott be. Oktatásukat 70 iskolában, 638 osztályban, 747 tanító és tanár végezte. A leányiparostanonciskolába 8862 növendék iratkozott. Az iskolák száma 17, az osztályoké 180 és a tanítóké 130 volt.

A főváros a férfitanítók számára két általános, egy férfiszabó, egy fémipari és egy díszítőipari rajztanfolyamot szervezett. Ezeken 117 tanító vett részt.

Tervbe vette a főváros, hogy a rajztanítói tanfolyamok mellett elméleti tanfolyamokat is állít fel tanítói számára, ahol az ipari számvetést, könyvvitel és költségvetés tanát, továbbá az üzleti fogalmazási ismereteket tanulhatják.

A m. kir. vallás- és közoktatási minisztérium az 1922. évi XII. t.-c. 119. szakasza értelmében 1924-ben rendeletet bocsátott ki, amelyben megállapította az iparostanonciskolai felügyelőbizottságok szervezését és hatáskörét.

Ez a szabályozás az országos átlag tekintetbe vételével készült, de a főváros viszonyaihoz csak módosításokkal lehetett alkalmazni.

Ezeknek az iskoláknak irányítását és adminisztratív ügyeinek vitelét a fővárosban nem lehetett a rendeletben kijelölt felügyelő bizottságokra bízni, már az iskolák számánál fogva sem.

Ezenkívül a székesfőváros az iskolák igazgatási ügyeinek vitelére a tanácsban már megfelelő szervvel rendelkezik. Ezért, a miniszteri rendelet által is kidomborított, gyakorlati szempontok szerint dolgozta ki szabályrendeletét.

Az így megjelölt működési kör révén a felügyelő bizottságban az iparoság képviselői betekintést nyernek a tanonciskolák életébe, megismerkednek az iskolák szükségleteivel és kívánságaival. Figyelemmel kísérhetik a tanítás menetét, a tanulók erkölcsi és fegyelmi viszonyait, valamint előmenetelét. A tanonciskolák viszont szakszerű támogatást és útmutatást kapnak a gyakorlat embereitől.

A főváros által kidolgozott javaslat szerint a felügyelő bizottságok nem annyira igazgatással foglalkoznak, mint inkább összekötő kapcsot képeznek az ipari élet és a tanonciskolák között.

Az 1927. évben a fiú iparostanonciskolákba 13.581 tanuló iratkozott be, hatezerrel kevesebb, mint a megelőző évben. A leányiparostanonciskolákba 4272, jóformán a fele a megelőző év tanulóinak.

A tanonciskola tanítói az üzleti levelezés, gazdasági földrajz, természet-tan, vegytan, egészségtan és közgazdasági ismereteket, a közismereti, az ipari könyvvitelt, költségvetési ismereteket a szaktárgyi, a gyakorlati és a pedagógia legelemibb ismereteit, az úgynevezett pedagógiai tanfolyamon szerzik meg. A tanfolyamon 180—200 tanító vesz részt.

Ebben az évben a leányiparostanonciskolákba is a szakirányú oktatást vezették be.

Az iparostanonciskoláknak a gyakorlati élettel való szorosabb kapcsolatára a székesfőváros tanácsa elrendelte a tanonctartó mesteri értekezletek bevezetését. Minden iskola évenként legalább három tanonctartó mesteri

értekezletet tart. Ezeknek az értekezleteknek jó hatását már ebben az iskolai évben is tapasztalni lehetett.

A községi iparostanonciskolák helyi felügyeletéről kidolgozott és a közgyűlés által elfogadott tervezet 1927. végéig még nem nyert kormányhatósági jóváhagyást. A közgyűlés felhatalmazta a tanácsot, hogy ezeket a bizottságokat ideiglenesen alakítsa meg.

Ennek megfelelően a különböző ipartestületek számarányuknak megfelelően kaptak képviseletet.

1928-ban beiratkozott a fiútanonciskolába 13.581, a leányiskolába 4272 tanonc. A fiúiskolában 622, a leányiskolákban 192 osztályban kezdődött a tanítás.

Panaszkodtak az iskola vezetői, hogy az iparos mesterek kevés érdeklődést mutattak az iskola iránt, az értekezletre nem jártak és így nem alakult ki a kívánt kapcsolat az iskola és a műhely között.

A szakirányban fejlesztették az iparostanonciskolai tanítói rajz- és elméleti továbbképző tanfolyamokat. Ezt a célt szolgálta a Hivatalos Tanítótestület által kidolgozott, az elméleti, valamint a helyi egységes rajztanítás tantervének kidolgozása.

Az Országos Tanügyi Kongresszussal kapcsolatban az év végén bemutatták az iskola működésének eredményeit.

1928. júniusában megalakult a felügyelő bizottságok középponti szerveként az iparoktatási bizottság, mint a közoktatási bizottság albizottsága.

Az 1927/28-ik tanévhez viszonyítva 1928/29-ben a fiúiskolákban háromszázalékos emelkedés, a leányoknál kétszázalékos csökkenés mutatkozik. Az 1929/30. iskolaévben a fiú iparostanonciskolába 14.605, a leányokéba 3843 iratkozott be.

A tanulók hazafias és vallás-erkölcsös nevelésére különös gondot fordít az iskolák tantestülete. A szakirányú oktatás továbbfejlesztését biztosította a Hivatalos Tantestület által elkészített helyi egységes tanterveknek kiadása.

Ebben az évben rendeztek először az iskolai év végén csoport rajzkiállítást, amelyen elsőknek az általános és díszítő szakirányú fővárosi iskolák szerepeltek. A kiállítással kapcsolatban, az összes szakoktatók bevonásával, módszeres értekezletet tartottak.

Egyes ipartestületek erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítették elő az iskola munkáját. Így a nyomdász és kárpitos ipartestületek, melyek kísérleti tanműhelyeket rendeztek be nagy áldozatokkal. A férfiszabók ipartestülete könyveket ajándékozott.

A gazdasági válság következtében az iparostanoncok száma tovább csökkent az 1932. évben is. A múlt évben megszüntetett 10 iparostanonciskola után a fővárosnak 46 fiú- és 14 leány iparostanonciskolája volt.

1933-ban módosították az iparostanonciskolák helyi felügyeletéről szóló szabályrendeletet. A felügyelőbizottságok számát csökkentették,

A bizottságokban helyet kapnak: a székesfőváros, a tanügyi iparhatóság, az ipar- és kereskedő testületek. Minden ipartestület egy-egy kiküldötttel képviselteti magát abban a felügyelő bizottságban, mely alá szakmájuk tartozik. A kereskedő testületet öt kiküldött képviseli.

Új rendelkezése a szabályrendeletnek, hogy a felügyelő bizottsági tagságot feltételekhez köti. Ilyen a feddhetetlen előélet és a tagságra való alkalmasság, valamint a betöltött 30 életév. Megszünteti a tagságot a polgármester, ha a tag nem mutat érdeklődést és kötelességét elhanyagolja.

Ebben az évben a folyton csökkenő létszám miatt ismét 6 iskolát kellett megszüntetni, illetőleg más iskolák körzetébe összevonni. Maradt 40 fiú- és 14 leány iparostanonciskola. A fiúiskolába járt 9396, a leányokéba 3127 tanuló.

A Bajnok-utcában autószerelő, a Szent királyi-utcában műszerész szakirányú iskola nyílt meg.

1934/35-ben a székesfővárosnak 18 fiú- és 9 leányiparostanonciskolája volt. A beírt tanulók száma 5297.

A következő évben is csökkent az iskolák száma. Az előző évvel szemben csak 15 fiú és 7 leányiparostanonciskola működött 3347 tanulóval.

1936/37-ben 15 fiú- és 6 leányiskolában 11.790 fiú- és 4156 leány-növendéket osztottak. 1937/38-ban a fiúiskolát 12.515, a leányiskolát 4054 látogatta.

A magyar lelemény iparunkat mindig értékké tette. Az iparosképzés nemzeti kötelességét Budapest megértéssel és áldozatkészen vállalta. Ezekből az iskolákból képzett nemzedék lép ki az életbe és bizonyosan támogatja is a jövőben Budapestet ebben a munkájában.

A *kereskedőtanonciskolák* növendékeinek száma állandó emelkedést mutatott. Ennek az időszaknak elején az 1926/27. iskolai évben 2551 tanuló iratkozott be és oktatásukat 8 iskolában, 61 osztályban, 83 tanító és tanár látta el.

Az 1927. évben a 9 kereskedőtanonciskola között volt textil-, rövidáru, divatáru, fűszer-, papír- és könyv-, bórdíszműáru, drogista és egy továbbképző iskola. Ezt az utóbbit azok számára szervezték, akik tanonciskolát, négy közép- vagy polgári iskolát végeztek.

Ebben az évben 2347 tanuló iratkozott be. Ellenőrzésükről ellenőrző könyvecskék bevezetésével gondoskodtak.

1928-ban 2470 volt a beiratkozott tanulók száma, a következő évben 2112. Ebben az évben a kultuszminiszter újra szabályozta ezeknek az iskoláknak tantárgybeosztását.

1932-ben fiúkereskedelmi iskola 8, női 1 működik. A beiratkozottak száma 1980 volt.

1933-ban a Wesselényi-utcai felső kereskedelmi iskola épületében megnyílt az *első önálló kereskedőtanonciskola*. Azokat a növendékeket, akik

eddig a Ponty-, Nagymező-, Izabella-, Kertész-, Rottenbiller-, Mester-utcai kereskedőtanonciskolába jártak, ide vonták össze. A növendékek létszáma ebben az évben 1097 volt.

Az 1934/35. évben 3 kereskedőtanonciskola volt Budapesten. A növendékek száma 1156. Ebből 1078 fiú és 78 leány.

1935-ben 953 fiú, 136 leány iratkozott be. 1936/37-ben a 2 kereskedőtanonciskola 1353 növendék járt. Ebből 1200 fiú és 153 leány. 1937/38-ban 1239 fiú, 194 leány.

A kereskedőtanonciskolával kapcsolatosan működött a drogista szakiskola, amit 1926-ban három ágazatra osztottak be a hallgatók különböző készsége szerint. 1938-ban 74 férfi és 21 nő hallgatója volt.

A főváros középiskoláiban a tanulók létszáma az 1925/26-iki iskolai évben csökkent. Ennek a csökkenésnek egyrészt a gazdasági helyzet volt az oka, másrészt, hogy a közoktatási minisztérium rendeletének megfelelően az eddiginél kevesebb első és ötödik osztályt lehetett megnyitni. Az osztályok csökkentése arra nyújtott alkalmat, hogy a tanári kar kiválaszthatta a felvételre alkalmas tanulókat.

A két főreáliskola 28 osztályába 1360, a négy leánygimnázium 47 osztályába 1807 tanuló iratkozott be.

A középiskolák fiútanulóinak létszáma 1927-ben is csökkent. A főreáliskolákba 1145, a leányközépiskolákba 1859 tanuló iratkozott be.

A székesfőváros négy leánygimnáziuma az 1927-iki miniszteri rendeletnek megfelelően úgy alakult át, hogy a Váci-utcai leánygimnázium maradt, az Iskola-téri és Práter-utcai a francia, a Szemere-utcai az angol nyelv tanításának kötelezettségével egybekötött leányliceummá lett. Az átszervezés ebben az évben csak az első osztályokban történt.

A középiskolákban az 1928-ik év a tanulók létszáma tekintetében alig mutat változást. A két főreál 28 osztályába 1263, a négy leányiskola 48 osztályába 1941 tanuló iratkozott be.

A következő évben a reáliskolai tanulók száma csökkent, a leányiskoláké emelkedett.

A két reáliskolának 1932-ben 1140, a leányközépiskoláknak 2035 tanulója volt. 1933-ban a két reáliskolába 1106, a négy leányközépiskolába 2022 járt.

1935. elején a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete alapján megszűntek a középiskolák eddigi tagozatai és az egységes középiskola a gimnázium nevet kapta. Az új rendelkezés szerint a tanítás az első osztályban 1935. szeptemberében kezdődött. Az 1934/35. évben a reáliskolák tanulóinak száma 1095, a leány középiskoláké 1981 volt.

A Szilágyi Erzsébet-leánygimnázium új épülete az 1936/37. iskolaév elejére elkészült. Ebben az évben a főváros középiskoláiba 1056 fiú és 1950 leány járt, 1937/38-ban 1035 fiú és 1877 leány.

Budapest a középiskolai oktatást önként vállalta. Erre a hagyomány is kötelezte. Szinte száz esztendeje, hogy reáliskolát alapított. Ennek a hagyománynak megfelelően tartotta fenn két reáliskoláját. Ezek az iskolák is igen szép eredménnyel működtek és felszerelésükről a főváros bőkezűen gondoskodott. De különösen népszerűek lettek a főváros kiváló leányközépiskolái, melyek a művelt magyar középosztály számára a leányok ezreit képezték ki.

Az *iparrajziskolába* az 1925/26. évben 989 tanuló iratkozott be. A nappali rajzosztályokba és tanműhelyekre 366, az esti iparos továbbképző tanfolyamokra 443, az építőipari téli tanfolyamra 59, az iparostanonciskolai tanítói tanfolyamokra 121.

Az 1926. évben még jobban megnövekedett a hallgatóság száma. Az iparosság mindig jobban érdeklődött a hézagpótló intézmény iránt. Felszabadulásukhoz közel álló tanoncok és segédek is tömegesen keresik föl. Ipartestületek és munkásegyletek munkáscsoportokat küldtek továbbképzésre. Az 1926/27. évben a könyvkötő munkások szakegylete 35 munkás felvételét kérte. A cipésziparosok testülete a cipésziparosok részére ékítményes rajzosztály felállítását javasolta.

Az iskola 1926. augusztus havában résztvett a Fiumében rendezett nemzetközi olasz kiállításon. Sikerét nemcsak a magyar, hanem az olasz és más külföldi sajtó is elismeréssel méltatta. Ennek a sikernek tudható be, hogy az iskola az 1927. tavaszán Bernben rendezendő női kézimunka kiállításra is meghívást kapott.

A tanács tervbevette az iskola szakkönyvtárának olyan kiegészítését, hogy elsőrangú szakkönyvtárrá fejlődjék ki.

Az *iparrajziskolát* az 1926/27. évben is a növendékek és hallgatók nagy száma kereste fel. Az előkészítő osztályokban 28, a szakosztályokban és tanműhelyekben 259, az iparosképző esti tanfolyamon 484, az építőipari téli tanfolyamon 57 tanuló iratkozott be. Az iskola összes tanulóinak száma 888 volt. Ehhez még 114, az iparostanonciskolai rajztanfolyamot látogató tanuló járult. Látogatták a tanműhelyeket a képzőművészeti iskola hallgatói is.

Résztvett az iskola a monroi iparművészeti kiállításon, ahol egyéb munkái mellett nagy sikert aratott a faipari műhelyben készült nagy, faragott oltárral. Résztvettek a firenzei grafikai kiállításon. A hágai kiállításon kerámia, textil, bőrdíszmű, könyvkötési és grafikai művekkel arattak sikert. Elismerést kaptak gyűjteményükkel a Lipcsében tartott nemzetközi grafikai- és könyvművészeti kiállításon.

A Bernben rendezett kézimunka kiállítás magyar plakátjai is itt készültek és olyan elismerést arattak, hogy ottani intézőkörök elismerésül három húsz frankos aranyat küldtek az illető növendékek megjutalmazására.

Az *iparrajziskolának* az 1929/30. iskolaévben 731 tanulója volt. Az előkészítő osztályokat 47, a nappali osztályokat és tanműhelyeket 176,

az iparosképző esti tanfolyamokat 431, az építőipari téli tanfolyamot 77 tanuló látogatta. Ehhez járult, hogy az általános irányú iparostanonciskolai tanítói rajztanfolyamot 86, a magyar népművészeti himzési elemek ismeretetésére nyitott kézimunka tanfolyamot 34-en látogatták.

A barcelonai nemzetközi kiállításon 7 helyiségben mutatott be az iskola műbútort, szőnyeget, gobleint, rajzokat, könyvkötéseket, üvegfestményeket, kerámiai, ötvösipari és egyházművészeti tárgyakat. Elnyerték a három legnagyobb kitüntetést, a nagydíjat, a díszoklevelet és az aranyérmet.

1931-ben az a jelentős változás történt, hogy azokat a szakosztályokat, melyek képesítéshez kötött ipar oktatását végezték, kormányhatósági jóváhagyással ipari szakiskolákká minősítették. Az iskola az év folyamán több kiállítást rendezett. Ezenkívül egy állandó kiállítás berendezését is tervbe vették.

A szakszerű vezetéssel állandóan továbbfejlődő intézet jogosítványt nyert Mesterképző Tanfolyam tartására, melynek elvégzése az ipar önálló gyakorlására és a mesteri cím használására jogosít. Hat ilyen ipari szakiskola működött : az anyag-, díszítőfestő-, fa-, könyvkötő-, ötvös- és sokszorosítóipari szakiskola.

Ebben a keretben dolgozott az iskola gyakorló iparosok továbbképzésére a rákövetkező években is és jótékonyan hatott az iparosmunka művészi és nemzeti öntudatának fejlesztésére. 1936/37-ben az iparrajziskolát 269 fiú és 225 nő látogatta, 1937/38-ban 288 fiú és 283 nő.

E nagymultú intézet a magasabb iparosképzés szolgálatában értékes kultúrmunkát végzett.

A *kertészképzésben* is hézagpótló intézményt teremtett a főváros. Az állam a legalacsonyabb és legmagasabb képzésről gondoskodott. Nem volt meg a közbeeső, legfontosabb fokozat, a gyakorlott, önálló szakkertészek nevelésére hivatott kertészeti középiskola.

Ezért szüntette meg 1926. július 1-ével az Egressy-úti női kertgazdasági tanfolyamot és beolvasztotta a Maglódi-úti női kertgazdasági tanfolyamba. Helyébe 1926. november elsején államérvényes végbizonyítványt nyújtó kertészeti középiskolát állított fel.

Ez az iskola négy évfolyamban a gyakorlati és elméleti kertészeti tudományban tökéletesen kiképzti növendékeit és tanulmányaik befejezése után államérvényes végbizonyítványt ad.

Ezenkívül a főváros a felnőttek kertészképzéséről is gondoskodott. Állandó tanfolyamokat tartott fenn a fővárosban és környékén kertészkedő közönség számára továbbá a villakertek kezelésével megbízott munkások részére. Tudományos szakelőadásokat rendezett az önálló kertészek és gazdák számára. Megismertette velük az újabb termelési, védekezési és talajjavítási eljárásokat. Behatóan foglalkoztak a helyi növényfajták kitenyésztésével és új fajták előállításával.

1926. november 15-én kezdte meg a kertészképző iskola első évét három évfolyammal. Ebből az első elméleti évfolyam, a másik kettő gyakorlati. Az első évben 10 elsőéves tanuló volt, 16 elsőéves, 5 másodéves gyakornok.

Az összes növendékek bennlakásra voltak kötelezve. Ingyen lakást, fűtést és világítást kaptak. Betegség esetén orvosi segílyt. Az ételmezést a főváros önköltségen adta, a szegénysorsú, jó előmenetelű tanulók ingyen ellátást kaptak.

Ennek az iskolának céljaira az Egressy-úti telepet átalakították. Négy holdon gyümölcsöst létesítettek. Kiépítették a faiskola telepet. A konyhakerti hajtatót kifejlesztették, palánta előnevelő házat építettek.

Beiratkozott 16 elsőéves gyakornok, 16 másodéves gyakornok, 11 elsőéves és 10 másodéves tanuló.

Ez az iskola látta el a kertésztanoncok elméleti kiképzését is. 1927-ben 40 kertésztanonc iratkozott be.

Ezenkívül megszervezte az iskola a felnőttek kertészeti oktatását is. Ebből a célból 22 szabadelőadást rendezett. Megkezdte az iskola a községi iskolák kertjeinek rendezését is. Ebben az évben körülbelül 180 iskolát látott el díszcserjékkel, díszfákkal, gyümölcsfákkal és virágokkal.

A kertészképző iskola szervezete 1928-ra mindig jobban kialakul. A gyakorlati oktatás céljaira ebben az évben 59 katasztrális holdnyi terület szolgál. Ez magában foglalja a gyümölcsöst, gyümölcs- és díszfa-iskolát, a zöldséges üzemet, virágkertészetet, kísérleti telepeket és a majort.

A gyümölcsös két részre oszlik: alakfa kertre és törzsgyümölcsösre. A zöldséges üzem három részből áll: hajtató telepből, külterjes termesztő telepből és kísérleti telepből. A virágkertészet oktatására 16 üvegház és megfelelő kiterjedésű melegágyi telep szolgál.

A gyakorlati oktatást elősegíti a major is, ahol az állatok ápolását és okszerű takarmányozását tanulják. 1928-ban a major állománya: 2 piros-tarka bonyhádi tájfajtájú és 1 szimentáli törzskönyvezett tehén, 2 mangalica, 2 yorkshirei koca. 3 pár ló áll rendelkezésre. A méhészet különböző rendszerű kaptárokkal van berendezve.

Az 1928/29. évben a kertészképző iskola 56 rendes bennlakó növendéket vett föl, 96 jelentkezett. A kertésztanonciskolába 52 tanuló járt.

Az intézet ebben az évben 96 elemi, 53 polgári iskola, 86 kisdédóvó és 16 egyéb közoktatási intézmény kertjét gondozta. Az iskola három kiállításon vett részt, 2 nagy aranyérmet és 2 díszoklevelet nyert.

Az intézet igazgatója, Varga Márton, 1929-ben megkezdte az előmunkálatokat egy *kertészeti múzeum* létesítésére. Ilyen gyűjtemény nincsen az országban.

Ebben az évben három kiállításon vettek részt és háromszor nyerték el az állami nagy aranyérmet. Ezen kívül aranyéremmel és három díszoklevéllel tüntették ki.

A kiállítások egyikén bebizonyítást nyert, hogy *a Hollandiából behozott elsőrendű virághagymánál jobb az iskola által termesztett másodrendű virághagyma*. A virágtermesztésre rendkívül alkalmas magyar talaj és éghajlati viszonyokról tett tanubizonytságot az iskola és ezzel emlékeztetett azokra az időkre, mikor nemzeti királyaink alatt a magyar kertészetnek vezető szerepe volt Európában. A következő századok rombolása feldúlta a magyar kerteket és elhomályosította a magyar kertészkedés világhírét. Történelmi értékkel bíró hazafias munkát végez tehát az iskola, hogy a magyar kertészkedést régi színvonalára emelje.

A főváros áldozatkészségéből továbbfejlődött az iskola telepe. Épült egy kétszárnyú modern virágház, 5 kis teletető ház, egy zöldségajtató és egy munkáslaktanya.

Az iskola megnyitásától 1926-tól, öt esztendő alatt, 1931-ig, 45 képesített kertészt bocsátottak ki. Ezek közül 40 állandó alkalmazásban van.

A beiratkozott tanulók száma 1932-ben 55, a kertésztanonciskolának 36 növendéke volt.

Az intézet folytatta virághagyma termesztési kísérleteit. A nyolc év óta folytatott kísérletek eredménye 300.000 darab elsőrendű, virágzóképes tulipánhagyma, 600.000 egyéves elsőrendű fiókhagyma, 800.000 másodrendű fiókhagyma és 39 keresztezésből keletkezett 20.000 darab hagymamagonc, továbbá 6000 elsőrendű, virágzóképes nárcisz anyahagyma. 24.000 darab elsőrendű fiókhagyma és 32.000 darab egyéves másodrendű nárcisz fiókhagyma.

A budapesti kertészképző iskola az első volt hazánkban, amely a nagybani virághagyma termesztést meghonosította és az általa kitenyésztett fajtákat az ország minden részében szép sikerrel termesztik az iskola irányítása mellett.

1934-ben 65 tanuló kérte felvételét. A jelentkezőknek azonban csak felét lehetett felvenni. Egyrészt azért, mert több férőhely nincs, minthogy a növendékek mind bentlakók, másrészt pedig, mert az iskolának nem célja, hogy nagyszámú kertészt neveljen, hanem, hogy kevesebb, de alaposan képzett kertészt bocsásson ki az életbe.

Az iskolának ebben az évben 35 növendéke volt. Az iskola megnyitása, 1926. szeptember elseje óta 71 képesített kertész került ki az intézetből, ezek közül 65 állandó alkalmazáshoz jutott.

Az intézet továbbfolytatta virághagyma termesztési kísérleteit. A kilenc évi kísérletek eredménye 500.000 darab elsőrendű virágzóképes tulipánhagyma, egy millió egyéves elsőrendű fiókhagyma, egy millió hatszáz-ezer egyéves másodrendű fiókhagyma, 39 keresztezésből keletkezett 100.000 hagymamagonc, 10.000 elsőrendű virágzóképes nárcisz anyahagyma, 32.000 egyéves elsőrendű fiókhagyma, 44.000 egyéves másodrendű nárcisz fiók-

hagyma. Ezek a hagymák kiszorították a külföldieket, sőt kivitelre is kerültek.

Ez a munka folyt, az elért eredményekhez mérten a következő években is. Az iskolának 1936/37-ben 61, 1937/38-ban 65 növendéke volt.

A székesfőváros tanácsa az 1926/27. iskolai évben nyitotta meg a *községi felső mezőgazdasági iskolát*. Ebben a négy polgárit vagy középiskolát végzett gazdagyermekek nyernek középfokú gazdasági kiképzést. Minthogy a megnyitáskor még gyakorlótelepe nem volt, a főváros egyéb gazdasági iskoláiban és intézeteiben szerezték gyakorlati ismereteiket. Az iskola négy évfolyamán 100 tanulót képeznek ki.

Az 1927. évben szervezni lehetett az iskolát. Gazdag könyvtárt kapott, szertárakat, fizikai és kémiai előadótermeket, vegyi konyhákat és rajztermeket. Teljesen felszerelt gazdasági múzeuma lett, régiségtára és meteorológiai állomása. Nyolc katasztrális hold gazdasági területet kapott az iskola a Bécsi-úton gyakorlótelep céljaira.

A felvett tanulók száma az első évfolyamon 25, a második évfolyamon 24 volt.

A felső mezőgazdasági iskolában az 1928/29. iskolai évben módosított tanmenet szerint indult meg a tanítás. Az óraterv négy évfolyamon át a következő tárgyakat foglalta magában: Hit- és erkölcstan, magyar nyelv és irodalom, német nyelv, történelem, gazdaságföldrajz, növénytan, állattan, kémia és ásványtan, természettan, mennyiségtan, ábrázoló geometria, agrometeorológia, növénykórtan, talajismeret és általános növénytermesztés, részletes növénytermesztés, kert- és szőlőművelés, zöldség- és virágtermesztés hajtatás, rét-, legelő-, erdőművelés, állattenyésztés, gazdasági üzemtan, könyvvitel és levelezés, közgazdasági és jogi ismeretek, egészségtan, testgyakorlás, ének, gazdasági gyakorlatok, kertészeti gyakorlatok.

A gyakorlati kiképzést szolgálta a többi közt a konyhakert, a sertésnevelő telep, a baromfitenyésztés, az erdőművelés. Az állatok takarmányozását, gondozását, a fejést és a tej feldolgozását napos, illetőleg hetes rendszer szerint a növendékek végezték szakszerű vezetés mellett. Az elméleti oktatás állandó kapcsolatban volt az időszerű gyakorlati képzéssel.

A végzett növendékek elhelyezése nem okozott gondot, mert a felvételnél elengedhetetlen feltétel, hogy lehetőleg gazdálkodó, kertészkedő szülők gyermekei legyenek, akiket felvesznek. A szülőknek rendelkezni kell akkora földbirtokkal, hogy általa a végzett növendéknek megélhetést biztosíthassanak. A szülőknek egyébként biztosítékot kell nyújtaniok, hogy a tanfolyam elvégzése után fiúk megfelelő földbirtokhoz jut.

A tanulók létszáma az 1929/30. évben: az első évfolyamon 38, a másodikon 22, a harmadikon 25, a negyediken 23.

Amíg a vidéki mezőgazdasági iskolák külterjes gazdálkodásra nevelnek, a főváros a belterjes gazdálkodásra, főleg a kertészetre nevel. 1931-ben

az intézet 108 növendéke közül a negyedik osztályt tizenhét végezte sikerrel. Ezek közül az érettségi vizsgálatot 16 állta meg.

1932-ben a tanulók létszáma 84 volt. Az oktató gazdaság részei a 8 katasztrális holdas törzsgyümölcsös, virág- és konyhakert, faiskola, egy hajtatóház, 28 keret melegágy és 30 tanuló befogadására alkalmas tanterem.

A negyedik osztályt 1934-ben 16 tanuló végezte sikerrel. Ezeket érettségre bocsátották. Ennek a vizsgálatnak az volt a célja, hogy a végzett tanulókról megállapítsák, megvan-e bennük a képzettségnek és gyakorlati készségnek az a mértéke, amit tőlük a tanterv értelmében meg lehet kívánni.

Tanulólétszáma 1935-ben 189 volt. 1936/37-ben 236, 1937/38-ban 314.

A *kereskedelmi szaktanfolyamok* 1926-ban 30-as létszámú osztállyal működtek. A középiskolát végzettek egyéves kereskedelmi szaktanfolyamán az 1925/26. évben 59 hallgató közül 41 vizsgázott sikerrel.

1927-ben a középiskolát végzettek egyéves kereskedelmi szaktanfolyamán 54 hallgató volt, ebből 35 vizsgázott sikerrel. A végzettek mind megfelelően elhelyezkedtek és a tapasztalat szerint beváltak.

A székesfőváros értékes kereskedelmi oktatási szakkönyvtárt is létesített. Erre a célra 1923-tól 1927-ig 32 ezer pengőt adott. Ez a könyvtár nagy látogatottságnak örvend. A kereskedelmi intézetek tanárain kívül főleg a közgazdasági egyetem és a kereskedelmi szaktanfolyamok hallgatói keresték fel. Az érdeklődés középpontjában a reklám, a konjunktúra-kutatás és a modern üzemi szervezés állt.

1927/28-ban a növendékek száma 522 volt. A középiskolát végzettek egyéves kereskedelmi szaktanfolyamán 36 rendes, 16 rendkívüli hallgató volt.

Ebben az évben ismereteik kiegészítésére Budapesten és vidéken 14 gyárat és kereskedelmi intézményt látogattak meg. Egy részük 1928. tavaszán Trieszt, Velence és Fiume kikötőit, másik részük az év nyarán Bécs, Innsbruck, München és Zürich közgazdasági intézményeit és szakoktatási intézeteit látogatta meg.

Az 1928/29. évben 46 rendes és 13 rendkívüli hallgató iratkozott be.

A kereskedelmi szakoktatási könyvtár állománya 1928-ban 4635 volt.

A *női kereskedelmi tanfolyam* állandóan nagy szolgálatot tett a kenyérkereső pályára kényszerült nőknek. Igen sok végzett növendéke jutott általa álláshoz. 1930/31-ben a tanulók létszáma 485 volt.

A középiskolát végzettek egyéves folyamát 42 hallgató látogatta.

Új tárgyként iktatták be »Az irodaüzem racionalizálása«-t. Ennek érdekében a hallgatók, gyakorlati ismereteik kiegészítésére, tanulmányi kirándulásokra mentek. Budapesten és környékén 13 gyárat és kereskedelmi intézményt látogattak meg. Egy részük a nyári szünetben Nürnberg, Brüsszel és London közgazdasági intézményeiben gyarapította ismereteit. A társadalom is érdeklődéssel fordult a tanfolyam felé és vagyontalan, jóelőmenetelű hallgatókat adományokkal segítettek.

A női kereskedelmi szaktanfolyamok tanulóinak létszáma eleinte megdöbbentően apadt. Ezt az általános elszegényedéssel is lehet magyarázni. Később a létszám növekedett, ez abból következett, hogy a leányok is mindinkább arra kényszerültek, hogy a család ellátásához hozzájáruljanak. A fiú tanfolyamok létszámának emelkedését a gyakorlati pályák jelentőségének fokozódó felismerése okozta, mert a köztisztviselői pályák kezdő fizetései nem biztosították a legszerényebb megélhetést sem.

A tanulók létszáma 1932-ben 272 volt. 1933-ban 222, de 1935/36-ban 385, 1936/37-ben 393, 1937/38-ban 400.

A középiskolát végzetek kereskedelmi szaktanfolyamára 1932-ben 35 tanuló iratkozott be. 1933-ban 49, 1934-ben 37, 1935/36-ban 40, 1936/37-ben 49, 1937/38-ban 68.

A székesfőváros 6 *női ipariskolát* tart fenn. Ezek eddig, mint női ipari tanfolyamok a polgári iskolák mellett működtek, de az 1926. év folyamán kereskedelmi miniszteri jóváhagyással, önálló iskolákká lettek.

Növendékeinek száma állandóan emelkedik. Ez bizonyítja, hogy az iskolafaj életszükségletté lett. A növendékek fehérnemű varrásban, felső ruha- és kalapkészítésben, hímzésben nyertek oktatást. Mindnyájuk magyar stílusú és magyar néprajzi vonásokkal van telítve. A növendékek által készített munkákat az iskolák értékesítik és ezen a réven a tanulók állandó keresethez jutnak.

1927-ben a beírt tanulók létszáma ötvenkilencel emelkedett.

A növendékek száma ezután is évről-évre emelkedett. 1927/28-ban 449, 1928/29-ben 487 tanulójuk volt, 206 nyert végbizonyítványt. A fűzőkészítő és fehérneműtisztító iparra 27, a női szabó és leányruhakészítő iparra 115, a mű- és aranyhímző, valamint az aszurozó iparra 64 tanuló.

Az év végén kiállítást rendeztek. Ez a kiállítás nemcsak a vezetőség, hanem a szakmabeli iparosok tetszését is kiérdemelte. A fonalas munkák magyar díszítésével pedig a ruhadíszítésre még irányítólág is hatott.

Az 1930/31. évben 434-re csökkent a tanulók száma, valószínűleg a gazdasági viszonyok következtében.

1932-ben a székesfőváros 5 nőipariskolában 404 tanuló iratkozott be. 1933-ban 376.

1934/35-ben a Fehérvári-úti polgári leányiskolában új nőipariskola létesült, mely fokozatosan négy osztályú nőipariskolává fejlődik. 1935/36-ban a hat nőipariskolának 591 tanulója volt, 1936/37-ben 541, 1937/38-ban 471

A főváros 1926-ban tíz *felsőkereskedelmi iskolát* tartott fenn 100 osztállyal tanuló számára. A tanulók létszáma állandó emelkedést mutatott, az ifjúságnak a közgazdasági pályák felé fokozódó érdeklődését mutatja.

1927-ben ebben az iskolaszakban a tanulók száma 4055-re emelkedett, ezért az osztályok számát néggyel emelni kellett.

A tanács 1929. nyarán az Amsterdamban és Rottendamban rendezett közgazdasági tanfolyamra mintegy tíz felsőkereskedelmi iskolai tanárt küldött ki továbbképzés céljából. A növendékek számára az európai államok fővárosaiba rendeztek tanulmányi kirándulásokat.

A felső kereskedelmi iskolák tanulóinak létszáma 1932-ben 3549 volt. 1933-ban 3232, 1934-ben 3313, 1935/36-ban 3909, 1937/37-ben 3982, 1937/38-ban 4160, ebből 2591 fiú és 1569 leány.

A *Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola* fejlődését a megfelelő helyiség hiánya gátolta. Hét apró helyiségbe beszorítva működött és jövőjét csak a helyiség kérdésének megoldása biztosíthatja. Az 1926. év szeptemberében beiratkozott 310 növendék oktatását 7 zongora, 3 hegedű, 2 ének és 1 elmélet-tanár látta el.

A zenetanításhoz szükséges és erősen rongálódó hangszerek javításáról a tanács az 1926. év folyamán is gondoskodott.

Az énektanítással kapcsolatban 1926-ban is gondoskodás történt az énektanítók gyakorlati továbbképzéséről. Az iskolák felszerelésében mutatkozó hiányokat is pótolták, dalgyűjteményeket szereztek be és a hangszereket javították.

Az 1925. évi új állami tanterv az elemi iskolákban az énekórák számát csökkentette. Ennek veszedelmes következménye lett az énektanítás eredményének megromlása, különösen az elemi harmadik és negyedik osztályában. A székesfőváros 15 éve áldozott az énekkultúra fejlesztésére, mert ebben nemzeti kincsünk ápolását látta. Ezért a tanács 1926-ban akciót indított, hogy a tantervrevízió a székesfőváros elemi iskoláinak harmadik osztályában a heti 2 ének órát újra visszaállítsa.

Az 1927. évben a fővárosi énektanítással kapcsolatban két fontos eseményt kell kiemelni. Az egyik, hogy a kultuszminisztérium, a tanács fejlesztésére megengedte, hogy az elemi iskolák harmadik osztályában az éneket újból heti 2 órában tanítsák. A másik, hogy a tanügyi választásokkal kapcsolatban a megüresedett és újonnan szervezett énektanítói és énektanári állásokat is betöltötték. A leánygimnáziumokhoz 1, a polgári leányiskolákhoz 6, az elemi iskolákhoz 77 énektanítót választottak meg.

1927. tavaszán szervezte a főváros a felsőbb zeneiskolai és zenetanfolyamot. A felsőbb zeneiskolában 352 növendék zeneoktatását egy igazgató vezetése mellett 7 zongora-, 3 hegedű-, 2 ének-, 1 cselló és 2 elméleti tanár látta el.

A főreáliskolákkal, leánygimnáziumokkal, fiú- és leány polgári iskolákkal és néhány elemi iskolával kapcsolatos zenetanfolyamok száma ebben az évben 50 volt. A múlt évi 1560 növendékkal szemben most már 1680 tanuló részesült zongora- és hegedűoktatásban.

Az énektanárok és tanítók továbbképzésénél bevált gyakorlati tanításokat a következő években is folytatták. A dalanyag állandó felfrissítésére újabb népdal- és kargyűjtemények beszerzéséről gondoskodtak.

Az 50 iskolával kapcsolatos zenetanfolyamon 1918-ban 1692 növendék részesült zongora-, illetve hegedűoktatásban. A Felsőbb Zeneiskola tanszakait 308 növendék látogatta.

A főváros által fenntartott három *templomi ének- és zenekarban* is szorgalmas munka folyt. Az 1928. év folyamán a Koronázó Mátyás-templom ének- és zenekara 4 misével és 7 motettával, a Szent István-bazilika 5 misével és 9 motettával, a Belvárosi Főplébánia-templom pedig 4 misével és 16 motettával gyarapította műsorát.

1929-ben olyan nagy volt az érdeklődés a Felsőbb Zeneiskola és az iskolákkal kapcsolatos zeneiskolák iránt, hogy a jelentkezőknek csak egészen kis százalékát lehetett felvenni.

A székesfőváros, mint kegyúr által három templomban fenntartott egyházi ének- és zenekar színvonala is évről-évre emelkedett. A kötelező istentiszteletek zenei ellátásán kívül társadalmi intézmények templomi ünnepein is szerepelt. A rádión közvetített előadások a külföldön is elismerést arattak.

A polgári iskolai énektanárok régi kérésére a kultuszminiszter elrendelte, hogy a székesfővárosi polgári leányiskolák első, második és harmadik osztályában 1931-től az énektanítást az órarendbe heti 2 órával vegyék fel.

Az intézkedést nem lehetett az egész vonalon azonnal megvalósítani, mert az intézkedés költségtöbbletnélküli megoldást követelt.

Zenetanfolyam annyi volt, mint előbb, bár a jelentkezők száma egyre növekedett. A fel nem vett növendékek között igen nagy volt az elkeseredés.

Az iskolai énekkarok száma egyre növekedett. Sikereik nyilvános fellépéseik alkalmával azt igazolták, hogy a főváros áldozatkészsége énekkultúrát teremtett és hogy szakértő buzgó vezetők kezében van ennek a kultúrának fejlesztése. A dologi kiadások csökkentése megnehezítette ugyan a helyzetet, de takarékossgal és leleményességgel elhárították a legsúlyosabb akadályokat a hangszerek használatánál. Sikerült kilenc egészen kicsiny típusú hordozható harmóniumot beszerezni.

A zeneoktatás a régi keretek között, tehát újra számos növendék kizárásával, 1932-ben is tovább folyt. A felsőbb zeneiskola ének, zenekari együttessel is kilépett a nyilvánosság elé, az eddigi szóló, valamint kamarazene hangversenyeken kívül. A gazdasági helyzet új hangszerek beszerzését lehetetlenné tette.

1933-ban az elemi iskolai énekszakoktatás alapozó munkája a közép- és polgári iskolák egyre sűrűbb nyilvános gyermekkari hangversenyeiben mutatkozik meg művészi eredményeiben. Az énekoktatás fejlődési iránya a tözsgyökeresen magyar ének-zene.

A zeneoktatás a megelőző keretek között folyt tovább.

1935-ben az iskolai énekoktatás színvonaláról a polgári iskolák hangversenye májusban és a középiskolák dalosünnepje júniusban adott szemléltető képet.

Az instrumentális zeneoktatás kezdő fokát képviselő 51 zenetanfolyamot ebben az évben 1200 zongoranövendék és 456 hegedűnövendék tanulta. A felsőbb zeneiskolában a növendékek száma 309 volt.

Az énekoktatás továbbfejlődött az állami tanterv alapján. Főgondját a magyar dalkincs ápolására fordítja. A községi iskolák énekkari hangversenyeinek népszerűsége állandóan növekszik és jótékony hatással vannak az egész ország iskolai énekkultúrájára.

Ugyanilyen értékes a főváros zeneoktatásának kultúrhatása is. Elősegíti a szegénysorsú zenei tehetségek kifejlődését és zenei kultúrára nevelni az ifjúságot.

A tanárokat és tanítókat továbbképző *Pedagógiai Szeminárium* állandó tanfolyamai 1923. és 1925. között növekedtek. Csak a helyettesítéssel megbízott, de esetről-esetre beosztás nélkül levő szaktanítónők számára állított fel továbbképző tanfolyamot.

A már működő székesfővárosi tanítók továbbképző tanfolyamán 1926-ban 75 volt a hallgatók száma.

A székesfővárosi tanítók és tanárok számára fenntartott kézimunka-, szlőjd-, rajz és illusztráló tanfolyamon is továbbfolyt a képzés. A kézimunka tanfolyamon az elemi és polgári iskolai hallgatók száma 180 volt, a rajz-tanfolyamon a jelentkezők száma 50 és 60 között váltakozott.

A munkaoktató tanfolyam úttörő munkát végzett és 1923. nyarán az állami tanítóképzés is igénybe vette és az állami polgári iskolai tanárok részére a Pedagógiai Szeminárium oktatóinak és műhelyeinek felhasználásául tartott fenn egy szlőjd tanfolyamot.

A Pedagógiai Szemináriumban működő tanítók részére a két továbbképző tanfolyamokkal egyenértékűnek ismerte el. Így e tanfolyamok, különösen a mintaelőadások igen látogatottak lettek és ezeken 300—350 hallgató is résztvett.

A Pedagógiai Szemináriumban idegennyelvű tanfolyamot is nyitottak a főváros oktató személyzete számára. Az angol, francia, német és olasz nyelvet tanították.

Az intézmény az iskolai év második felében óvónői továbbképző tanfolyamot rendezett 25 óvónő számára.

A gyakorlati továbbképzést eredményesen szolgálta az 1926-ban megnyitott gyakorló elemi iskola.

Szervezték a fizikai és kémiai, a lélektani és pedagógiai és a biológiai laboratóriumot. A lélektani laboratóriummal kapcsolatban pályaválasztási tanácsadót terveztek.

A következő évre készen állt a Pedagógiai Szeminárium szervezete. A szervezet első csoportjába tartoztak a továbbképző tanfolyamok. Ilyen tanfolyam nyílt a székesfőváros szolgálatában levő kezdő tanítók számára, továbbá a már működő fővárosi tanítóknak. Ide tartoztak a kézimunka, szlőjd és rajztanfolyamok, az idegennyelvek tanulását elősegítő órák, végül az iparostanonciskolai tanítók közismereti tárgyi, szaktárgyi és pedagógiai tanfolyamai.

A szervezet második csoportjában a laboratóriumok működtek. A fizikai, kémiai, biológiai, lélektani és pedagógiai laboratórium.

A harmadik csoportban volt a gyakorló iskola. Ez eddig 6 fiú- és 4 leányosztállyal működött. A tanács 1927. szeptemberétől egy V. és egy VI. leányosztállyal egészítette ki. Az iskola minden szombaton délelőtt mintatanításokat tartott. A résztvevők száma 150 és 200 között váltakozott. A tanításokat módszeres megbeszélések követték.

A következő évben is a megszokott mederben folytatta munkáját. A gyakorló elemi iskola egy VII. fiú- és egy VII. leányosztállyal bővült.

1929-ben a szeminárium gyakorló iskolája a VIII. fiú- és VIII. leányosztállyal bővült.

1931-ben egy tanfolyamot rendeztek kezdő és hármát már működő tanítók számára, egyet pedig óvónőknek. Voltak ezenkívül rajztanfolyamok, tornatanfolyamok, munkatanítókat képeztek ki, volt továbbképzésre szlőjdtanfolyam, egy tanfolyam kis létszámú osztályok vezetői részére.

Élénk munkásságot fejtettek ki a szemináriummal kapcsolatos fizikai, biológiai és lélektani laboratóriumok. Tovább működött mellettük a gyakorló minta elemi iskola.

De ez a terv a továbbképző tanfolyamra jelentkező oktatók felvételében rendszerváltozást hozott.

A polgármester arra a megállapításra jutott, hogy a székesfőváros szolgálatában álló helyettes tanerők látszáma nemcsak bőségesen elegendő a felmerülő helyettesítések ellátására és az utánpótlás lehetőségeinek biztosítására, hanem messze túlhaladja a tényleges szükségleteket. Annyira, hogy a helyettesek jórésze az egész iskolai év folyamán csak ritkán jut helyettesítéshez és így keresethez. Ezért szükségesnek látta a polgármester, hogy mindaddig, amíg a helyettesek létszáma a valóságos szükséglet szintjére le nem apad, a Pedagógiai Szeminárium működési körét csupán a már alkalmazásban levő oktatók továbbképzésére korlátozza.

1932-ben is volt egy tanfolyam a kezdő és három a már működő tanítók, egy az óvónők részére. Folytatták a többi tanfolyamot is épp úgy, mint a megelőző évben.

1933-ban az eddigi tanfolyamokon kívül volt tanfolyam az iskolanővérek, a napközi otthonok felügyelőinek továbbképzésére.

A Pedagógiai Szeminárium, mint a főváros oktatóinak továbbképző és szervező intézete olyan szellemi középpontá fejlődött, mely elméleti és gyakorlati téren állandóan fejlesztőleg hatott.

A háború és forradalmak által megviselt *Fővárosi Pedagógiai Könyvtárban* a rendezés, a pótlás, újjászervezés munkája 1926-ban is céltudatos szakszerűséggel folyt és e munkálatokat 1927-ben befejezték. A könyvtár látogatottsága egyre nőtt, úgyhogy a tisztviselők számát is eggyel emelni kellett. 1927-ben négy rendes tanár és egy ideiglenes iskolai kezelőnő teljesített itt szolgálatot.

A könyvtár olvasóközönsége két csoportra oszlott. A törzsvendégek a főváros szellemi társadalmának és a szaktudósok legkiválóbbjai voltak. A másik csoport a Pedagógiai Szeminárium hallgatóiból és a gyakorló iskolák oktatóiból került ki.

A könyvtár egyik tisztviselője ebben az esztendőben is folytatta a saját buzgalmából magára vállalt meseórák tartását. Ezeket eleinte a Fővárosi Könyvtárnak ifjúsági könyvek kölcsönzésére berendezett fiókjaiban mondták. Az érdeklődés annyira fokozódott, hogy az iskolák kérésére a meseórákat meg kellett ismételni. Ez év folyamán 88 óra volt és 5200 gyermeknek szereztek vele örömet.

1928. végén az egész raktárról tiszta és áttekinthető képet lehetett nyújtani. Eszerint a könyvtár állománya 36.098 kötet volt. Ebből 15.380 az átszervezés előtti anyag maradványa, 20.718 a lefolyt négy revíziós esztendő gyűjteménye. Vásárlásra és könyvkötésre a könyvtár ebben az évben 40.000 pengőt fordíthatott, 220 folyóirata és szaklapja volt.

1928. év volt a könyvtárnak első nyilvános esztendeje. Az alsó teremben 10.449 órán át 6577 olvasó 11.782 kötetet használt. Házi kölcsönzésre kivett 3660 olvasó 11.782 kötetet. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszussal kapcsolatban számosan kértek és kaptak tanácsot az iskolai könyvtár berendezésére.

1929-ben a könyvtár főképp a még hiányzó szakmunkák beszerzésére törekedett. Tisztán vásárlásra 56.544 pengőt fordíthatott. Értékes eredménnyel járt, hogy a másodpéldányok elcserélése révén olyan eredményeket ért el és olyan könyveket tudott beszerezni, amiket a könyvpiacon drága pénzért sem vásárolhatott volna meg.

1931-ben a gazdasági válság arra kényszerítette a fővárost, hogy a könyvtárra szánt összeget leszállítsa. Ezért az erre az évre kidolgozott munkatervet nem lehetett minden részében megvalósítani. Az évi gyarapodás ennél fogva a megelőző évi 6560 kötettel szemben csak 3300 kötet volt. A könyvtár állománya 1931. végén 55.707 feldolgozott és 6300 feldolgozásra váró kötet.

A könyvtár látogatása egyébként állandó növekedőben volt. Az olvasóterem 281 munkanapon 23.368 órán át volt használatban. 22.928 olvasó

kezén 82.069 kötet fordult meg. Az előző esztendőhöz képest a látogatók száma 29, a kötetek száma 48 százalékkal emelkedett.

A könyvtári kiadványok monográfiai jellegű csoportjában a Kisdenevelési Kalauz jelent meg. A rossz pénzügyi helyzet miatt évkönyvet nem adtak ki.

A könyvtár forgalma az 1932. év folyamán is rohamosan növekedett. A forgalom a könyvtár állományát kétszeresen meghaladta. Ennek egyik okát abban látták, hogy a főváros oktatói egyre élénkebben érdeklődnek a pedagógiai kérdések iránt, a másik az, hogy azok, akik eddig meg tudták venni a tanulmányaikhoz szükséges könyveket, a gazdasági leromlás következtében ezt már nem tudták megtenni.

A könyvtár az oktató személyzet kielégítésére ebben az évben főleg kettős példányokat szerzett be. Azonban még így sem tudta a főváros oktatóinak szükségleteit kielégíteni. Ezért kénytelen volt 1932. október havától kezdve nyilvános jellegét beszüntetni és a nagyközönség kizárásával csak a tényleg működő oktatói karra szorítkozni.

Az egész évi forgalom 122.425 kötet volt.

1933-ban még súlyosabban érezte a könyvtár a gazdasági helyzet romlását. Amíg 1930-ban még 52.000 pengő volt a fejlesztésére fordított összeg, 1933-ban már csak 22.000 pengőt kapott. A beszerzés főleg modern didaktikai vezérkönyvekre és a tanításhoz való előkészülethez szükséges könyvekre fordított figyelmet.

Az átlagos forgalom a könyvtár átépítéséhez szükséges négy és fél hónapos szünet miatt csökkent. A könyvtárt ugyanis a Pedagógiai Szeminarium első emeletéről ki kellett költöztetni, mert az épület nem bírta a könyvek súlyát. Így kerültek a könyvek az átépített alagsor hatszor 30 méteres nagyságú helyiségébe, ahol még egy kisebb kéziszertár áll a könyvtár rendelkezésére. A földszinten négy tanterem helyén egy megnagyobbodott olvasó és kölcsönző terem építettek, három kisebb és egy nagyobb dolgozószobát és egy igazgatói irodát.

Ebben az évben adták ki »Az elemi és középfokú oktatásvezér- és segédkönyv« című közel 48 íven megjelent könyvet.

A könyvtár új helyiségei minden tekintetben megfelelnek, de a folyton növekvő olvasótábort nehezen tudják befogadni. A raktárterem is zsúfolásig megtelt, úgyhogy a legközelebbi új anyag már alig fér bele. Ezért ez az új rendezés nem tekinthető véglegesnek.

Az 1935. évben csak 2380 kötetet vehetett a könyvtár, holott a szakcsú fejlesztés több ezer halaszthatatlanul fontos munka azonnali megvásárlását kívánta volna.

Az év folyamán végzett fontosabb munkák közül megemlítendő egy iskolai színdarabokból álló gyűjtemény feldolgozása az ünnepélyek rendezésének megkönnyítésére. Jó szolgálatot tett a kéthetenként közzétett folyó-

irat címjegyzék, mely tárgykörök szerint adta az értékesebb tudományos cikkeket. Kiadták »Az Elemi és Középiskolai oktatás Vezér- és Segédkönyvei« címmel a nagy katalógust, mely 735 oldalas kötetben foglalja össze az oktatás céljára felhasználható műveket. A külföldi pedagógiai kapcsolatokat Magyarország részéről a könyvtár tartja fenn a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére.

A Pedagógiai Könyvtárra bízta a fővárosi iskolák tantestületi könyvtárainak átszervezését. Ez a szakértelemmel vezetett munka megszabadította az iskolák könyvtárait a gyakorlati értékkel nem bíró, elavult könyvanyagtól. Az így kiemelt kötetek száma körülbelül háromszázezer. Ezeket a könyveket tudományos és bibliográfiai értékük szerint múzeumokba, nyilvános könyvtárakba, vagy kórházakba, jóléti intézményekbe osztják szét. A még használható másodpéldányok az újan alapítandó fővárosi iskolákba kerülnek.

A könyvtár fejlődése és jelentőségének emelkedése is bizonyítja, hogy a főváros áldozatkészsége megtalálta azokat a szakembereket, akik szándékukat tudásukkal és lelkiismeretes munkájukkal meg tudták valósítani.

Az iskolakötelesek ellenőrzését szolgálta az *iskolaköteleseket nyilvántartó hivatal*. A mulasztókat az illetékes hatóságnál bejelentette. Gondoskodott a testileg vagy szellemileg visszamaradt tankötelesek oktatására szolgáló gyógygynevelő iskolákban való elhelyezéséről.

Szoros kapcsolatban volt az ügykörébe tartozó helybeli és vidéki hatóságokkal, valamint az iskolanővéri intézménnyel és ezzel együtt végezte a gyermekek gazdasági, szociális, egészségügyi és karitatív ügyét.

Működésében egy irányító belső és közigazgatási kerületenkint egy-egy külső, végrehajtó munkakörre oszlott.

Kezdetében meg volt már 1918-ban is, mint jóléti intézmény, de az iskolakerülést nem tudta hathatósan megszüntetni. 1920-tól 22-ig a lisztbizottságok helytelen adatai alapján nem volt megállapítható a teljes eredmény, de az 1923-iki szervezés után meg lehetett állapítani a valóságos tényállást és reális nyilvántartást lehetett készíteni.

Adatok bizonyítják ennek a szervezésnek helyességét. 1920/21-ben 165.481 iskolaköteles gyermeket tartottak nyilván, ezek közül 59.584 volt iskolakerülő. 1921/22-ben 159.750 iskolakötelesről tudtak, közülük 28.082 nem járt iskolába, 1922/23-ban 125.356 nyilvántartott iskolaköteles közül 18.300 nem járt iskolába. Az 1923/24. iskolai évben 130.435 iskolaköteles mellett 18.233 már nem mint iskolakerülő szerepel, hanem részben külföldre, megszállott területre, vidékre, ismeretlen helyre költözött, elhalt, vagy betöltötte 15. életévét és így az iskolakerülők száma teljesen leapadt.

Ez a munka, a saját körében, tökéletesen kiegészítette a fővárosi iskolák működését.

A *tanszerkészítő, javító, beszerző és nyilvántartó műhely* 1921. óta megkezdett munkáját állandóan folytatta.

Az iskoláknak kiadott taneszközöket nyilvántartotta, a leltári nyilvántartás alapján a felelősség megteremtésével és az elkallódás lehetőségeinek kizárásával a székesfővárost megóvjá a szükségtelen kiadástól.

Amikor a fővárosi iparosság kívánságára bizottság alakult az üzemek megvizsgálására, hogy mennyiben vonják el a munkát az adófizető iparosoktól, ez a bizottság ennek az intézetnek nemcsak fenntartását, hanem továbbfejlesztését javasolta, mert megállapította, hogy ez az intézet nem üzem, hanem a VII. ügyosztálynak olyan szakhivatala, mely a tanszer költségvetés előirányzatát szakszerűen dolgozza ki és jórészt olyan tudományos és pedagógiai munkát végez, amit csak arra a munkára kiképzett iparosok és pedagógusok tudnak elvégezni.

Az 1934-ben kiadott rendelet lényegesen kibővítette az intézet működési körét és megállapította szervezetét, személyzetét, a személyzet munkakörét, a tanszerigényléseket, a központi beszerzést, kiszolgáltatást, adminisztrálást, a tanszerek leltári nyilvántartását, azoknak használatát és gondozását, a javítások rendjét, a cserét, a tárgyak készítését. Pedagógus szakelőadások beosztása segítségével fontos pedagógiai feladatokat tettek le az intézet kezébe.

Hasznos munkát végzett az *iskolai bútorjavító műhely*. A közoktatási ügyosztály intézkedései alapján az iskolai bútorok és felszerelési tárgyak beszerzése alkalmával több esetben versenytárgyalást tartott és így a fővárosi iparosok és kereskedők általa is tetemes értékű szállításhoz jutottak. Egyébként a műhely munkájának értéke évente megközelítette a százezer pengőt és a főváros számára iskolaügyi kiadásaiban tekintélyes megtakarítást jelentett.

Az *Iskolánkívüli Népművelési Bizottságok* felállítását 1922-ben rendelte el a kultuszminiszter. A fővárosban számos egyesület foglalkozott az iskolánkívüli népoktatással, ezeknek munkáját szervezni, egyesíteni a cél érdekében, ez lett a Bizottság első feladata.

Anyagi támogatást nyújtottak az egyesületeknek a közösen alkotott munkatervek végrehajtásához. Szakszerű tanácsokkal, irányítással, a felmerült akadályok elhárításával és minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeztek előmozdítani a társadalom népművelési tevékenységét. Azonban a szorgalmasan folytatott propaganda nem hozta meg a kielégítő eredményt.

Az analfabéta tanfolyamok hallgatóinak száma 1924-ben 227, 1925-ben 352, 1926-ban 886, 1927-ben 768 és 1928-ban 533 volt. A beiratkozott hallgatóknak ötven százaléka tett sikeres vizsgálatot, sokan a vizsgálatról való idegenkedésből maradtak távol, ha meg is tanultak írni és olvasni. Így több mint kétezer ember köszönheti a fővárosnak ezt az oktatást ebben az időközben.

A bizottság további munkája az elemi ismeretterjesztő tanfolyamok megszervezésére irányult, a felnőttek hiányos elemi iskolai ismereteinek pótlására. A tanfolyamon a folyóírást, helyesírást, fogalmazást, számolást,

mérést, a folyékony és értelmes olvasást gyakorolták. A bizottság a saját költségvetése terhére látta el a hallgatókat olvasókönyvekkel. A tanfolyamnak 1924-ben 43, 1925-ben 72, 1926-ban 491, 1927-ben 470, 1928-ban 370 hallgatója volt. Amint látható, az utolsó két évben itt is hanyatlás állt be, épp úgy, mint az analfabétáknál.

Magasabb fokú továbbképzést nyújtottak az általános ismeretterjesztő tanfolyamok.

Az első csoportban az általános közismereti tárgyakat ismertették, a második csoportot a népiskolai tanfolyamok alkották. Itt önismeretre képeztek. Foglalkoztak az emberi test ismeretével, az ember lelki és erkölcsi világával. Tanították a körülményismereteket, a számtant, mértant, könyvvezetést, levelezést, a természettudományi ismereteket, az ipari-technikai ismereteket és a közgazdaságtant. A harmadik csoport nemzeti ismeretekre segített a nemzeti irodalom, nemzeti és művelődéstörténet, jogi ismeretek, honismeretek, ének, zene és képzőművészetek közlésével. A harmadik csoportba a gyakorlati tanfolyamokat osztották.

Ehhez a munkához csatlakoztak az V. kerületi Népház, a Kat. Házi-asszonyok Országos Szövetsége és a Tűzhelyszövetség tanfolyamai. Az Erzsébet Népakadémia nagy munkát végzett a helyesírás, könyvvitel, ipari levelezés, ipari számolás, gyorsírás oktatásával, valamint az angol-, francia- és németnyelvi tanfolyamok rendezésével. Nagyobb üzemek és gyárak munkásai részére a Magyar Mérnök és Építész Egyesület Munkástovábbképző Bizottsága szervezett munkástovábbképző tanfolyamokat. Ide tartoznak a BSzKRT-nak tív év óta működő tanfolyamai és önképzőkörei.

Két tanfolyam volt az ifjúsági egyesületek, főként a leventeegyesületek vezetői részére, egy tanfolyam a leventeegyesületek elnökei, az iparostanonciskolai igazgatók számára. A Gyermektanulmányi és Lélektani Társaság állította fel a szülők iskoláját. A Magyar Vöröskereszt Egyesület által szervezett játszóterek részére játéktéri vezetőképző nyílt, a Pedagógiai Szeminárium épületében. A Népművelő Szemináriummal kapcsolatban létesült egy népművelőket képző tanfolyam. A Szabad Lyceum keretében felállították négy fakultással a Szabad Egyetemet.

Figyelmet fordított a bizottság az esztétikai nevelésre is. Kultúr-délutánokat rendezett. Hangversenyekkel a zenekultúrát szolgálta. Tért nyitott a fiatal művészgenerációnak. A műveltebb középosztály részére kamarazene hangversenyeket és zenetörténeti estéket rendeztek. A leg-szélesebb néprétegek olvasási kedvét vándorkönyvtárakkal fokozták.

Az ideiglenes bizottság megbízása 1928-ban véget ért. 1928. júniusában megalakult, a polgármester elnöklete alatt a végleges népművelési bizottság, amelynek tagjai székesfővárosi vezető tisztviselők, tanügyi férfiak és törvényhatósági bizottsági tagok lettek. Költségvetési előirányzatát ez év novemberében állította össze 125.328 pengőben.

Ismeretterjesztő előadásokat szerveztek az iparostanoncok és fiatal segédek részére, munkás és kispolgári leányoknak, cselédeknek, munkásnőknek, munkásoknak, munkanélkülieknek, kisiparosok, kereskedelmi alkalmazottak részére, szülőknek, anyáknak, magasabb műveltségre törekvőknek és fogházakban. Az előadásoknak mintegy 30 százalékát a Bizottság maga szervezte, a többit társadalmi egyesületek bevonásával hozta létre.

Az analfabéta tanfolyamok számát nyolcal szaporították. A beiratkozottaknak körülbelül 70 százaléka tanult meg írni és olvasni. Az analfabéta-tanfolyamok szerves folytatása az elemi ismeretterjesztő tanfolyam. Ezeknek a száma is nőtt, 16-ról 24-re.

Általános ismeretterjesztő tanfolyam 65 működött. Ezeknek első csoportjába azok a tanfolyamok tartoztak, melyek általános közismereti tárgyakkal foglalkoztak. A második csoportot a népfiskolai tanfolyamok alkották. A harmadik csoportba a népszerű tudományos színvonalon álló tanfolyamok tartoztak.

Az Erzsébet Népakadémia 1928. októberében foglalta el Szentkirályi-utcai székházát és ez rövid idő alatt virágzó népművelési teleppé fejlődött ki.

Ebben az évben szervezték meg a Szabad Egyetem műszaki tanfolyamait. A Bizottság a budapesti népkönyvtárak működésének felügyeletét is ellátta.

A zenei műveltség fejlesztésére október hó első vasárnapjától május első vasárnapjáig minden vasárnap a pesti Vigadóban rendeztek hangversenyeket. Nagyobb gyárak több ízben vásároltak munkásaik számára hangversenyjegyeket és a bizottság több ízben hívta meg az árvaházak növendékeit. A munkanélküliek között ingyenes hangversenyjegyeket osztott szét. Nyáron a városligeti Iparcsanak előtt rendeztek ingyenes hangversenyeket.

A következő évben a Bizottság öt szakbizottságot alakított, úgymint: pedagógiai, népkönyvtári, művészeti, szervezési és ügyviteli, valamint költségvetési szakbizottságot.

Az ismeretterjesztő előadások most már a bevett módszer szerint évről-évre tovább folytak és átlag ötezer ilyen előadást tartottak évente. Úgyisztén tovább működtek az analfabéta tanfolyamok, az elemi, az általános és gyakorlati ismereteket terjesztő tanfolyamok, az Erzsébet Népakadémia népművelési telepei, a népkönyvtárak és a zenei műveltséget fejlesztő hangversenyek.

1930-ban a kultuszminiszter felhívta a Népművelési Bizottságot, hogy az 1931/33. népművelési időszakra munkatervet készítsen.

A Bizottság elkészült a munkatervvel, de megállapította, hogy ehhez a munkához nem elégségesek a pusztá statisztikai adatok, azért, mikor a Bizottság eleget tesz a miniszter felszólításának, köteles erre rámutatni.

Felterjesztésükben kiemelik a következő szempontokat: A főváros lakosságának műveltség tekintetében legalsóbb rétege vidékről származik be, mert a Budapesten született gyermekeknek csak igen kis része kerülheti ki a rendes iskoláztatást. A 40.000 főre becsült analfabéták túlnyomó részben nem Budapesten születtek. Ezek közül csak 10.000-ról lehetett személyi adatokat felvenni. Az analfabétizmus ellen folytatott küzdelem igen nehéz. Teljes sikerre már azért sem vezethet, mert vidékről állandóan folyik a beözönlés.

Rámutat a Bizottság arra, hogy az írni-olvasni tudó napszámosok művelése is igen nehéz feladat, mert ezek olyan kezdetleges gazdasági és társadalmi viszonyok között élnek, hogy bennük kultúrigényt igen nehéz felébreszteni. Még a gazdasági érdekeiket szolgáló munkásmozgalmak sem tudják őket beszervezni. Azok számára, akik az analfabéta tanfolyamot sikerrel végezték, a Bizottság elemi ismeretterjesztő tanfolyamokat készít elő és főleg Budapest sajátos viszonyaival akar ebben a tekintetben foglalkozni.

A háztartási alkalmazottak továbbképzésénél a legfontosabb szempont az egyéni nevelés, a hivatásra való nevelés és a nemes szórakozás. Ezt a munkát azonban csak kis mértékben lehet végezni anyagi fedezet hiányában.

De nemcsak a háztartási alkalmazottak, hanem általában a nők iskolán kívüli népművelése nagyon fontos. Főleg a női hivatásra való nevelés érdekében kell a gyakorlati munkával egybekötött tanfolyamok számát szaporítani. Emellett fontos a szociális lelkületre és szociális munkára való nevelés is.

Ki kell terjednie a munkának az ipari és kereskedelmi élet csekélyebb műveltségű alkalmazottaira is. Ezért elsősorban a munkás-ifjúságot kell a nevelő munkába bevonni.

Különös gondot kell fordítani az iskolán kívüli leányifjúsági egyesületek léleképítő munkájának szervezésére.

Azok számára, akik magukat művelik magánúton, a Tanulmányi Társaság munkáját akarja támogatni a bizottság. A művészi nevelést a bizottság eddig főként népszerű zenekari hangversenyeivel szolgálta. A jövőben ki akarja terjeszteni a képzőművészeti és irodalmi térre is. A tudomány mai állásának ismeretét a Fővárosi Szabadegyetem keretében akarják terjeszteni.

Ez a részletesen kidolgozott szervezet mutatja, milyen megértéssel és lelkiismeretességgel dolgozik ez a bizottság és milyen céltudatosan töri az ugart a nemzeti művelődés számára.

Az 1931/32. iskolai évben 6136 ismeretterjesztő előadást tartott a Bizottság a saját rendezésében vagy hozzájárulásával. A Tanulmányi Társaság címen megindított mozgalom továbbfejlődött. A havi munkatervék előfizetőinek száma megnőtt, a szakvezetés tanulmányi kirándulásokat is érdeklődéssel látogatták. Tovább folytak az analfabéta tanfolyamok. A beiratkozott tanulóknak több mint a fele, sikeres vizsgálatot tett.

Megrendezték az első irodalmi estéket is. A Bizottság a minisztérium részéről meg van bízva a budapesti népkönyvtárak ellenőrzésével, de a saját hatáskörében is 32 népkönyvtárt állított fel.

Az 1932/33. iskolai évben a minisztérium által jóváhagyott szervezeti szabályzat alapján megalakult a »Budapest Székesfőváros és a királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Szabadegyetemének Kis- és Nagy-tanácsa.« A szervezeti szabályzat értelmében először a kistanács alakult meg. Ez döntött a Nagytanács tagjai ügyében. A Szabadegyetem 1932. október 5-én nyílt meg ünnepies keretek között. A főváros nevében dr. Sipőcz Jenő polgármester, a tudományegyetem nevében dr. Nékám Lajos prorektor mondott beszédet.

A népművelés középfokú tagozatának kiépítése érdekében szervezte meg a Bizottság 1932/33-ban Óbudán a felsőmezőgazdasági iskolában a mezőgazdasági irányú, a Vas-utcai felsőkereskedelmi iskolában a kereskedelmi és ipari irányú, az Országos Stefánia Szövetségben a női és családi életre nevelő, az Eötvös községi főreálban és a Bajza-utcai polgári leányiskolában az általános irányú, Dohány-utcai polgári leányiskolában és a rákosfalvai kultúrházban a háztartási irányú »Népművelési Telepei«-t.

A zenei műveltség terjesztése és a magyar zeneművészet ápolása érdekében két pályázatot hirdetett a Bizottság. Az egyik zenei rejtvény-pályázat volt. A Városligetben rendezett nyári hangversenyének műsorán az egyik számnál nem neveztek meg a zeneszerzőt, ezt kellett kitalálni. Az első öt díjat egy tanuló, egy magántisztviselő, egy esztergályos, egy zongorahangoló és egy tisztviselő nyerte el.

A második pályázat 1. szimfóniára, szvitre, vagy szimfónikus költeményre szólt, 2. nyitányra, vagy más kisebb zenekari műre, 3. zenekari kíséretű dalra. Díjat nyertek Ábrányi Emil, Hollósy Kornél és Rajter Lajos, dícséretet Polgár Tibor, Szenkár Dezső és Beretvás Hugó.

A Népművelési Bizottság tízéves fennállásával kapcsolatosan rendezett ünnepi hangversenyt március 19-én díszközgyűlés előzte meg, melyen Sipőcz Jenő polgármester mondta az ünnepi beszédét. A bizottság népművelő előadásait tíz év alatt 851.436 ember hallgatta.

A díszközgyűlésen dr. Némethy Károly tanácsnok, a bizottság másodelnöke bejelentette, hogy a tízéves nagy kultúrmunka emlékére emlékérmeket készítettek és ennek első példányát a polgármesternek nyújtotta át, hálából azért, hogy a bizottság eredményes munkáját a polgármester megértő támogatásának köszönheti.

Ezután a polgármester ezüst emlékérmet adott Liber Endre alpolgármesternek, a Székesfővárosi Zenekar intézményes felállításáért, a Népművelési Bizottság szervezetének kialakulásáért, a vigadói és nyári hangversenyek megindításáért, az analfabétizmus elleni küzdelem megszervezéséért. Dr. Némethy Károly tanácsnoknak, a bizottság másodelnökének,

az irodalmi esték létesítéséért, a Szabad Egyetem és a népművelési telepek felállításáért, a kisiparosok és kiskereskedők iskolánkivüli oktatásának és a nők iskolántúli továbbképzésének megszervezéséért, dr. Nevelős Gyula miniszteri tanácsos, aki a munkatervék felülbírlásához adott értékes tanácsokat, a Magyar Költők című antológia szerkesztését irányította, a magyar dalkincs grammofonlemezeken való megörökítésében, a községi könyvtárak felállításában támogatta a bizottságot, továbbá Novágh Gyulának, a bizottság buzgó ügyvezető titkárának.

Ez év folyamán három kiemelkedő ünnepséget rendezett a bizottság: A Szent István napi ünnepi körmenet alkalmából bemutatta Budapest nevezetességeit a Gyöngyösbokrétának, a Turáni Társasággal karöltve megrendezte a finn-magyar rokonsági napot, március 15-én impozáns és bensőséges ünnepet rendezett a nép, különösen az ifjúság számára.

Arany János halálának 50 éves fordulója alkalmából irodalmi estet rendeztek.

Felállította a bizottság a Székesfővárosi Szavalókórust.

A Stefánia Szövetséggel kapcsolatban a főváros 24 pontján, összesen 79 anya-, csecsemővédelmi és neveléstani előadást tartottak. Az előadáson résztvevő anyák gyermekei részére, külön teremben, mesedélután volt.

Ebben az évben állította fel a bizottság a Szabad Egyetemet, hét Népművelési Telepet a város különböző pontjain, a nem hivatásos előadóművészek újabb formáit a népművelés szolgálatába állította, különös gondot fordított a leányoknak és anyáknak női hivatásra való nevelésére és a mindkét nembeli iskolán kívüli ifjúság szellemi gondozására. Tovább folytak az ismeretterjesztő előadások. Tudományos filmelőadások céljára az Orion-filmszínházat bérelték ki 9 alkalommal.

158 helyre 187 ízben rendeztek tanulmányi kirándulást. A fizető résztvevők száma 9988 volt.

28 analfabéta-tanfolyamot tartottak fenn. A résztvevők 53 százaléka tett sikeres vizsgálatot.

A népművelési és közműveltségi tanfolyamokat főleg munkások látogatták. Voltak fotolaboratóriumi gyakorlatok és nyelvi tanfolyamok.

A bizottság rendezésében megtartott műsoros délutánok és esték száma 9, az alkalmi ünnepségeké 22 volt.

A tízéves jubileum éve és az új szervezkedés méreteiben és tartalmában megsokszorozta az eddigi működést, mely mindig szélesebb körökre terjed ki és Budapest közműveltségében éreztetni fogja hatását.

A következő évben a megindított irodalmi-esték mellett az irodalmi ízlés fejlesztése érdekében a Nemzeti Színházban nyolc bérleti előadást rendezett a bizottság. A magyar irodalomból Katona József, Madách Imre, Móricz Zsigmond, Sik Sándor és Zágon István műveit mutatták be. Az

iparostanonc leventéknek külön előadták a Városi Színházban az Ember tragédiáját.

A zenei műveltség fejlesztésére az Operaházban is nyolc bérleti előadást rendeztek. Magyar szerzők közül Dohnányi, Liszt, Poldini, Erkel szerepeltek a műsoron.

A képzőművészeti nevelés elmélyítése céljából 77 műtermi látogatást rendeztek. Ezeken 2094 személy vett részt.

Az iparostanoncok és leányok körében tartott előadások balesetvédelmi előadásokkal bővültek ki.

A bizottság kiterjesztette figyelmét az iskolán kívüli gyermekek gondozására. Létesítette a Nemzeti Gyermekhetet, melynek keretében 53.616 gyermek szórakozott, 21.523 uzsonnát osztottak szét és 7544 ajándékot adtak. A felnőtt társadalom részére 21 előadást rendeztek, ezek a magyar gyermekek sorsával kapcsolatos nevelésügyi és szociálpolitikai kérdéseket ismertették.

Négy vezetőképző tanfolyamot állítottak föl. Két játszótéri nevelőképzőt Budapesten, a női népművelési munka elmélyítésére, egyet Balatonlellén a leányegyesületi nevelőknek, egyet Hévízszentandrásan az alsóbbfokú népművelési munka vezetői és előadói részére.

Az iparostanonciskolák 50 éves fennállása alkalmából rendezett kiállításon külön teremben mutatta be a bizottság azt a munkát, amit 1922 óta a fiú- és leánytanoncok körében végzett.

A tanfolyamok hallgatóival való kapcsolat élénkítésére a tanfolyamokon levelesládákat állított fel a bizottság, a havi munkatervben pedig üzenet rovatot.

Az analfabéta tanfolyamokon 12 év tapasztalatai után megállapították, hogy az analfabétizmust csak úgy lehet megszüntetni, ha a tanköteles gyermekek iskolalátogatását szigorúan ellenőrzik.

Ebben az évben vált ki a női népművelési munka az eddigi keretektől és önálló munkakörre alakult. Első feladata lett módot és alkalmat nyújtani a női társadalomnak, hogy sajátosan női kultúráját kiszélesítse és elmélyítse. Második feladat, hogy fel kell vértetni a mai nőket mindazokkal az ismeretekkel, amelyeknek megszerzése életkérdés. Ebből a célból a bizottság megszervezte az első női népművelési előadóképző tanfolyamot Balatonlellén 90 hallgatóval.

A Szabad Egyetem működése is mindig szélesebb körben kelt érdeklődést.

A Nemzeti Gyermekhet is megkezdte rendszeres működését. Szervezete 11 kerületben 859 tagot foglalkoztat 108 társelnökkel. A szakbizottságok sorában a pedagógiai 31 taggal, a társadalmi 31, a gyermekvédelmi és jóléti 17, a játszótéri 50, a sajtó szakbizottság 17 taggal alakult meg.

A munkaterv a következő pontokra terjedt ki: a felnőtt társadalom részére 22 ismeretterjesztő előadás megszervezése, 21 játszótér felállítása, színházi előadások megszervezése, az Állatkert megnyitása a gyermekek részére, uzsonnáztatás, a gyermekek megajándékozása.

Az első Nemzeti Gyermekhét eredményei ezek lettek: a játszótérek körülbelül 20.000 gyermek játszott, az Uránia színházban 1180 volt, a Városi Színház 2 előadásán 4100, a Nemzeti Színházban és Operaházban 280, mozi-előadásokon 10.756, az Angol-parkban, Városligetben, Néparénában 7300, az Állatkertben 10.000. Uzsonnázott a székesfőváros költségén 9199, a kerületi bizottságok költségén 12.324.

A bizottság 342 kirándulást rendezett 15.433 résztvevővel. Egyesületek, tanfolyamok útján 317-et, 7925 résztvevővel. Rendezett 104 népművelési hangversenyt. Ezenkívül részben saját rendezésében, részben támogatásokkal működő népművelési egyesületek útján még tizenötöt. Volt ezenkívül három irodalmi est, négy tudományos filmelőadás, hazafias ünnep október 6-án és március 15-én. A társadalmi egyesületeket felhívta a bizottság Attila trónralépésének 1500 éves, Báthory István lengyel király születésének 400 éves évfordulójának megünneplésére.

A népkönyvtárak csoportjában működött a közoktatási minisztérium által adományozott hat nagy és egy középkönyvtár, a bizottság által felállított 32 vándorkönyvtár főként az ifjúsági munkásegységek számára és végül a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által létesített és a társadalmi egyesületek által továbbfejlesztett egyesületi könyvtárak.

1934/35. iskolaévben az analfabéta-, helyesírási-, fogalmazási és számolási tanfolyamok oktatói részére vezérfonalul minta tanmeneteket készített a bizottság. A fiú- és leányiparostanonc ifjúság részére az előadások anyagát ismert nevű szakemberek dolgozták fel és vázlatos gondolatmenet formájában küldték meg az előadóknak. Továbbképző tanfolyamot rendezett a bizottság a gyermekfoglalkoztatás terén működő önkéntes munkaerők részére. A hévízszentandrás és balatonlellei továbbképző tanfolyamok folytatódtak. Az analfabétatanfolyamok számát 33-ról 38-ra emelték. A leventemozgalomnak a népművelési mozgalomhoz való kapcsolása érdekében vállalta a bizottság az alkalmi ünnepélyek megrendezését és a leventéket is bevonta az Operaházi és Nemzeti Színházi bérletakcióba. A vasárnap délutáni népszerű zenekari hangversenyekre és irodalmi estekre ingyenes jegyeket juttatott a leventéknek. A Nemzeti Gyermekhét keretében a Népművelés Meseszínháza tíz előadást tartott. A női népművelés és munkásoktatás terén is továbbépítették a szervezetet. Népművelési telepeket létesítettek a különböző iparosszakmák, a speciálisan női, általános műveltséget szolgáló és egészségügyi ismereteket nyújtó oktatás számára. A szerbek által kiülődzött magyarság körében végeztek népművelő tevékenységet. Megindították a városszéli telepítések körében a kultúrmunkát.

Az alkalmi ünnepek közül kiemelkedik a Szabad Egyetem keretében rendezett Kalevala-ünnepség és Széchenyi halálának 75 éves fordulója alkalmából rendezett ünnep, továbbá a Rákóczi-ünnep. A Nagykarácsony éjszakája címen rendezett népi színjáték általános érdeklődést keltett. A családtalanok és magánosok részére Népművelési Karácsonyestet rendeztek.

A Székesfővárosi Zenekar műsorában rendszeresen sorra kerülnek a magyar zeneszerzők. A szerbek által kiüldözött magyarok megsegítésére »Magyar hangverseny-«t rendeztek. A »Népek zenéje« című sorozatban angol, finn, francia, lengyel, olasz és spanyol zeneművek kerültek bemutatásra. Megkísérelték a Székesfővárosi Képtárban a sétahangversenyek meghonosítását.

Az irodalmi műveltség fejlesztésére a Székesfővárosi Nyilvános Könyvtárral kapcsolatban azt tervezték, hogy az előadások és tanfolyamok hallgatói számára ismertetőt adnak ki a legutóbb megjelent irodalmi értékű és ismeretterjesztő könyvekről. A közoktatásügyi miniszter azonban ezt a tervet ebben a formában nem engedélyezte és úgy rendelkezett, hogy csak azok a könyvek ajánlhatók olvasásra, amelyeket a Szabad Egyetem előadói az előadók kiegészítéséül olvasásra ajánlanak. Úgyszintén megszükkítette a miniszteri rendelet a műtermi látogatások keretét is, amennyiben csak a Képzőművészeti Főiskola által javasolt műtermek látogatását engedélyezte. A külföldi tanulmányutak rendezését sem tekintette a magyar népművelés kereteibe tartozónak és elrendelte a havi munkaterveknek kinyomtatásuk előtt való bemutatását.

A szülők és anyák körében ebben az évben egyetlen nagy kérdést tárgyaltak : a családi élet hatása a gyermek sorsára. Ezt a tárgyat dr. Imre Sándor és Bognár Cecil egyetemi tanárok dolgozták ki és nyomtatásban kapták meg az előadók.

A népművelési és közműveltségi előadások száma évről-évre emelkedett. 1931/32-ben 5571, 1932/33-ban 6045, 1933/34-ben 6644, 1934/35-ben 7387 volt. Tovább folytak a műsoros délutánok és esték, az analfabéta alapismeretterjesztő tanfolyamok, valamint a népművelési telepek munkás, a közműveltségi, művészeti és kedélyképző, nevelési tanfolyamok.

A Szabad Egyetem egyre terjedő népszerűséggel végezte munkáját. A gyermekeknek szánt szórakoztatások és mesedélutánok a gyermeket ezreit gyönyörködtették. Tanulmányi kirándulás az 1934/35. évben 262 helyre 410 volt.

A bizottság tovább rendezte a népművelési hangversenyeket és irodalmi estéket, valamint a tudományos filmelőadásokat. 1934. december elsejétől fogva a műkedvelői előadásra szánt színműveket is ellenőrzi a bizottság. Az Operaházban és Nemzeti Színházban ebben az évben is bérletsorozatot rendeztek. Az utóbbiban nyolcra tízre emelték az esték számát és a helyárakat leszállították.

Ez a szakértelemmel megszervezett és szorgalmas munkával végzett tevékenység Budapest kultúrájának fejlesztésében megbecsülhetetlen szellemi értéket termelt.

Az analfabéta, valamint a helyesírási, fogalmazási és számolási tanfolyamok számát 1936-ban is emelték. Állandóan foglalkoztatta a Bizottságot az alkalmi munkások és napszámosok népművelése. Megállapították, hogy ez a társadalmi réteg csak szociális gondoskodás útján részesíthető erkölcsi és szellemi gondozásban. Rámutattak arra, hogy a cselédek iskolán kívüli művelése szintén intézményes megoldást kíván. Vasárnap délutánonként 20 cselédkörben rendeztek ismeretterjesztő előadásokat. Az alsóbb társadalmi rétegek gondozására két új népművelési telepet állított fel a főváros, úgyszintén a művelődés útján járó munkás és kispolgári elem részére. A munkáshallgatók száma emelkedett. A Nemzetközi Vásár számára kiképezték az úgynevezett standszemélyzetet.

A Nemzeti Gyermekhét jótékony hatása állandóan emelkedett. 25 játszótéren naponta átlag ötezer gyermek szórakozott. Az Operaház, Nemzeti Színház és Meseszínház előadásait szinte tízezer gyermek nézte végig. A Nemzeti Gyermekhét ünnepelte megnyitó díszülésén az Országos Gyermekvédő Liga harmincéves fennállását.

A kereskedelemügyi miniszter tiltakozott az ellen, hogy az egyes tanfolyamok olyan szakirányú ismereteket terjesszenek, melyek a különböző iparágak érdekeit érintik. A bizottság arra hivatkozott, hogy a közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott munkatervet követi és egyrészt ragaszkodnia kell a tanulás szabadságának elvéhez, másrészt csak a gyakorlati értékű ismereteken keresztül ébreszthető fel legtöbb esetben az erkölcsi és nemzeti művelődés iránt való készség.

A Szabad Egyetem munkáját öt csoportban szervezték meg. 1. Vallás, filozófia, pszichológia, neveléstudomány, 2. magyarság-tudomány, 3. történelem, földrajz, közgazdaság, jogi és állampolgári ismeretek, 4. irodalom, képzőművészet, zene, 5. egészségügyi, természettudományi és technikai ismeretek.

A szabadidő helyes felhasználására tanulmányi kirándulásokkal nevelték a résztvevőket.

Az állandóan megült nemzeti ünnepek mellett a hazafias érzés ápolására ünnepet rendeztek Bercsényi és Liszt centennáriuma alkalmából.

A Nemzetközi Vásáron a Bizottság illusztrált grafikonokban mutatta be a főváros népművelési tevékenységét.

A tanulmány és tapasztalat mindig jobban megtalálta az utat ahhoz a közönséghez, amelyben legtöbbször még előbb fel kellett ébreszteni a művelődésre való készséget, hogy azután megfelelően fejleszthető legyen. A Bizottság hármasköze: 1. a hang, az élőszó, ének és zene, 2. az ismeretterjesztő kép és 3. a betű, a könyv, állandóan úttörő munkát végeztek és sok

ezer emberben nemesítették, gazdagították a gondolkodást, felemelve őket a szellemi értékek világába.

Olyan nemzeti munkát végzett a főváros Népművelési Bizottsága, amire csak rámutat ez a rövid ismertetés, de valóságos jelentőségét az érti meg, aki tudja, mit jelent a művelődés felé indított társadalom üres szólamok által megmérgezett atmoszférában.

A székesfővárosnak az iskolaügy terén kifejtett kultúrmunkáját nagy vonásokban mutatja be az áttekintés. A romokból újjáépített, megerősödött Magyarország nagyszerű erőfeszítéséből Budapest minden téren kivette részét, hogy az iskolaügyben többet tett, mint amire kötelezve volt, ez mutatja a főváros nagy kultúrértékét a nemzet életében.

Sokszor nehéz gazdasági viszonyok között kellett ezt a kultúrfejlődést támogatni. De a feladat megértése, a város vezetőségének és közönségének áldozatkészsége nemcsak megmentette a nemzeti műveltséget szolgáló intézményeket, hanem, kiváló szakemberek utasítására, tovább is fejlesztette.

Az iskoláknak lelket képző munkájában különös figyelmet fordított Budapest a vallás-erkölcsi nevelésre. A hitoktatást minden vonalon bevezette, kötelezővé tette és a hitoktatói állásokat rangsorba osztva, a többi oktatóval egyenlő elbánásban részesítette. Hogy Budapest a vallásos érzés ápolására az iskolákon kívül is milyen szívesen áldozott, elég rámutatnunk arra a templomépítkezésre, mely e két évtized alatt több templomot emelt, mint azelőtt századok építő munkája.

A vallásos érzés mellett a nemzeti gondolat is áthatotta a főváros iskolázását. Nemcsak az évről-évre visszatérő hazafias ünnepeket ülte meg kegyelettel és lelkesedéssel az ifjúság, hanem a nagy magyarok évfordulóiról sem feledkeztek meg. Ébren tartotta a nemzeti múlt iránt való tiszteletet, hogy a főváros iskoláit a magyar történelem nagy alakjairól nevezte el. A magyar múlt egy-egy dicsőséges eszméjét hirdették ezek az elnevezések és ezek az eszmék az intézet génuszává lettek és mint iskolájuk házi szellemének különös tisztelettel áldozott az ifjúság.

A tudományos képzésben is a kor színvonalán haladt Budapest közoktatása. A tantestületekből kivált elsőrangú szakemberek vezetésével intézményesen alakult ki az oktatók továbbképzése. Az önképzést nagy áldozatokkal fenntartott könyvtárak segítették.

A kor kívánalmainak megfelelően az elméleti oktatás mellett szélesre ágazó szervezetben gondoskodott a főváros a gyakorlati képzésről is. Ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági iskolákban különböző fokozatokon nyújtott alkalmat a továbbképzésre. Ezek számára szervezte meg így a kenyérkeresés lehetőségét és a kedvezőbb elhelyezkedést.

Az általános közoktatásban csekély figyelemben részesült ének- és zeneoktatást a főváros különös szeretettel ápolta. Felismerte a magyar dal nemzetnevelő hatását és a zenei nevelés lelki értékét.

A lélekművelés mellett hatalmas arányokban fejlődött a testnevelés. A háború előtti viszonyokhoz képest ezen a téren egészen új világ keletkezett.

A modoros tornatanítás és az egyéni tetszésre bízott játék kezdetleges formáitól erős, öntudatos intézmények fejlődtek, melyek úgy az iskolai, mint az iskolán kívüli ifjúságot testfejlesztő légiókba sorozták. Ezt a testfejlesztést hazafias és vallásos szellem hatotta át.

Ezek az intézmények évről-évre jobban kialakították szervezetüket és hatalmas arányokban nőtt tagjaik száma. Hatásuknak értéke nemcsak abban van, hogy a városi életben könnyen elsatnyuló ifjú testet megedzi, hanem bajtársi szellemet fejlesztenek és ezzel elősegítik a nemzet érzelmi egységét, a segítség eszméjének hirdetésével emberies érzelmeket fakasztanak, végül pedig céltudatosan vezetnek a nemzetvédelemre és a katonai kiképzés előkészítői.

Budapest iskolái a magyar iskolák példái lettek. Budapest közoktatásának a jövőre kiható nagy jelentősége, hogy át tudta fogni egy milliós város egész ifjúságának életét.
